

Ο Τομά Σανκαρά και η Επανάσταση στη Μπουρκίνα Φάσο (1983-1987)

Εκδόσεις της Λαϊκής Βιβλιοθήκης

Εκδόσεις της Λαϊκής Βιβλιοθήκης ★ lavidyso15@gmail.com

Για πρόλογο...

Υπάρχουν δυο κατηγορίες επαναστάσεων. Στην πρώτη χωράνε αυτές που γεννιούνται κι εξελίσσονται σ' απόλυτη συμφωνία με τους όρους που ο καθένας μας έχει στο κεφάλι του – “αναρχικές”, “λενινιστικές”, “τριτοκοσμικές” και πάει λέγοντας. Στη δεύτερη ανήκουν όλες οι υπόλοιπες, αυτές δηλαδή που γεννιούνται απ' τη ζώσα πραγματικότητα και τις ανάγκες της και πλάθονται με τα υλικά που αναγκαστικά κληρονομούν απ' τις προηγούμενες συνθήκες. Θα τις κρίνουμε με βάση τα προκάτ ιδεολογικά σχήματα απ' τα οποία όλοι μας λίγο-πολύ διακατεχόμαστε ή με βάση τη συνεισφορά τους στο προχώρημα της συνείδησης και στη βελτίωση των υλικών συνθηκών των καταπιεσμένων τάξεων και λαών του κόσμου;

Πρέπει να ξύνουμε την επιφάνεια για να δούμε το περιεχόμενο. Άλλες φορές θα δούμε διαμάντια τυλιγμένα σε κουρέλια κι άλλες πτώματα μέσα σε χρυσά φέρετρα. Πρέπει η πιθανότητα ν' απογοητευτούμε να μας κάνει να πάψουμε να εφαρμόζουμε τη συγκεκριμένη διαδικασία; Ή μήπως το ανάποδο; Να επιμένουμε δηλαδή πως αυτό που λάμπει είναι χρυσός όταν όλα γύρω του μας λένε ότι δεν είναι παρά ένας τενεκές;

Η επανάσταση στη Μπουρκίνα Φάσο (1983-87) κι η καθοριστική σ' αυτή συμμετοχή του λοχαγού Τομά Σανκαρά δεν έχει «αναρχικά» χαρακτηριστικά. Οι επαναστάτες πήραν την εξουσία με το συνήθη για τα δεδομένα της χώρας τρόπο, δηλαδή πραξικοπηματικά, και χρησιμοποίησαν τον κρατικό μηχανισμό για να εφαρμόσουν το πρόγραμμά τους (αν κι αυτό πραγματοποιήθηκε με την ενεργή συμμετοχή του λαού που έδρασε υπέρ των πραξικοπηματιών λόγω της εμπιστοσύνης προς το πρόσωπο του Σανκαρά). Μπορεί αυτό να κατακριθεί επειδή κάποιιοι δεν περίμεναν να ωριμάσουν οι συνθήκες που θα έκαναν τους πολίτες της πρώην Άνω Βόλτα, μιας απ' τις φτωχότερες χώρες του πλανήτη, να ξυπνήσουν ένα πρωί ως εραστές της άμεσης δημοκρατίας, των εργατικών συμβουλίων και της αντιεξουσίας αλλά τα πράματα έγιναν έτσι όπως έγιναν – το ίδιο πάνω κάτω συμβαίνει τώρα σε κάποιες γωνιές του πλανήτη και θα ξανασυμβεί στο μέλλον. Το πως θα το κρίνει ο αναγνώστης. Απλώς, του ζητάμε να μας κάνει τη χάρη να διαβάσει προσεχτικά, να σκεφτεί ελεύθερα και να κρίνει ρεαλιστικά.

Δε βάλαμε τυχαία πρώτο σε τούτη την έκδοση το λόγο του ίδιου του Σανκαρά (ακολουθούν πέντε σχετικά κείμενα τρίτων, διαφορετικού ύφους το καθένα). Κάποιος θα μπορούσε να πει πως τα λόγια αποτελούν υπόθεση ξέχωρη απ' τα έργα. Σωστά. Ας δει λοιπόν την πορεία των πραγμάτων κι ας αποφασίσει μονάχος του, χωρίς το καπίστρι της ιδεολογίας και του φορμαλισμού. Υπήρξε συνεπής, ειλικρινής και έντιμη η ηγετική ομάδα που συσπειρώθηκε γύρω απ' το νεαρό λοχαγό των ειδικών δυνάμεων σε σχέση με τις διακηρύξεις της και την υλοποίησή τους; Πέρα απ' αυτό, προσπάθησε με κάθε μέσο ν' αλλάξει τις συνειδήσεις, τις παλιές νοοτροπίες και τη ζωή των ανθρώπων της βάσης; Λέμε ναι κι αυτό αποτελεί ένα απ' τα κίνητρα της παρούσας έκδοσης. Ο Σανκαρά δεν ήταν Μεγκίστου. Ίσως αυτό ακριβώς είναι κι η αιτία της δολοφονίας του Τομά Σανκαρά και των συνεργατών του απ' τους παλιούς αφέντες της χώρας, τους Γάλλους, που είδαν τα συμφέροντά τους ν' απειλούνται άμεσα απ' τα «τεχνικά» επιτεύγματα της επανάστασης, απ' την απόπειρα για την αλλαγή της νοοτροπίας ενός ολόκληρου λαού και την προσπάθεια για την εξαγωγή της επανάστασης στις υπόλοιπες αφρικανικές χώρες. Το πρωί της 15ης Οχτώβρη του 1987 σήμανε το βίαιο τερματισμό της επανάστασης, με το διαμελισμένο πτώμα του ανατραπέντος προέδρου να πετιέται σ' ένα σκουπιδότοπο, στα περίχωρα της πρωτεύουσας Ουαγκαντούγκου.

Και τι σχέση μπορεί να έχει μια παλιά αφρικανική ιστορία με τη σημερινή Ελλάδα; Υπάρχει μια απάντηση που μας έρχεται εύκολα στο μυαλό – χωρίς ν' αποτελεί ασφαλώς τη μοναδική. Ίσως στο βυθό της Μεσογείου να βρίσκονταν πολύ λιγότερα πτώματα απελπισμένων, αν στις χώρες τους υπήρχαν οι συνθήκες που θα τους έδιναν μια προοπτική αξιοπρέπειας, ανάπτυξης κι ελπίδας για το μέλλον. Είναι λίγο;

Κλείνοντας, θέλουμε να θέσουμε ένα ακόμα ερώτημα. Μπορούν τα παραπάνω να πάρουν σάρκα κι οστά χωρίς τον επαναστατικό αγώνα κόντρα στους σύγχρονους «πολιτισμένους» αποικιοκράτες και τους κάθε λογής ντόπιους και πρόθυμους συνεργάτες τους (που δεν πρόκειται ν' αφήσουν κανέναν λαό να ορθοποδήσει αν κινδυνεύουν να χάσουν έστω κι ένα ελάχιστο κλάσμα απ' τα κέρδη τους);

Ομιλία του Τομά Σανκαρά που Εκφωνήθηκε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 4 Οκτώβρη του 1984 (Νέα Υόρκη)

Σας μεταφέρω τους αδερφικούς χαιρετισμούς μιας χώρας που καλύπτει 274.000 τ.χλμ. όπου 7 εκατ. αντρών, γυναικών και παιδιών αρνούνται από δω και πέρα να πεθάνουν απ' την άγνοια, την πείνα και τη δίψα, παρόλο που δεν είναι ακόμα σε θέση να ζήσουν μια πραγματική ζωή, ύστερα από ένα τέταρτο του αιώνα ως Κυρίαρχο κράτος που εκπροσωπείται εδώ, στα Ηνωμένα Έθνη.

Έρχομαι σε τούτη την τριακοστή ένατη σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης να μιλήσω εκ μέρους ενός λαού, που στη γη των προγόνων του, έχει διαλέξει από τώρα και στο εξής να διεκδικήσει και ν' αναλάβει την ευθύνη της ίδιας του της ιστορίας, με τα καλά και τα στραβά της, χωρίς κανένα απολύτως κόμπλεξ.

Έρχομαι εδώ, εξουσιοδοτημένος απ' το Εθνικό Συμβούλιο της Επανάστασης της Μπουρκίνα Φάσο, για να εκφράσω τις απόψεις του λαού μου σχετικά με τα προβλήματα που περιλαμβάνονται στην ημερήσια διάταξη της ατζέντας της Γενικής Συνέλευσης, τα οποία συνθέτουν το τραγικό υπόβαθρο που δυστυχώς υπονομεύει τα θεμέλια του κόσμου στα τέλη αυτού του [εικοστού] αιώνα. Είναι ένας κόσμος χάους, στον οποίο το ανθρωπινό γένος σπαράσσεται απ' τους αγώνες μεταξύ των μεγάλων και των λιγότερο μεγάλων, δέχεται επιθέσεις ενόπλων συμμοριών και υπόκειται στη βία και τη λεηλασία. Είναι ένας κόσμος στον οποίο τα έθνη, αποφεύγοντας τη διεθνή δικαιοδοσία, διοικούν ομάδες πέρα απ' το νόμο, οι οποίες με τ' όπλο στο χέρι ζουν εκμεταλλεόμενες τους άλλους οργανώνοντας τα απεχθέστερα είδη εμπορίας ανθρώπων.

Δεν είμαι δω για να διατυπώσω δόγματα. Δεν είμαι μεσσίας, ούτε προφήτης. Δεν κατέχω αλήθειες. Η φιλοδοξία μου είναι διπλή: πρώτον, να μπορέσω να μιλήσω με γλώσσα απλή, τη γλώσσα των γεγονότων και της σαφήνειας εκ μέρους του λαού μου, του λαού της Μπουρκίνα Φάσο, και δεύτερον, να σταθώ ικανός για να εκφράσω με τον τρόπο μου τα συναισθήματα εκείνης της μάζας των ανθρώπων που είναι απόκληροι –όσων ανήκουν σ' εκείνο τον κόσμο που κακόβουλα αποκαλέστηκε “Τρίτος”– και

να δηλώσω, ακόμα κι αν δεν καταφέρω να κάνω κατανοητούς, τους λόγους που μας προκάλεσαν να ξεσηκωθούμε, λόγοι που όλοι τους εξηγούν το ενδιαφέρον μας για τα Ηνωμένα Έθνη, [και να δηλώσω] τα αιτήματα των δικαιωμάτων μας που αντλούν ισχύ απ' τη σαφή επίγνωση των υποχρεώσεών μας.

Κανένας δε θα εκπλαγεί ακούγοντάς μας να συνδέουμε την πρώην Άνω Βόλτα, τη σημερινή Μπουρκίνα Φάσο, μ' αυτό τον απεχθή συρφετό, τον Τρίτο Κόσμο, που οι άλλοι κόσμοι επινόησαν την εποχή της ανεξαρτησίας μας για να εξασφαλίσουν σιγουρότερα την πνευματική, πολιτισμική, οικονομική και πολιτική αποξένωσή μας. Επιθυμούμε να ενταχτούμε σ' αυτόν χωρίς όμως να δικαιολογούμε στο ελάχιστο τούτη τη μεγάλη απάτη της ιστορίας κι ακόμα λιγότερο ν' αποδεχτούμε ότι αποτελούμε έναν καθυστερημένο κόσμο που παράτησε πίσω της η Δύση. Αντιθέτως, το κάνουμε για να επιβεβαιώσουμε την επίγνωσή μας για τ' ότι ανήκουμε σ' ένα τρι-ηπειρωτικό σύνολο και να δηλώσουμε, ως μια αδέσμευτη χώρα, τη βαθιά μας πεποίθηση ότι μια ειδική αλληλεγγύη ενώνει τις τρεις ηπείρους, την Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική, στην ίδια μάχη απέναντι στους ίδιους πολιτικούς εμπόρους ανθρώπων και οικονομικούς εκμεταλλευτές.

Έτσι, το ν' αναγνωρίσουμε την παρουσία μας στον Τρίτο Κόσμο σημαίνει, για να παραφράσουμε τον [Κουβανό ποιητή] Χοσέ Μαρτί, ότι νιώθουμε στο μάγουλό μας κάθε χτύπημα που δέχεται οποιοσδήποτε άλλος άνθρωπος στον κόσμο. Ως τώρα, στρέφαμε και το άλλο μάγουλο. Τα ραπίσματα στο πρόσωπό μας έχουν διπλασιαστεί κι αυτοί που διαπράττουν κακό δεν έχουν νιώσει καμιά τρυφερότητα στην καρδιά τους. Έχουν ποδοπατήσει την αλήθεια των δικαίων. Έχουν προδώσει το λόγο του Χριστού. Έχουν μετατρέψει το σταυρό Του σε ρόπαλο κι αφού φόρεσαν το χιτώνα του έκαναν κομμάτια την ψυχή και το σώμα μας. Συσκότισαν το μήνυμά Του, δυτικοποιώντας το, ενώ εμείς το είδαμε σαν μήνυμα παγκόσμιας απελευθέρωσης. Τώρα τα μάτια μας είναι ανοιχτά στην ταξική πάλη και δε θα υπάρξουν άλλα χτυπήματα εναντίον μας. Ας διακηρυχτεί ότι δε θα υπάρξει σωτηρία για τους λαούς μας αν δε στρέψουμε απόλυτα την πλάτη μας σ' όλα τα μοντέλα που όλοι οι τσαρλατάνοι αυτού του είδους προσπαθούσαν να μας πουλήσουν επί 20 χρόνια. Δε θα υπάρξει σωτηρία για μας εκτός κι αν απορρίψουμε αυτά τα μοντέλα – δε μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη χωρίς αυτή τη ρήξη.

Τώρα, όλα τα “μεγάλα κεφάλια” ξυπνούν ενοχλημένα απ’ την ιλιγγιώδη αύξηση του αριθμού των κουρελήδων και τρομαγμένα απ’ την απειλή για την καλή τους χώνεψη απ’ αυτό το πλήθος που το κατατρέχει η πείνα. Αρχίζουν ν’ αλλάζουν τροπάρι κι αναζητούν αγχωμένοι ανάμεσά μας μεγαλοφυνείς ιδέες για νέες μορφές ανάπτυξης των χωρών μας. Για να το καταλάβει αυτό κανείς αρκεί μονάχα να διαβάσει τα πρακτικά αμέτρητων συζητήσεων και σεμιναρίων.

Σίγουρα δεν επιθυμώ να γελοιοποιήσω την υπομονετική προσπάθεια εκείνων των έντιμων διανοούμενων, οι οποίοι, επειδή έχουν μάτια για να δουν, έχουν παρατηρήσει τις τρομερές συνέπειες των καταστροφών που προκαλούν στον Τρίτο Κόσμο οι δήθεν ειδικοί της ανάπτυξης.

Φοβάμαι ότι τα αποτελέσματα όλων των ενεργειών που ανέλαβαν οι διάφοροι Πρόσπερο [ΣΗΜ: ο μάγος της “Τρικυμίας” του Σέξπιρ] του κόσμου μπορεί να μετατραπούν σ’ ένα μαγικό ραβδί που θα χρησιμοποιηθεί για μας γυρίσει πίσω σ’ ένα κόσμο σκλαβιάς, μασκαρεμένου σύμφωνα με τα γούστα της εποχής μας. Αυτός ο φόβος δικαιολογείται απ’ το γεγονός ότι οι Αφρικανοί μικροαστοί μ’ όλα τους τα διπλώματα, αν όχι όλοι οι μικροαστοί του Τρίτου Κόσμου, δεν είναι πρόθυμοι –είτε λόγω διανοητικής τεμπελιάς είτε επειδή έχουν απλώς γευτεί το Δυτικό τρόπο ζωής– να παραιτηθούν απ’ τα προνόμιά τους. Ξεχνάνε λοιπόν ότι κάθε αληθινός πολιτικός αγώνας απαιτεί μια αυστηρή θεωρητική συζήτηση κι αρνούνται να ξοδέψουν την παραμικρή σκέψη στην κατεύθυνση της επινόησης των νέων αντιλήψεων που απαιτούνται για να διεξάγουν το είδος του μέχρι θανάτου αγώνα που έχουμε μπροστά μας. Μια παθητική κι αξιοθρήνητη ομάδα καταναλωτών ξεχειλίζει απ’ το “in” λεξιλόγιο των Δυτικών, όπως ξεχειλίζει το ουίσκι κι η σαμπάνια τους μέσα σε σαλόνια, στα οποία επικρατεί μια κάποια ύποπτη αρμονία. Μάταια θα ψάξει κάποιος –οι έννοιες της “Μαυροσύνης” [Blackness] και της Αφρικανικής προσωπικότητας είναι πια κάπως ξεπερασμένες– για πραγματικά νέες ιδέες μες τα κεφάλια των λεγόμενων πνευματικών μας γιγάντων. Οι λέξεις κι οι ιδέες, μας έρχονται από κάπου αλλού. Οι καθηγητές, οι μηχανικοί κι οι οικονομολόγοι μας περιορίζονται απλά στο να προσθέτουν λίγο χρώμα επειδή έχουν κουβαλήσει απ’ τα Ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, των οποίων είναι παράγωγα, μονάχα τα διπλώματα και την ψευτογοητεία της σιριμιόνιας τους. Είναι απόλυτα αναγκαίο να μάθουμε στο ειδικευμένο προσωπικό μας και

σ' όσους δουλεύουν με το μυαλό τους πως δεν υπάρχει αθώα γραφή. Σ' αυτούς τους θυελλώδεις καιρούς, δε μπορούμε ν' αφήσουμε μόνους τους χτεσινούς και σημερινούς εχθρούς μας να σκέφτονται, να φαντάζονται και να δημιουργούν. Πρέπει να το κάνουμε κι εμείς.

Πριν να είναι πολύ αργά κι είναι ήδη αργά –αυτή η ελίτ, αυτοί οι άνθρωποι της Αφρικής, του Τρίτου Κόσμου, πρέπει να έρθουν στα συγκαλά τους– μ' άλλα λόγια, πρέπει να στραφούν στις δικές τους κοινωνίες, πρέπει να κοιτάξουν αυτή την αθλιότητα που κληρονομήσαμε, για να καταλάβουν πως η μάχη για τη σκέψη που θα βοηθήσει τις μάζες των απόκληρων όχι μόνο δεν είναι μάταιη αλλά μπορεί να καταστεί αξιόπιστη σε διεθνές επίπεδο. Πρέπει ν' αποδώσουν μια πιστή εικόνα των δικών τους λαών, μια εικόνα που θα τους επιτρέψει την πραγματοποίηση βαθιών αλλαγών στην κοινωνική και πολιτική κατάσταση έτσι ώστε να κατορθώσουμε ν' απελευθερωθούμε απ' την ξένη κυριαρχία και την εκμετάλλευση που μπορεί να οδηγήσει τα Κράτη μας μονάχα στην αποτυχία.

Αυτό είναι κάτι που κατανοήσαμε, εμείς, ο λαός της Μπουρκίνα Φάσο, εκείνη τη νύχτα της 4ης Αυγούστου του 1983, όταν τ' αστέρια άρχισαν να λάμπουν για πρώτη φορά στον ουρανό της πατρίδας μας. Έπρεπε να μπούμε μπροστά στις εξεγέρσεις των αγροτών στην ύπαιθρο που απειλούνταν απ' την ερημοποίηση, που εξαντλούνταν απ' την πείνα και τη δίψα, αφημένοι στη μοίρα τους. Έπρεπε να δώσουμε κάποιο νόημα στις εξεγέρσεις των άνεργων μαζών των πόλεων, των απογοητευμένων και κουρασμένων να βλέπουν τις λιμουζίνες της αλλοτριωμένης ελίτ να στραφταλιίζουν ακολουθώντας τον αρχηγό του Κράτους, ο οποίος τους πρόσφερε μονάχα ψεύτικες λύσεις, επινοημένες και σχεδιασμένες από τρίτους. Έπρεπε να δώσουμε μια ιδεολογική ψυχή στους δίκαιους αγώνες των μαζών μας που κινητοποιούνταν ενάντια στο τερατούργημα του ιμπεριαλισμού. Αντί για μια μικρή, βραχύβια εξέγερση, έπρεπε να κάνουμε επανάσταση, [να δώσουμε] τον ασίγαστο αγώνα ενάντια σε κάθε κυριαρχία. Άλλοι το έχουν πει αυτό πριν από μένα κι άλλοι θα το πουν μετά, για το πόσο μεγάλο είναι τώρα το χάσμα μεταξύ των πλούσιων λαών κι αυτών που λαχταρούν να έχουν μονάχα αρκετό φαγητό και νερό, να επιβιώσουν και να υπερασπιστούν την αξιοπρέπειά τους, όμως κανείς δε μπορεί να πιστέψει πόση τροφή έχει στερηθεί ο λαός μας για να ταϊστεί η γελάδα του πλούσιου.

Στην περίπτωση της Άνω Βόλτα, η διαδικασία ήταν ακόμα πιο ξεκάθα-

ρη. Καταδείξαμε την αιτία όλων των συμφορών που έχουν συντρίψει τις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες.

Η αλήθεια όσον αφορά τη βοήθεια, η οποία παρουσιάζεται ως πανάκεια για όλα τα δεινά και που συχνά επαινείται πέραν κάθε λογικής, έχει αποκαλυφθεί. Πολύ λίγες χώρες έχουν κατακλυστεί σε τέτοιο βαθμό από τη βοήθεια κάθε είδους όσο η δική μου.

Υποτίθεται πως η βοήθεια συνδράμει την ανάπτυξη αλλά μάταια θ' αναζητήσει κάποιος σ' αυτό που αποκαλούνταν κάποτε Άνω Βόλτα το παραμικρό ίχνος ανάπτυξης. Οι άνθρωποι που βρίσκονταν στην εξουσία, είτε από αφέλεια είτε από ταξικό εγωισμό, ούτε μπόρεσαν ούτε θέλησαν ν' αναλάβουν τον έλεγχο αυτής της εισροής απ' το εξωτερικό ή να κατανοήσουν το μέγεθός της προκειμένου να τη χρησιμοποιήσουν προς όφελος των συμφερόντων του λαού μας.

Αναλύοντας έναν πίνακα που δημοσιεύτηκε το 1983 απ' τη Λέσχη Σαχέλ [χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής], ο Jacques Giri στο έργο του με τίτλο *Η Αφρικανή Υποσαχάρια Αφρική*, κατέληξε στο λογικό συμπέρασμα ότι η βοήθεια προς τις συγκεκριμένες χώρες [του Σαχέλ], λόγω της πραγματικής της ουσίας και των υφιστάμενων μηχανισμών, ήταν απλώς βοήθεια για επιβίωση. Τόνισε ότι μονάχα το 30 % αυτής της βοήθειας θα επέτρεπε στις χώρες του Σαχέλ να παραμείνουν απλώς ζωντανές. Σύμφωνα με τον Jacques Giri, η συγκεκριμένη εξωτερική βοήθεια αποσκοπούσε απλώς στη συνέχιση της ανάπτυξης των μη παραγωγικών τομέων, επιβάλλοντας δυσβάσταχτες επιβαρύνσεις στους μικρούς προϋπολογισμούς μας, διαταράσσοντας απόλυτα την ύπαιθρό μας, δημιουργώντας ελλείμματα στο εμπορικό μας ισοζύγιο και, στην πραγματικότητα, επιταχύνοντας την υπερχρέωσή μας.

Ιδού λοιπόν ορισμένα τυπικά στοιχεία που περιγράφουν την παλιά κατάσταση της Άνω Βόλτα: 7 εκατομμύρια κάτοικοι με περισσότερα από 6 εκατομμύρια αγρωτών, παιδική θνησιμότητα που έφτανε το 18%, προσδόκιμο όριο ζωής τα 40 χρόνια, ποσοστό αναλφαβητισμού 98%, αν αναλφαβητισμός θεωρηθεί η ικανότητα ανάγνωσης, γραφής και ομιλίας μιας γλώσσας, ένας γιατρός ανά 50.000 κατοίκους, 16% ποσοστό αυτών που λάμβαναν σχολική εκπαίδευση, και τέλος, ακαθάριστο εθνικό προϊόν της τάξης των 53.356 Φράγκων Δυτικής Αφρικής, δηλαδή κάτι περισσότερο από 100 δολ. κατά κεφαλή.

Η διάγνωση ήταν προφανώς κάκιστη. Η πηγή του κακού ήταν πολι-

τική και, μοιραία, η μοναδική θεραπεία δε μπορεί παρά να είναι επίσης πολιτική.

Φυσικά, ενθαρρύνουμε τη βοήθεια που μας συνδράμει στο να τα βγάλουμε πέρα χωρίς [εξωτερική] βοήθεια αλλά σε γενικές γραμμές οι πολιτικές βοήθειες και συνδρομές μας οδήγησαν απλώς στο ν' αποδιοργανωθούμε απόλυτα, να υποδουλωθούμε και ν' απεμπολήσουμε την ευθύνη μας στον οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό τομέα.

Έχουμε επιλέξει έναν διαφορετικό δρόμο για να επιτύχουμε καλύτερα αποτελέσματα. Έχουμε επιλέξει να καθιερώσουμε νέες τεχνικές. Έχουμε αποφασίσει ν' αναζητήσουμε μορφές οργάνωσης που ταιριάζουν καλύτερα με τον πολιτισμό μας, απορρίπτοντας άπαξ διά παντός κάθε είδους εξωτερικών ντιρεκτιβών [οδηγίων] έτσι ώστε να κατορθώσουμε να δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις για μια αξιοπρέπεια που ν' ανταποκρίνεται στις φιλοδοξίες μας.

Αρνούμαστε την απλή επιβίωση. Θέλουμε ν' απαλύνουμε τις πιέσεις, ν' απελευθερώσουμε την ύπαιθρό μας απ' τη μεσαιωνική στασιμότητα ή την οπισθοδρόμηση. Θέλουμε να εκδημοκρατίσουμε την κοινωνία μας, ν' ανοίξουμε το μυαλό μας σ' έναν κόσμο συλλογικής ευθύνης, έτσι ώστε να σταθούμε αρκετά τολμηροί για να επινοήσουμε το μέλλον μας. Θέλουμε ν' αλλάξουμε τη διοίκηση και να την ανασυνθέσουμε μ' ένα διαφορετικό είδος δημόσιων λειτουργιών. Θέλουμε να εμπλέξουμε το στρατό μας με το λαό σε μια παραγωγική εργασία και να του υπενθυμίζουμε σταθερά πως χωρίς πατριωτική εκπαίδευση, ο στρατιώτης αποτελεί μονάχα έναν εγκληματία με εξουσία. Αυτό είναι το πολιτικό μας πρόγραμμα.

Σε οικονομικό επίπεδο, μαθαίνουμε να ζούμε απλά, ν' αποδεχόμαστε και ν' απαιτούμε από τον εαυτό μας τη λιτότητα που χρειαζόμαστε για να πραγματοποιήσουμε τα μεγάλα μας σχέδια.

Χάρη στο ταμείο επαναστατικής αλληλεγγύης, που τροφοδοτείται από εθελοντικές εισφορές, ξεκινάμε ν' αντιμετωπίζουμε τώρα τα κρίσιμα ζητήματα που επιβάλλει η ξηρασία. Υποστηρίζουμε κι εφαρμόζουμε τις αρχές της Διακήρυξης της Άλμα Άτα κι επεκτείνουμε την πρωτοβάθμια υγειονομική μας περίθαλψη. Υποστηρίζουμε ως Κρατική πολιτική την παγκόσμια στρατηγική του GOBI FFF που στηρίζεται απ' τη UNICEF [ΣΗΜ: Προγράμματα των Ηνωμ. Εθνών υπέρ της παροχής στοιχειώδους υγειονομικής περίθαλψης σε παγκόσμιο επίπεδο].

Πιστεύουμε ότι μέσω του Σουδανο-Σαχελιανού Γραφείου του ΟΗΕ, τα Ηνωμένα Έθνη θα επιτρέψουν σ' εκείνες τις χώρες που υποφέρουν απ' την ξηρασία να καταρτίσουν ένα μεσο-μακροπρόθεσμο πρόγραμμα ώστε να επιτύχουν διατροφική αυτάρκεια.

Για να προετοιμαστούμε για τον 21ο αιώνα, έχουμε εγκαινιάσει, δημιουργώντας έναν ειδικό τομέα, μια μεγάλη καμπάνια για την εκπαίδευση και τη μόρφωση των παιδιών μας μέσα σ' ένα νέο σχολείο. Το πρόγραμμα ονομάζεται «Ας Μορφώσουμε Τα Παιδιά Μας». Μέσω των επιτροπών για την υπεράσπιση της επανάστασης, έχουμε οργανώσει ένα τεράστιο πρόγραμμα ανέγερσης οικιών -500 μονάδες μέσα σ' ένα τρίμηνο- και κατασκευάζουμε επίσης δρόμους, μικρούς υδατοσυλλέκτες και ούτω καθεξής. Η οικονομική μας φιλοδοξία είναι να εργαστούμε για να διασφαλίσουμε ότι η χρήση του μυαλού και της δύναμη του κάθε πολίτη της Μπουρκίνα Φάσο θα παράγει ό,τι απαιτείται για να χορηγούνται δυο γεύματα τη μέρα καθώς και πόσιμο νερό.

Ορκιζόμαστε πως στο μέλλον, στη Μπουρκίνα Φάσο δε θα γίνεται το παραμικρό χωρίς τη συμμετοχή του ίδιου του λαού μας, τίποτα που να μην έχει αποφασιστεί από μας. Δε θα υπάρξουν άλλες προσβολές εναντίον της τιμής και της αξιοπρέπειάς μας.

Ενισχυμένοι απ' αυτή την πεποίθηση, θέλουμε τα λόγια μας να καλύψουν όλους εκείνους που υποφέρουν, όλους εκείνους των οποίων η αξιοπρέπεια έχει συντριβεί από μια μειονότητα ή ένα σύστημα.

Επιτρέψτε μου να πω σε όσους με ακούνε τώρα ότι δεν μιλώ μόνο για λογαριασμό της Μπουρκίνα Φάσο, της χώρας μου που τόσο αγαπώ, αλλά και για λογαριασμό όλων όσων υποφέρουν, όπου κι αν βρίσκονται.

Μιλώ εξ' ονόματος αυτών των εκατομμυρίων ανθρώπων που βρίσκονται στα γκέτο επειδή το δέρμα τους είναι μαύρο ή επειδή έχουν διαφορετικό πολιτισμό, εκείνων που η θέση τους είναι μόλις και μετά βίας ανώτερη από εκείνη ενός ζώου.

Υποφέρω, επίσης, εκ μέρους εκείνων των Ινδιάνων που έχουν σφαγιαστεί, ποδοπατηθεί και ταπεινωθεί και οι οποίοι, επί αιώνες, έχουν περιοριστεί σε καταυλισμούς, ώστε να μην έχουν καμία προσδοκία για οποιαδήποτε δικαιώματα, ώστε ο πολιτισμός τους να μην μπορεί να εμπλουτιστεί μέσω της επαφής με άλλους πολιτισμούς, συμπεριλαμβανομένου εκείνου του εισβολέα.

Μιλώ εκ μέρους εκείνων που είναι άνεργοι εξαιτίας ενός δομικά άδικου συστήματος που έχει πλέον διαταραχθεί πλήρως, των ανέργων που έχουν περιοριστεί να βλέπουν τη ζωή τους μόνο ως αντανάκλαση της ζωής εκείνων που κατέχουν περισσότερα από τους ίδιους.

Μιλώ εξ' ονόματος των γυναικών σ' ολόκληρο τον κόσμο που υποφέρουν από ένα σύστημα εκμετάλλευσης που τους επιβάλλεται από τους άνδρες. Σ' ό,τι μας αφορά, είμαστε πρόθυμοι να δεχθούμε όλες τις προτάσεις από οπουδήποτε στον κόσμο που θα μας βοηθήσουν να προωθήσουμε την πλήρη ανάπτυξη και ευημερία των γυναικών της Μπουρκίνα Φάσο. Σ' αντάλλαγμα, θα μοιραστούμε μ' όλες τις χώρες τη θετική εμπειρία που αναλαμβάνουμε τώρα με τις γυναίκες μας, οι οποίες συμμετέχουν πλέον σε όλα τα επίπεδα του κρατικού μηχανισμού και της κοινωνικής ζωής της Μπουρκίνα Φάσο, γυναίκες που αγωνίζονται και που λένε μαζί μας ότι ο σκλάβος που δεν αναλαμβάνει την ευθύνη να επαναστατήσει δεν αξίζει τον οίκτο. Αυτός ο σκλάβος θα είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για την αθλιότητά του, αν έχει ποιοσδήποτε ψευδαισθήσεις σχετικά με την ύποπτη επιείκεια που δείχνει ένας αφέντης που προσποιείται ότι του δίνει ελευθερία. Μόνο ο αγώνας μας βοηθάει να γίνουμε ελεύθεροι, και καλούμε όλες τις αδελφές μας, όλων των φυλών, να ξεσηκωθούν για ν' ανακτήσουν τα δικαιώματά τους.

Μιλώ εκ μέρους των μητέρων των φτωχών χωρών μας που βλέπουν τα παιδιά τους να πεθαίνουν από ελονοσία και διάρροια, αγνοώντας ότι για τη σωτηρία τους υπάρχουν απλές μέθοδοι, τις οποίες όμως η επιστήμη των πολυεθνικών δεν τους προσφέρει, προτιμώντας να επενδύει σε εργαστήρια καλλυντικών και ν' ασχολείται με την αισθητική χειρουργική για να ικανοποιήσει τις ιδιοτροπίες και τα καπρίτσια μερικών ανδρών και γυναικών που αισθάνονται ότι έχουν παχύνει πολύ λόγω των πολλών θερμίδων που περιέχουν τα πλούσια γεύματα που καταναλώνουν με σταθερότητα. Αυτό πρέπει να κάνει ακόμη και τα μέλη αυτής της Συνέλευσης να νιώσουν ζάλη -για να μην αναφέρουμε τους λαούς του Σαχέλ. Αποφασίσαμε να υιοθετήσουμε και να εκλαϊκεύσουμε τις μεθόδους που έχουν υποστηρίξει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας και η UNICEF.

Μιλώ εκ μέρους του παιδιού, του παιδιού του φτωχού, που πεινάει και που κοιτάζει κρυφά τον πλούτο που συσσωρεύεται στο μαγαζί του πλούσιου, ένα μαγαζί που προστατεύεται από μια χοντρή βιτρίνα, μια βιτρίνα που την προστατεύει ένα αδιαπέραστο στόρι, ένα στόρι που φυλάει ένας

αστυνομικός με κράνος, γάντια και ρόπαλο, ο αστυνομικός που τοποθετήθηκε εκεί από τον πατέρα ενός άλλου παιδιού, που έρχεται εκεί για να εξυπηρετηθεί ή μάλλον για να το εξυπηρετήσουν, γιατί αυτές είναι οι εγγυήσεις της καπιταλιστικής αντιπροσωπευτικότητας και οι νόρμες του συστήματος.

Μιλώ εκ μέρους των καλλιτεχνών –ποιητών, ζωγράφων, γλυπτών, μουσικών, ηθοποιών κ.ο.κ.– ανθρώπων καλής θέλησης που βλέπουν την τέχνη τους να εκπορνεύεται από τους μάγους του θεάματος.

Κραυγάζω εκ μέρους των δημοσιογράφων που έχουν οδηγηθεί στη σιωπή ή αλλιώς στο ψέμα, απλώς και μόνο για ν' αποφύγουν τις κακουχίες της ανεργίας.

Διαμαρτύρομαι για λογαριασμό των αθλητών όλου του κόσμου, των οποίων οι μύες γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης απ' τα πολιτικά συστήματα ή από εκείνους που εμπορεύονται τη σύγχρονη δουλεία των σταδίων.

Η χώρα μου είναι η ουσία όλων των δυστυχιών των λαών, μια τραγική σύνθεση όλων των δεινών της ανθρωπότητας, αλλά επίσης, και πάνω απ' όλα, η σύνθεση των ελπίδων των αγώνων μας. Γι' αυτό μιλάω για λογαριασμό των αρρώστων που ψάχνουν με αγωνία να δουν τι μπορεί να κάνει η επιστήμη γι' αυτούς – αλλά αυτή η επιστήμη έχει καταληφθεί απ' τους εμπόρους όπλων. Οι σκέψεις μου πηγαίνουν σ' όλους εκείνους που έχουν επηρεαστεί απ' την καταστροφή της φύσης, σ' αυτά τα 30 εκατομμύρια ανθρώπων που πεθαίνουν κάθε χρόνο, τσακισμένοι απ' το πιο τρομακτικό όπλο, την πείνα.

Ως στρατιώτης, δεν μπορώ να ξεχάσω εκείνον τον υπάκουο στρατιώτη που κάνει ό,τι του λένε, που το δάχτυλό του είναι στη σκανδάλη και που ξέρει ότι η σφαίρα που θα βγει απ' το όπλο του θα φέρει μονάχα το μήνυμα του θανάτου.

Τέλος, μιλώ μ' αγανάκτηση καθώς σκέφτομαι τους Παλαιστίνιους, τους οποίους, αυτός ο αβάσταχτα απάνθρωπος κόσμος έχει αντικαταστήσει μ' έναν άλλο λαό, έναν λαό που μόλις χθες υπέστη μαρτύρια κι ο ίδιος από κάποιους που δεν το πολυσκέφτηκαν. Σκέφτομαι το γενναίο παλαιστινιακό λαό, τις οικογένειες που έχουν διασπαστεί και χωριστεί και περιπλανώνται σ' όλο τον κόσμο αναζητώντας άσυλο. Θαρραλέοι, αποφασισμένοι, στωικοί κι ακούραστοι, οι Παλαιστίνιοι υπενθυμίζουν

σ' όλους μας την ανάγκη και την ηθική υποχρέωση να σεβόμαστε τα δικαιώματα ενός λαού. Μαζί με τους Εβραίους αδελφούς τους, είναι αντισιωνιστές.

Στεκόμενος δίπλα στους στρατιώτες αδελφούς μου του Ιράν και του Ιράκ, που πεθαίνουν σ' έναν αδελφοκτόνο και αυτοκτονικό πόλεμο, επιθυμώ επίσης να αισθανθώ κοντά στους συντρόφους μου της Νικαράγουας, των οποίων τα λιμάνια ναρκοθετούνται, των οποίων οι πόλεις βομβαρδίζονται και οι οποίοι, παρ' όλα αυτά, αντιμετωπίζουν με θάρρος και διαύγεια τη μοίρα τους. Συμπάσχω μ' όλους εκείνους στη Λατινική Αμερική που υποφέρουν απ' την ιμπεριαλιστική κυριαρχία.

Επιθυμώ να σταθώ δίπλα στους λαούς του Αφγανιστάν και της Ιρλανδίας, στους λαούς της Γρενάδας και του Ανατολικού Τιμόρ, λαοί οι οποίοι αναζητούν την ευτυχία σύμφωνα με την αξιοπρέπεια και τους νόμους του πολιτισμού τους.

Υψώνω το ανάστημά μου εκ μέρους όλων όσους αναζητούν μάταια οποιοδήποτε βήμα στον κόσμο για ν' ακουστεί η φωνή τους και να τους πάρουν στα σοβαρά.

Πολλοί έχουν ήδη μιλήσει απ' αυτό το βήμα. Πολλοί θα μιλήσουν μετά από μένα. Αλλά μόνο λίγοι θα πάρουν τις πραγματικές αποφάσεις, αν κι επίσημα όλοι θεωρούμαστε ίσοι. Μιλώ εκ μέρους όλων εκείνων που μάταια αναζητούν ένα φόρουμ στον κόσμο όπου θα μπορούν ν' ακουστούν. Ναι, επιθυμώ να μιλήσω για όλους αυτούς –τους ξεχασμένους– γιατί είμαι άνθρωπος και τίποτα απ' τα ανθρώπινα πράγματα δεν μου είναι ξένο.

Η επανάστασή μας στη Μπουρκίνα Φάσο λαμβάνει υπόψη της τα δεινά όλων των λαών. Εμπνεόμαστε επίσης απ' όλες τις εμπειρίες της ανθρωπότητας, απ' την πρώτη ανάσα του πρώτου ανθρώπου.

Θέλουμε ν' απολαύσουμε την κληρονομιά όλων των επαναστάσεων του κόσμου, όλων των απελευθερωτικών αγώνων των λαών του τρίτου κόσμου. Προσπαθούμε να μάθουμε απ' τις μεγάλες ανατροπές που μεταμόρφωσαν τον κόσμο. Έχουμε αντλήσει τα διδάγματα από την αμερικανική επανάσταση, τα διδάγματα της νίκης της ενάντια στην αποικιοκρατική κυριαρχία και τις συνέπειες αυτής της νίκης. Υποστηρίζουμε το δόγμα της μη ανάμειξης των Ευρωπαίων στις αμερικανικές υποθέσεις και της μη ανάμειξης των Αμερικανών στις ευρωπαϊκές υποθέσεις. Το 1823, ο Μονρόε είπε «η Αμερική για τους Αμερικανούς». Εμείς θα λέγαμε «η

Αφρική για τους Αφρικανούς – η Μπουρκίνα Φάσο για τους Μπουρκιναμπέ». Η γαλλική επανάσταση του 1789, η οποία διατάραξε τα θεμέλια της απολυταρχίας, μας δίδαξε τα δικαιώματα του ανθρώπου που συνδέονται με τα δικαιώματα των λαών στην ελευθερία. Η μεγάλη επανάσταση του Οχτώβρη του 1917 μεταμόρφωσε τον κόσμο και κατέστησε δυνατή τη νίκη του προλεταριάτου, κλόνισε τα θεμέλια του καπιταλισμού και κατέστησε δυνατά τα όνειρα για δικαιοσύνη της Γαλλικής Κομμούνας.

Ανοιχτοί σ' όλες τις επιθυμίες των λαών και τις επαναστάσεις τους, μαθαίνοντας επίσης απ' τις τρομερές αποτυχίες που οδήγησαν σε πραγματικά θλιβερές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θέλουμε να διατηρήσουμε από κάθε επανάσταση μόνο εκείνη την ουσία της καθαρότητας που μας απαγορεύει να γίνουμε υπηρέτες των πραγματικοτήτων των άλλων, ακόμη κι αν στη σκέψη μας διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια κοινότητα συμφερόντων μεταξύ μας.

Δεν πρέπει να υπάρξει άλλη εξαπάτηση. Η νέα διεθνής οικονομική τάξη, για την οποία αγωνιζόμαστε και θα συνεχίσουμε να αγωνιζόμαστε, μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν καταφέρουμε να καταργήσουμε την παλιά τάξη, η οποία μας αγνοεί πλήρως, μόνο αν επιμείνουμε στη θέση που μας ανήκει στην πολιτική οργάνωση του κόσμου, μόνο αν συνειδητοποιήσουμε τη σημασία μας στον κόσμο και αποκτήσουμε το δικαίωμα λήψης αποφάσεων όσον αφορά τους μηχανισμούς που διέπουν το εμπόριο, τις οικονομικές και νομισματικές υποθέσεις σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η νέα διεθνής οικονομική τάξη είναι απλώς ένα απ' όλα τ' άλλα δικαιώματα των λαών –το δικαίωμα στην ανεξαρτησία, στην ελεύθερη επιλογή της μορφής και της δομής της κυβέρνησης, το δικαίωμα στην ανάπτυξη– και όπως όλα τα δικαιώματα των λαών είναι ένα δικαίωμα που μπορεί να κατακτηθεί μόνο μέσα απ' τον αγώνα των λαών. Δεν θ' αποκτηθεί ποτέ με οποιαδήποτε πράξη γενναιοδωρίας απ' οποιαδήποτε [Υπερ] Δύναμη.

Εξακολουθώ να έχω ακλόνητη εμπιστοσύνη –μια εμπιστοσύνη που μοιράζομαι με την τεράστια κοινότητα των αδέσμευτων χωρών– ότι, παρά τις κραυγές αγωνίας των λαών μας, η ομάδα μας θα διατηρήσει τη συνοχή της, θα ενισχύσει τη δύναμη της συλλογικής διαπραγματεύσεως, θα βρει συμμάχους ανάμεσα σ' όλα τα έθνη και θ' αρχίσει, μαζί με όλους όσους μπορούν ακόμα να μας ακούσουν, να οργανώνει ένα πραγματικά νέο σύστημα διεθνών οικονομικών σχέσεων.

Συμφώνησα να έρθω για να μιλήσω ενώπιον της Συνέλευσης επειδή, παρά την κριτική ορισμένων μεγάλων συμμετεχόντων, τα Ηνωμένα Έθνη παραμένουν το ιδανικό φόρουμ για τα αιτήματά μας, ο τόπος όπου αναγνωρίζεται η νομιμότητα των χωρών που δεν έχουν φωνή. Αυτό εκφράστηκε με μεγάλη ακρίβεια απ' το Γενικό Γραμματέα, όταν έγραψε:

«Τα Ηνωμένα Έθνη αντικατοπτρίζουν με μοναδικό τρόπο τις προσδοκίες και τις απογοητεύσεις πολλών εθνών και ομάδων σε όλο τον κόσμο. Ένα απ' τα μεγάλα πλεονεκτήματά τους είναι ότι όλα τα έθνη – συμπεριλαμβανομένων των αδύναμων, των καταπιεσμένων και των θυμάτων της αδικίας» – δηλαδή εμάς– «μπορούν ν' ακουστούν και να έχουν βήμα ακόμη και μπροστά στη σκληρή πραγματικότητα της εξουσίας. Ένας δίκαιος σκοπός, όσο κι αν διαψεύδεται ή αγνοείται, μπορεί να βρει φωνή στα Ηνωμένα Έθνη. Αυτό δεν αποτελεί πάντα μια γνωστή ιδιότητα του Οργανισμού αλλά παραμένει ουσιαστική».

Το νόημα και το πεδίο εφαρμογής του Οργανισμού δεν θα μπορούσε να οριστεί καλύτερα.

Ως εκ τούτου, είναι απολύτως απαραίτητο για το καλό του καθενός μας να ενισχυθούν τα Ηνωμένα Έθνη και να τους δοθούν τα μέσα για ν' αναλάβουν δράση. Γι' αυτό και προσυπογράφουμε τις προτάσεις του Γενικού Γραμματέα προς αυτή την κατεύθυνση, ώστε να βοηθηθεί ο Οργανισμός να βγει απ' τα πολλά αδιέξοδα που συντηρούν προσεκτικά οι μεγάλες Δυνάμεις για να τον απαξιώσουν στα μάτια του κόσμου.

Δεδομένου ότι αναγνωρίζω την ομολογουμένως περιορισμένη δικαιοδοσία του Οργανισμού, δεν μπορώ παρά να χαίρομαι που βλέπω νέα μέλη να προσχωρούν. Γι' αυτό η αντιπροσωπεία της Μπουρκίνα Φάσο χαιρετίζει την εισδοχή του 159ου μέλους των Ηνωμένων Εθνών, του Κράτους του Σουλτανάτου του Μπρουνέι.

Η ανοησία εκείνων που, από μια ιδιοτροπία της μοίρας, κυβερνούν τον κόσμο καθιστά επιτακτική την ανάγκη το Κίνημα των Αδεσμεύτων Χωρών –στο οποίο, ελπίζω, να ενταχθεί σύντομα το Κράτος του Σουλτανάτου του Μπρουνέι – να θεωρηθεί ως έναν απ' τους μόνιμους στόχους του αγώνα του την επίτευξη του αφοπλισμού, ο οποίος αποτελεί ουσιαστική πτυχή των κύριων όρων του δικαϊώματός μας στην ανάπτυξη.

Κατά την άποψή μας, πρέπει να υπάρξουν σοβαρές μελέτες όλων των παραγόντων που οδήγησαν στις συμφορές που έχουν πληξει τον κόσμο.

Στο πλαίσιο αυτό, ο πρόεδρος Φιντέλ Κάστρο εξέφρασε με θαυμαστό τρόπο την άποψή μας κατά την έναρξη της έκτης συνδιάσκεψης των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των αδέσμευτων χωρών, που πραγματοποιήθηκε στην Αβάνα τον Σεπτέμβριο του 1979, όταν είπε:

«Τριακόσια δισεκατομμύρια δολάρια θα μπορούσαν να χτίσουν 600.000 σχολεία, με δυνατότητα φιλοξενίας 400 εκατομμυρίων παιδιών- ή 60 εκατομμύρια άνετα σπίτια, για 300 εκατομμύρια ανθρώπους –ή 30.000 νοσοκομεία, με 18 εκατομμύρια κρεβάτια- ή 20.000 εργοστάσια, με θέσεις εργασίας για περισσότερους από 20 εκατομμύρια εργάτες –ή ένα αρδευτικό σύστημα για 150 εκατομμύρια εκτάρια γης- που, με την εφαρμογή της τεχνολογίας, θα μπορούσε να θρέψει ένα δισεκατομμύριο ανθρώπους».

Αν πολλαπλασιάσουμε αυτούς τους αριθμούς επί 10 –και είμαι βέβαιος ότι πρόκειται για συντηρητικό αριθμό- μπορούμε να δούμε πόσα σπαταλάει η ανθρωπότητα κάθε χρόνο στο στρατιωτικό τομέα, δηλαδή εναντίον της ειρήνης.

Είναι εύκολο να καταλάβουμε γιατί η αγανάκτηση των λαών μετατρέπεται εύκολα σε εξέγερση και επανάσταση μπροστά στα ψίχουλα που τους πετάνε με την επαίσχυντη μορφή κάποιας βοήθειας, με την οποία μερικές φορές συνδέονται εντελώς ταπεινωτικοί όροι. Γίνεται κατανοητό γιατί, στον αγώνα για την ανάπτυξη, θεωρούμε τους εαυτούς μας ακούραστους μαχητές της ειρήνης.

Ορκιζόμαστε ν' αγωνιστούμε για την άμβλυνση της έντασης, για την εισαγωγή των αρχών της πολιτισμένης ζωής στις διεθνείς σχέσεις και για την επέκτασή τους σ' όλα τα μέρη του κόσμου. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούμε πλέον να παρακολουθούμε παθητικά τους ανθρώπους να παζαρεύουν τις ιδέες.

Επαναλαμβάνουμε την αποφασιστικότητά μας να εργαστούμε ενεργά για την ειρήνη- να πάρουμε τη θέση μας στον αγώνα για τον αφοπλισμό- ν' αναλάβουμε δράση στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής ως αποφασιστικός παράγοντας, χωρίς κανένα εμπόδιο απ' οποιαδήποτε από τις μεγάλες Δυνάμεις, ανεξάρτητα από τα σχέδιά τους.

Αλλά η επιδίωξη της ειρήνης περιλαμβάνει επίσης την αυστηρή εφαρμογή του δικαιώματος των χωρών στην ανεξαρτησία. Στο σημείο αυτό, το πιο θλιβερό –και μάλιστα το πιο τρομακτικό- παράδειγμα βρίσκεται στη Μέση Ανατολή, όπου, με αλαζονεία, θράσος και απίστευτο πείσμα,

μια μικρή χώρα, το Ισραήλ, συνεχίζει για περισσότερα από 20 χρόνια, με την απεριγράπτη συννεοχή του ισχυρού προστάτη του, των Ηνωμένων Πολιτειών, ν' αψηφά τη διεθνή κοινότητα.

Μόλις χθες, οι Εβραίοι παραδόθηκαν στη φρίκη του κρεματόριου, αλλά το Ισραήλ περιφρονεί την ιστορία επιβάλλοντας σ' άλλους τα βασιανιστήρια που υπέστη το ίδιο.

Σε κάθε περίπτωση, το Ισραήλ –το λαό του οποίου αγαπάμε για το θάρρος και τις θυσίες του παρελθόντος– θα πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι οι προϋποθέσεις για τη δική του ηρεμία δεν βρίσκονται στη στρατιωτική δύναμη που χρηματοδοτείται απ' το εξωτερικό. Το Ισραήλ πρέπει ν' αρχίσει να μαθαίνει να είναι ένα έθνος όπως τα άλλα έθνη, ένα μεταξύ πολλών.

Προς το παρόν, δηλώνουμε απ' αυτό το βήμα την αγωνιστική, ενεργή αλληλεγγύη μας στους αγωνιστές, άνδρες και γυναίκες, του υπέροχου λαού της Παλαιστίνης, γιατί γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχει πόνος που δεν έχει τέλος.

Αναλύοντας την οικονομική και πολιτική κατάσταση στην Αφρική, δεν μπορούμε να μην τονίσουμε τη σοβαρή μας ανησυχία για τις επικίνδυνες προκλήσεις στα δικαιώματα των λαών από ορισμένα έθνη που, ασφαλή στις συμμαχίες τους, περιφρονούν ανοιχτά τη διεθνή ηθική.

Χαιρόμαστε φυσικά για την απόφαση ν' αποσυρθούν τα ξένα στρατεύματα από το Ίσαντ, ώστε ο ίδιος ο λαός του Ίσαντ, χωρίς μεσάζοντες, να βρει τον τρόπο να τερματίσει αυτόν τον αδελφοκτόνο πόλεμο και να μπορέσει επιτέλους να στεγνώσει τα δάκρυα που χύθηκαν επί τόσα χρόνια. Όμως, παρά την πρόοδο που σημειώνεται εδώ κι εκεί στον αγώνα των αφρικανικών λαών για οικονομική χειραφέτηση, η ήπειρός μας συνεχίζει ν' αντανακλά την ουσιαστική πραγματικότητα των αντιθέσεων μεταξύ των μεγάλων Δυνάμεων και να καταπιέζεται από τις αφόρητες μαστιγες του σημερινού κόσμου.

Γ' αυτό δεν μπορούμε να δεχτούμε και πρέπει να καταδικάσουμε απερίφραστα τη μεταχείριση του λαού της Δυτικής Σαχάρας απ' το Βασίλειο του Μαρόκου, τ' οποίο χρησιμοποιεί τακτικές καθυστέρησης για να αναβάλει την ημέρα της κρίσης που σε κάθε περίπτωση θα του επιβληθεί απ τη θέληση του λαού της [Δυτικής] Σαχάρας. Έχω επισκεφθεί τις περιοχές που απελευθέρωσε ο λαός της Σαχάρας και έχω φτάσει να πιστεύω πιο

σταθερά από ποτέ ότι τίποτα δεν θα σταματήσει την πρόοδό του προς την πλήρη απελευθέρωση της χώρας του υπό τη μαχητική και φωτισμένη ηγεσία του Μετώπου Πολισάριο [ΣΗΜ: η οργάνωση του λαού των Σαχάροι που μάχεται ενάντια στην κατοχή τμήματος της Δ. Σαχάρας απ' το Μαρόκο].

Δεν επιθυμώ ν' ασχοληθώ πολύ με το ζήτημα της Μαγιότ και των νησιών του αρχιπελάγους της Μαδαγασκάρης – δεδομένου ότι τα γεγονότα είναι σαφή κι οι αρχές προφανείς, δεν υπάρχει λόγος να ασχοληθούμε μ' αυτά. Η Μαγιότ ανήκει στις Κομόρες – τα νησιά του αρχιπελάγους ανήκουν στη Μαδαγασκάρη [ΣΗΜ: τελικά, στο δημοψήφισμα του 2009 υπερίσχυσε το “ναι” για τη μετατροπή της Μαγιότ σε Γαλλική κτήση – η αντιπολίτευση έκανε λόγο για κατοχή από ξένη χώρα].

Όσον αφορά τη Λατινική Αμερική, χαιρετίζουμε την πρωτοβουλία της Ομάδας Contadora [ΣΗΜ: πρωτοβουλία κρατών της Λ. Αμερικής για την επίλυση των κρίσεων τη δεκαετία του 1980] ως ένα θετικό βήμα στην αναζήτηση μιας δίκαιης λύσης έναντι της εκρηκτικής κατάστασης στην περιοχή. Ο διοικητής Ντανιέλ Ορτέγκα, μιλώντας εδώ [16η συνάντηση] εκ μέρους του επαναστατημένου λαού της Νικαράγουας, κατέθεσε συγκεκριμένες προτάσεις και έθεσε ορισμένα βασικά, άμεσα ερωτήματα. Ελπίζουμε να δούμε την ειρήνη στη χώρα του και σ' ολόκληρη την Κεντρική Αμερική στις 15 Οχτώβρη και μετά – αυτό απαιτεί η παγκόσμια κοινή γνώμη.

Όπως ακριβώς καταδικάσαμε την ξένη επίθεση εναντίον του νησιού της Γρενάδας [ΣΗΜ: οι ΗΠΑ εισέβαλαν στη χώρα το 1983 για ν' ανατρέψουν την κυβέρνηση Όστιν], έτσι καταδικάζουμε κάθε ξένη επέμβαση. Έτσι, δεν μπορούμε να παραμείνουμε σιωπηλοί για την ξένη στρατιωτική επέμβαση στο Αφγανιστάν [ΣΗΜ: της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη δεκαετία 1979-89].

Κι όμως υπάρχει ένα σημείο που είναι τόσο σοβαρό που ο καθένας μας πρέπει να δώσει μια πολύ ανοιχτή και σαφή εξήγηση γι' αυτό. Το ζήτημα αυτό, όπως μπορούν να φανταστούν τα μέλη, είναι αυτό της Νότιας Αφρικής. Η απίστευτη αυθάδεια της χώρας αυτής απέναντι σ' όλα τα έθνη του κόσμου –ακόμη και σ' εκείνα που υποστηρίζουν την τρομοκρατία η οποία έχει αναχθεί σ' ένα Κρατικό σύστημα σχεδιασμένο να εκκαθαρίσει φυσικά τη μαύρη πλειοψηφία της χώρας αυτής– και η περιφρόνηση που έχει επιδείξει για όλα τα ψηφίσματά μας αποτελούν μια από τις πιο σοβαρές και

συντριπτικές ανησυχίες του κόσμου σήμερα.

Αλλά το πιο τραγικό στοιχείο δεν είναι ότι η Νότια Αφρική έχει αυτοεξοριστεί από τη διεθνή κοινότητα λόγω των νόμων του απαρχαίντ, ούτε καν ότι συνεχίζει να κατέχει παράνομα τη Ναμίμπια και να την κρατά κάτω απ' την αποικιοκρατική και ρατσιστική της μπότα ή ότι συνεχίζει με αγένεια να υποβάλλει τους γείτονές της στους νόμους της ληστείας. Όχι, αυτό που είναι το πιο άθλιο και το πιο ταπεινωτικό για την ανθρώπινη συνείδηση είναι ότι έχει καταστήσει αυτή την τραγωδία ζήτημα καθημερινής πραγματικότητας για εκατομμύρια ανθρώπινα όντα, τα οποία έχουν μόνο το ίδιο τους το σώμα και τον ηρωισμό ή τα γυμνά τους χέρια για να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Βέβαιη για τη συνενοχή των μεγάλων Δυνάμεων και την ενεργό υποστήριξη ορισμένων απ' αυτές, καθώς και για την εγκληματική συνεργασία ορισμένων αξιολύπτων αφρικανών ηγετών, η λευκή μειοψηφία απλά αγνοεί τα αισθήματα όλων εκείνων των ανθρώπων, παντού στον κόσμο, που βρίσκουν τις άγριες μεθόδους αυτής της χώρας απολύτως απαράδεκτες.

Υπήρξε μια εποχή που οι διεθνείς ταξιαρχίες πήγαιναν να υπερασπιστούν την τιμή των εθνών που υπέστησαν επίθεση [ΣΗΜ: στον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο του 1936-39]. Σήμερα, παρά τις επώδυνες ανοιχτές πληγές που υφίστανται, το μόνο που κάνουμε είναι να βγάζουμε ψηφίσματα που δεν κάνουν τίποτα περισσότερο απ' το να καλούν ένα έθνος πειρατών, το οποίο «καταστρέφει το χαμόγελο όπως το χαλάζι σκοτώνει τα λουλούδια», να διορθώσει τους τρόπους του.

Σύντομα θα γιορτάσουμε την εκατοστή-πεντηκοστή επέτειο της απελευθέρωσης των σκλάβων στη Βρετανική Αυτοκρατορία. Η αντιπροσωπεία μου υποστηρίζει την πρόταση της [χώρας] Αντίγκουα και Μπαρμπούντα για τον εορτασμό αυτού του γεγονότος, το οποίο έχει πολύ μεγάλη σημασία για τις αφρικανικές χώρες και τον μαύρο κόσμο. Για μάς, όλα όσα μπορούν να ειπωθούν σ' όλο τον κόσμο κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων πρέπει να τονίζουν το τρομερό κόστος που πλήρωσε η Αφρική και ο μαύρος κόσμος για την ανάπτυξη του πολιτισμού. Τίποτα δε μας δόθηκε ως αντάλλαγμα, γεγονός που αναμφίβολα εξηγεί την τραγωδία στην ήπειρό μας σήμερα. Είναι το αίμα μας που τροφοδότησε την άνοδο του καπιταλισμού, που κατέστησε δυνατή τη σημερινή κατάσταση εξάρτησης και παγίωσε την υπανάπτυξή μας. Αλλά δεν μπορούμε πλέον

να κρύψουμε την αλήθεια – δεν μπορεί ν’ αγνοηθεί. Οι αριθμοί δεν μπορούν απλά να παζαρεύονται. Για κάθε μαύρο που ήρθε στις φυτείες, πέντε πέθαναν ή έμειναν ανάπηροι. Κι εδώ δεν αναφέρω καν την αποδιοργάνωση της ηπείρου και τις συνέπειές της.

Ενώ ολόκληρος ο κόσμος, χάρη σ’ εσάς κύριε Πρόεδρε, με τη βοήθεια του Γενικού Γραμματέα, θα τιμά αυτή την επέτειο και θα σημειώνει αυτή την αλήθεια, θα καταλάβει γιατί επιθυμούμε την ειρήνη μεταξύ των εθνών και γιατί διεκδικούμε το δικαίωμά μας στην ανάπτυξη μ’ απόλυτη ισότητα μέσω της οργάνωσης και της κατανομής των ανθρώπινων πόρων. Επειδή ανήκουμε σε μια από τις φυλές που υπέφεραν περισσότερο, εμείς στη Μπουρκίνα Φάσο, ορκιστήκαμε ότι δε θα δεχτούμε ποτέ οποιαδήποτε διάσπαση της χώρας μας ή οποιαδήποτε άρνηση της δικαιοσύνης. Είναι η μνήμη αυτού του πόνου που μας κάνει να στεκόμαστε στο πλάι της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης [PLO] ενάντια στις ένοπλες συμμορίες του Ισραήλ. Είναι η μνήμη αυτών των δεινών που, απ’ τη μια πλευρά, μας κάνει να υποστηρίζουμε το Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο της Νότιας Αφρικής [ANC] και την Οργάνωση του Λαού της Νοτιοδυτικής Αφρικής [SWAPO – Ναμίμπια] κι απ’ την άλλη, καθιστά απολύτως απαράδεκτη την παρουσία στη Νότια Αφρική ανθρώπων που λένε ότι είναι λευκοί κι αισθάνονται ότι έχουν το δικαίωμα γι’ αυτό το λόγο να βάλουν φωτιά σ’ ολόκληρο τον κόσμο. Είναι αυτή η μνήμη των δεινών που μας κάνει να εμπιστευόμαστε μ’ όλη μας την πίστη τα Ηνωμένα Έθνη, με την κοινή ευθύνη, το κοινό καθήκον και τις κοινές ελπίδες όλων μας.

Απαιτούμε να ενταθεί σ’ όλο τον κόσμο η εκστρατεία για την απελευθέρωση του Νέλσον Μαντέλα, ώστε η παρουσία του εδώ στην επόμενη σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης να είναι μια νίκη συλλογικής υπερηφάνειας. Σ’ ανάμνηση των δεινών μας και ως συλλογική συγχώρεση, θα πρέπει να δοθεί ένα διεθνές ανθρωπιστικό βραβείο για όλους εκείνους που συνέβαλαν στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με το έργο και την έρευνά τους. Ζητάμε να περικοπούν όλοι οι προϋπολογισμοί για τη διαστημική έρευνα κατά 0,01 % και να αφιερωθεί το ποσό αυτό στην έρευνα στον τομέα της υγείας και στη βελτίωση του ανθρώπινου περιβάλλοντος που έχει διαταραχθεί από αυτά τα «πυροτεχνήματα» που είναι επιβλαβή για το οικοσύστημα.

Προτείνουμε επίσης να επανεξεταστούν και ν' αναθεωρηθούν οι δομές των Ηνωμένων Εθνών ώστε να μπει ένα τέλος στο σκάνδαλο του δικαιώματος του βέτο. Τα στρεβλά αποτελέσματα της κατάχρησής του έχουν, βέβαια, αντισταθμιστεί απ την επαγρύπνηση ορισμένων κρατών που διαθέτουν το δικαίωμα του βέτο. Ωστόσο, τίποτα δεν μπορεί να δικαιολογήσει αυτό το δικαίωμα – ούτε το μέγεθος μιας χώρας ούτε ο πλούτος της.

Αν το επιχείρημα που χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθεί αυτή η αδικία ήταν το κόστος που καταβλήθηκε κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, τότε τα έθνη που έχουν υπερασπιστεί αυτά τα δικαιώματα για τον εαυτό τους θα πρέπει να γνωρίζουν ότι ο καθένας από μιάς έχει έναν θείο ή έναν πατέρα που –όπως χιλιάδες άλλοι αθώοι άνθρωποι που στρατολογήθηκαν απ' τον τρίτο κόσμο για να υπερασπιστούν τα δικαιώματα που είχαν περιφρονηθεί από τις χιτλερικές ορδές– υπέφερε και πέθανε επίσης απ' τις σφαίρες των Ναζί. Επομένως, ας μην είναι τόσο αλαζονικές αυτές οι μεγάλες Δυνάμεις, που δε χάνουν ευκαιρία ν' αμφισβητούν τα δικαιώματα των λαών. Η απουσία της Αφρικής απ' το κλαμπ εκείνων που έχουν δικαίωμα βέτο είναι μια αδικία που πρέπει να τερματιστεί.

Τέλος, η αντιπροσωπεία μου δε θα έκανε το καθήκον της αν δε ζητούσε την αναστολή της συμμετοχής του Ισραήλ και τον ξεκάθαρο κι απόλυτο αποκλεισμό της Νότιας Αφρικής απ' τα Ηνωμένα Έθνη. Όταν, με την πάροδο του χρόνου, οι χώρες αυτές θα έχουν κάνει αυτό που πρέπει να κάνουν για να δικαιολογήσουν την παρουσία τους στη διεθνή κοινότητα, τότε θα είμαστε πολύ ευτυχείς να τις υποδεχθούμε εδώ και να καθοδηγήσουμε τα πρώτα τους βήματα.

Θα θέλαμε να επαναβεβαιώσουμε την εμπιστοσύνη μας στα Ηνωμένα Έθνη. Είμαστε ευγνώμονες για το έργο που έχουν επιτελέσει οι οργανώσεις τους στη Μπουρκίνα Φάσο και για την παρουσία τους δίπλα μας στους δύσκολους καιρούς που ζούμε. Είμαστε ευγνώμονες στα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας που μας επέτρεψαν δύο φορές φέτος να προεδρεύσουμε των εργασιών του Συμβουλίου. Ελπίζουμε μόνο ότι το Συμβούλιο θ' αναγνωρίσει την αρχή του αγώνα κατά της εξόντωσης 30 εκατομμυρίων ανθρώπων κάθε χρόνο απ' την πείνα, η οποία σήμερα είναι πιο καταστροφική απ' τα πυρηνικά όπλα.

Η εμπιστοσύνη και η πίστη μας στα Ηνωμένα Έθνη με οδηγεί να ευχα-

ριστήσω το Γενικό Γραμματέα για την επίσκεψή του, την οποία εκτιμήσαμε ιδιαίτερα- ήρθε για να δει ο ίδιος τη σκληρή πραγματικότητα της ζωής μας και ν' αποκτήσει μια πραγματική εικόνα της ξηρασίας ή του Σαχέλ και της τραγωδίας της ερημοποίησης.

Δεν μπορώ να κλείσω χωρίς να αποτίσω φόρο τιμής στον Πρόεδρο της Γενικής Συνέλευσης, ο οποίος, με τη μεγάλη ευφυΐα και αντίληψή του, θα καθοδηγήσει τις εργασίες αυτής της τριακοστής ένατης συνόδου.

Έχω διανύσει πολλές χιλιάδες χιλιόμετρα για να βρίσκομαι εδώ. Ήρθα για να ζητήσω από κάθε μέλος να εργαστούμε από κοινού για να δώσουμε τέλος στην αδιαφορία έναντι όλων των παράλογων [πραγμάτων], να εξαλείψουμε το τραγικό θέαμα των παιδιών που πεθαίνουν απ' την πείνα, να εξαλείψουμε την άγνοια, να εξασφαλίσουμε τον θρίαμβο της νόμιμης εξέγερσης των λαών και να βάλουμε τέλος στη χρήση των όπλων, ώστε να κατατεθούν και να σιωπήσουν, και να εξασφαλίσουμε ότι η ανθρωπότητα θα επιβιώσει και ότι όλοι μαζί, με τον μεγάλο ποιητή Νοβάλις [ΣΗΜ: ψευδώνυμο του Γερμανού φιλόσοφου Γκέοργκ φον Χάρτενμπεργκ, 1772-1801] μπορούμε ν' απαγγείλουμε από κοινού:

Σύντομα τ' αστέρια θα επιστρέψουν στη Γη, απ' όπου έχουν φύγει εδώ και καιρό – σύντομα ο ήλιος θα επιστρέψει, τ' αστέρι θα λάμψει ξανά ανάμεσα στ' αστέρια, όλες οι φυλές του κόσμου θα συγκεντρωθούν ξανά μετά απ' το μακρύ χωρισμό, οι παλιές ορφανές οικογένειες θα ξαναβρούν η μία την άλλη και κάθε μέρα θα γίνονται νέες ανακαλύψεις, περισσότεροι άνθρωποι θ' αγκαλιάζουν ο ένας τον άλλον, τότε οι κάτοικοι των παλιών ημερών θα επιστρέψουν στη Γη, οι στάχτες θα ξαναζωντανέψουν σε κάθε τάφο, η φλόγα της ζωής θα φουντώσει ξανά, τα παλιά σπίτια θα ξαναχτιστούν, οι παλιές εποχές θα ξαναγυρίσουν και η ιστορία θα είναι το όνειρο του παρόντος που θα επεκταθεί στο άπειρο.

Κάτω η διεθνής αντίδραση! Κάτω ο ιμπεριαλισμός! Κάτω η νεοαποικιοκρατία! Κάτω ο «μαριονετισμός»!

Παντοτινή δόξα στους λαούς που αγωνίζονται για την ελευθερία τους! Παντοτινή δόξα στους λαούς που στέκονται ώμο με ώμο για να υπερασπιστούν την αξιοπρέπειά τους! Παντοτινή νίκη στον αγώνα των λαών της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας!

Πατρίδα ή Θάνατος, θα Θριαμβεύσουμε!

Ο Τομά Σανκαρά κι η Επαναστατική Γέννηση της Μπουρκίνα Φάσο

[του Mamadu Diallo απ' τον ιστότοπο <https://viewpointmag.com> – 2018]

Το 1983, 23 χρόνια μετά απ' την ανεξαρτησία της και τη διαδοχή πολλών νεοαποικιοκρατικών καθεστώτων, η Άνω Βόλτα ήταν μια απ' τις πιο στερημένες χώρες στον κόσμο. Το 98% του πληθυσμού της ήταν αναλφάβητο και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της μόλις που ξεπερνούσε τα 100 δολάρια με την ισοτιμία της εποχής. Απ' τα επτά εκατομμύρια κατοίκους της χώρας, τα έξι ανήκαν στην αγροτιά. Η αγροτιά αυτή έπρεπε να επιβιώσει σε δύσκολα εδάφη, αντιμετώπιζε τη ραγδαία ερημοποίηση και τη χειροτέρευση των όρων στο εμπόριο του βαμβακιού, τη βασική πηγή συναλλάγματος του νεοσύστατου έθνους. Απ' τη σύστασή της ως αποικία στη Γαλλική Δυτική Αφρική το 1919, η Άνω Βόλτα αποτελούσε μια περιφέρεια δίχως δικαιώματα, θεωρούμενη απ' τον αποικιακό μηχανισμό σαν δεξαμενή εργατικού δυναμικού και αγροεργατών για τις μεγάλες φυτείες καφέ και κακάο της γειτονικής Ακτής Ελεφαντοστού. Οι υγειονομικές κι εκπαιδευτικές υποδομές, ακόμα και για τα πολύ χαμηλά πρότυπα της ευρύτερης περιοχής, ήταν ιδιαίτέρως φτωχές κι ανεπαρκείς για να καλύψουν τις ανάγκες ενός αυξανόμενου πληθυσμού.

Σανκαρά, η Διαμόρφωση Ενός Πολιτικού Υποκειμένου

Ο Τομά Ισιντόρ Νοέλ Σανκαρά, γιος ενός στρατιωτικού του αποικιακού στρατού που έγινε δημόσιος υπάλληλος, μεγάλωσε λόγω των μεταθέσεων του πατέρα του στις επαρχίες, σ' επαφή με το λαό του αλλά προστατευμένος απ' τη δυστυχία του τελευταίου. Υπήρξε ωστόσο μια στιγμή στην παιδική του ηλικία που δείχνει την κλίση του νεαρού Σανκαρά προς την εξέγερση και την κοινωνική δικαιοσύνη. [1] Όμως ήταν κυρίως ένα ευσυνειδητο αγόρι που, σύμφωνα με τους βιογράφους του, επέδειξε μια πρώιμη σοβαρότητα στις σπουδές του. [2] Το 1966, τη χρονιά που είδε τον Μορίς Γιαμεογκό, πρώτο πρόεδρο της Άνω Βόλτα, να εκδιώκεται με πραξικόπημα και ν' αντικαθίσταται από ένα στρατιωτικό καθεστώς, ο νεαρός Σανκαρά έγινε δεκτός στη στρατιωτική ακαδημία του Καντιόγκο, στα προάστια της πρωτεύουσας Ουαγκαντούγκου. Εκεί ήταν που συνάντησε τον Ανταμά

Αμπντουλαγιέ Τουρέ, διευθυντή σπουδών του ιδρύματος και μέλος του Αφρικανικού Κόμματος Ανεξαρτησίας [3] που συγκέντρωνε ορισμένους απ' τους φοιτητές του για να πραγματοποιούν ενημερωτικές πολιτικές συζητήσεις μετά τις ώρες των μαθημάτων. Ήταν πιθανώς εκεί που ο νεαρός Τομά Σανκαρά άρχισε την ιδεολογική του κατάρτιση και πρωτάκουσε για τον ιμπεριαλισμό.

Αποφοιτώντας απ' τη σχολή το 1969, ο Σανκαρά ήταν ένας απ' τους τρεις σπουδαστές της ακαδημίας στους οποίους προσφέρθηκε υποτροφία και δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους στη Μαδαγασκάρη. Θα παρέμενε τέσσερα χρόνια στο νησί, όπου και θα επηρεαζόταν βαθιά απ' τη Μαλαγασιανή Επανάσταση του 1972, η οποία θεωρήθηκε απ' ορισμένους σαν η “δεύτερη ανεξαρτησία της”. Εκεί, ο Σανκαρά έδωσε ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο του στρατού στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της χώρας. Όταν επέστρεψε στην Άνω Βόλτα με το βαθμό του αξιωματικού, του ανατέθηκε η διοίκηση ενός κέντρου εκπαίδευσης κι έγινε γνωστός τόσο για τις αυστηρές όσο και ανορθόδοξες ιδέες του, μια εκ των οποίων ήταν η πίστη του στη σημασία της πολιτικής και πνευματικής εκπαίδευσης των νεοσύλλεκτων.

Όταν η Επανάσταση Αποτελεί τη Λογική Πορεία της Δράσης

Η Επανάσταση του Τομά Σανκαρά συχνά απορρίπτεται με το επιχείρημα πως ήταν μάλλον αποτέλεσμα στρατιωτικού πραξικοπήματος παρά κατάληξη ενός λαϊκού κινήματος. Το επιχείρημα υποδηλώνει ότι επειδή γεννήθηκε απ' τη βούληση ελάχιστων ριζοσπαστών πραξικοπηματιών, δε διέθετε ουσιαστική υπόσταση και ρίζες στη Βολταϊκή κοινωνία και ιστορία. Μια τέτοια παρουσίαση της Επανάστασης, που εστιάζει μονάχα στους στρατιωτικούς ελιγμούς της 4ης Αυγούστου του 1983 είναι επιφανειακή και δε λαμβάνει υπόψη της δυο βασικές συνθήκες: (α) το διεθνές και εθνικό πλαίσιο απ' το οποίο προέκυψε η Επανάσταση (β) τη νομιμοποίηση που απέκτησε ο Τομά Σανκαρά στα χρόνια που προηγήθηκαν της Επανάστασης.

(α) Ο Τομά Σανκαρά κι οι σύμμαχοί του δεν ανέλαβαν την κρατική εξουσία σ' ένα πλαίσιο θεσμικής σταθερότητας αλλά μάλλον μέσα σ' ένα κλίμα χρόνιας αστάθειας κι ατέλειωτης διαδοχής καθεστώτων που εγκαθίσταντο από μόνα τους μέσω πραξικοπημάτων. [4] Όλα τούτα τα εφήμερα καθεστώτα –που γεννιούνταν απ' την αντιδημοτικότητα των προκατόχων

τους- αποδείχτηκαν ανίκανα να επιλύσουν την κοινωνική κρίση της [χώ-ρας], ν' απομακρύνουν την Άνω Βόλτα απ' την τροχιά της Γαλλίας και ν' αποδεσμεύσουν την οικονομία της απ' την εξάρτηση της [ξένης] βοήθειας και τις διακυμάνσεις της τιμής του βαμβακιού στην παγκόσμια αγορά. Το διεθνές περιβάλλον των αρχών της δεκαετίας του 1980 επέβαλε στις χώ-ρες της Αφρικής που εισήγαγαν πετρέλαιο, όπως η Άνω Βόλτα, μια σειρά εξωτερικών σοκ: αύξηση των τιμών πετρελαίου, αύξηση των επιτοκίων της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, βάσει των οποίων έγινε αναπροσαρ-μογή του χρέους, συνεχής επιδείνωση των όρων εμπορίου κι επιβράδυν-ση του διεθνούς εμπορίου λόγω της παγκόσμιας ύφεσης. Η "Σανκαρική" Επανάσταση υπήρξε σ' αυτό το πλαίσιο το αποκορύφωμα μιας σειράς εξεγέρσεων, η κατάρρευση ενός κύκλου ανικανότητας κι η αφετηρία μιας ιστορικής ακολουθίας που θα έβλεπε την Άνω Βόλτα να γίνεται Μπουρ-κίνα Φάσο, που προκειμένου ν' αντιμετωπίσει την κρίσιμη κατάστασή της "θα τολμούσε να καταστρώσει το μέλλον". [5]

(β) Το να παρουσιάσει κανείς την "Σανκαρική" Επανάσταση ως ένα ακόμα πραξικόπημα, ένα απ' τα πολλά που έλαβαν χώρα στη μεταποικια-κή Αφρική και συχνά με την υποστήριξη ιμπεριαλιστικών κρατών, σημαίνει πως αγνοεί επίσης το νήμα των γεγονότων που συνέθεσαν το βίο του Τομά Σανκαρά ως αξιωματικού του στρατού της Άνω Βόλτα πριν απ' τη νύχτα της 4ης Αυγούστου του 1983 προσδίδοντάς του τόσο δημοτικότητα όσο και πολιτική νομιμοποίηση. Τρία χρόνια πριν απ' την Επανάσταση, στις 25 Νο-έμβρη του 1980, μια ομάδα ανώτερων αξιωματικών του στρατού μ' επικεφα-λής το Συνταγματάρχη Σαγιέ Ζερμπό υποκίνησε πραξικόπημα και κατέλαβε την εξουσία με πρόσχημα "τη διάβρωση της κρατικής εξουσίας". [6] Αν και δε συμμετείχε στη συνωμοσία, στον Τομά Σανκαρά, που ήταν αρκετά γνω-στός στο κοινό λόγω των προοδευτικών ιδεών του κι ενός στρατιωτικού κατορθώματος στη διάρκεια της συνοριακής σύρραξης με το Μάλι το 1974, προσφέρθηκε μια θέση στην κυβέρνηση. Αρχικά την αρνήθηκε ευγενικά αλλά εξαιτίας της επιμονής του προέδρου αναγκάστηκε να την αποδεχτεί υπό τον όρο να μη μείνει στο αξίωμα περισσότερο από δυο μήνες.

Διορίστηκε στην πρώτη του πολιτική θέση το Σεπτέμβρη του 1981 ως Υπουργός Ενημέρωσης και πήρε καιρό στους κατοίκους της Ουαγκαντού-γκου μέχρι να συνηθίσουν τη θέα ενός μέλους της κυβέρνησης να πηγαί-νει στη δουλειά με το ποδήλατό του. Το Υπουργείο Ενημέρωσης, που ως

τότε ήταν μάλλον αντίστοιχο της προπαγάνδας, άλλαξε ριζικά τις σχέσεις του με τα μέσα ενημέρωσης όταν ο Σανκαρά ανέλαβε επικεφαλής του. Ενθάρρυνε τους δημοσιογράφους που δεν είχαν συνηθίσει στην ελευθερία να γράφουν άρθρα για υποθέσεις διαφθοράς. Σύντομα δημοσιεύτηκαν άρθρα που τεκμηριώναν υποθέσεις υπεξαίρεσης σε κρατική τράπεζα και που υποδείκνυαν τη συμμετοχή δημοσίων υπαλλήλων του Υπουργείου Εμπορίου. Η αστυνομία κάλεσε το διευθυντή του Εθνικού Πρακτορείου Ειδήσεων και τον κατηγόρησε ότι έδινε αυτές τις πληροφορίες στον τύπο. Ο Σανκαρά, ως Υπουργός Πληροφοριών, υπερασπίστηκε τον τύπο, επιβεβαίωσε την αποστολή του και την ελευθερία του να ενημερώνει το κοινό, διαμαρτυρόμενος στον Υπουργό Εσωτερικών.

Καθώς η δημοτικότητα της κυβέρνησης κατέρρευε, τα συνδικαλιστικά κινήματα καταστέλλονταν κι οι ηγέτες τους φυλακίζονταν, ο Τομά Σανκαρά παραιτήθηκε μ' εμφιατικό τρόπο: έστειλε ανοιχτή επιστολή στον Πρόεδρο Ζερμπό, καταγγέλλοντας το καθεστώς, τ' οποίο αποκήρυξε ως αστικό και στην υπηρεσία των συμφερόντων μιας μειοψηφίας. Του αφαίρεσαν αμέσως το βαθμό του λοχαγού και τον ξαπόστειλαν σ' ένα απομακρυσμένο στρατόπεδο. Ένα ακόμα πραξικόπημα σημειώθηκε στις 7 Νοέμβρη του 1982, χωρίς τη συμμετοχή του Σανκαρά και των αριστερών συντρόφων του στο στρατό, που πίστευαν πως ένα κίνημα καθοδηγούμενο μονάχα απ' το στρατό δε θα επέτρεπε τις βαθιές πολιτικές αλλαγές στις οποίες προσδοκούσαν.

Αναγνωρίζοντας τη δημοτικότητά του, μια έκτακτη συνέλευση του CSP [Συμβούλιο για τη Σωτηρία του Λαού], υπό την προεδρία του Λοχαγού Ζαν Μπατίστ Ουεντραογκό, διόρισε το Λοχαγό Τομά Σανκαρά Πρωθυπουργό της Άνω Βόλτα στις 10 Γενάρη του 1983. Από τότε, όταν ο Σανκαρά εγκαινίασε τα διπλωματικά καθήκοντά του μ' επίσημη επίσκεψη στην Τρίπολη [της Λιβύης] και συμμετοχή στη Σύνοδο των Αδεσμεύτων [Κρατών] στο Νέο Δελχί, όπου συναντήθηκε με το Φιντέλ Κάστρο, η γειτονική Ακτή Ελεφαντοστού άρχισε ν' ανησυχεί για τις πολιτικές εξελίξεις στην Άνω Βόλτα. Μεταξύ Μάρτη και Μάη του 1983, ο Σανκαρά εκφώνησε βαρυσήμαντους λόγους σε μαζικές συγκεντρώσεις με μηνύματα και τόνους που δεν έκρυβαν κανένα μυστήριο για τις πολιτικές του προτιμήσεις.

Δυο μέρες μετά απ' την ομιλία του Σανκαρά στο Μπόμπο-Ντιουλάσσο, στις 14 Μάη του 1983, ο Γκι Πεν, σύμβουλος του [Γάλλου Προέδρου]

Μιτεράν για τις Αφρικανικές υποθέσεις, έφτασε στην Άνω Βόλτα για επίσημη επίσκεψη. Τα χαράματα της μέρας που ακολούθησε, στις 17 Μάη, τεθωρακισμένα οχήματα περικύκλωσαν την κατοικία του Τομά Σανκαρά, θέτοντάς τον στην ουσία σε κατ' οίκον περιορισμό. Τις μέρες που ακολούθησαν, μεγάλες διαδηλώσεις κατέκλυσαν την Ουαγκαντούγκου, στις οποίες αντηχούσε το σύνθημα “Λευτεριά στον Σανκαρά!” Οι λαϊκές διαδηλώσεις, καθώς και μια φράξια του στρατού που ήταν πιστή στον Σανκαρά, ανάγκασαν τις αρχές να τον απελευθερώσουν. Για δυο μήνες, η πολιτική κατάσταση παρέμενε άλυτη, με το κάθε στρατόπεδο να έχει καταληφθεί από έξαψη και να εδραιώνει τις θέσεις του. Ο Σανκαρά κι η αριστερή πτέρυγα του στρατού ενίσχυσαν τους δεσμούς τους με τους πολίτες και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, δημιουργώντας μια πολιτική πλατφόρμα.

Ο Λοχαγός Μπλεζ Καμπαορέ, φίλος και παλιός σύντροφος του Τομά Σανκαρά, χρησιμοποίησε τότε τη φήμη για τη δολοφονία του τελευταίου σαν πρόσχημα για να κινηθεί με στρατεύματα προς την Ουαγκαντούγκου το απόγεμα της 4ης Αυγούστου του 1983. Ομάδες πολιτών στήριξαν την επιχείρηση κόβοντας το ηλεκτρικό ρεύμα στην πρωτεύουσα. Μέχρι τις 9.30 το βράδυ τα στρατεύματα του Καμπαορέ είχαν πάρει τον έλεγχο της πρωτεύουσας. Στις 10, ο Τομά Σανκαρά ανακοίνωσε μέσω ραδιοφώνου την πτώση της κυβέρνησης Ουεντραογκό, το ξεκίνημα μιας επαναστατικής διαδικασίας και το σχηματισμό του Εθνικού Συμβουλίου της Επανάστασης, κάνοντας έκκληση για τη δημιουργία επαναστατικών επιτροπών σ' όλες τις περιοχές της χώρας. Εκείνο το βράδυ ανακοίνωσε στο ραδιόφωνο ότι ο σκοπός της κυβέρνησης θα ήταν εφεξής να βοηθήσει το λαό να πετύχει “τη βαθιά προσδοκία του για λευτεριά, πραγματική ανεξαρτησία, οικονομική και κοινωνική πρόοδο”. [7] Η Άνω Βόλτα, η αποικιακή επινόηση, παραμέρισε τότε για χάρη της Μπουρκίνα Φάσο, της Χώρα των Ευθυτενών Ανθρώπων.

Η Επανάσταση Ποιανού;

“Κανένας βωμός, καμιά πίστη, κανένα ιερό βιβλίο, ούτε το Κοράνι, ούτε η Βίβλος, ούτε και κανένα άλλο, δεν κατόρθωσε ποτέ να φιλιώσει τους πλούσιους με τους φτωχούς, τον εκμεταλλευτή με τον εκμεταλλεόμενο. Κι αν ο ίδιος ο Ιησούς χρειάστηκε να πάρει το φραγγέλιό του για να τους

διώξει απ' το ναό του είναι επειδή αυτή είναι η μοναδική γλώσσα που καταλαβαίνουν". [8]

Ο Μαρξισμός έχει καταλάβει περίοπτη θέση στο θεωρητικό οπλοστάσιο των διανοουμένων και των πολιτικών φυσιογνωμιών που ηγήθηκαν αγώνων υπέρ της Αφρικανικής ανεξαρτησίας. Λίγοι παρολ' αυτά είναι εκείνοι μεταξύ των διανοουμένων και των Αφρικανών που ηγούνταν κρατών που δεν ένιωσαν την ανάγκη να εξαλείψουν απ' το Μαρξισμό μια διάσταση που αποτελεί βασικό του στοιχείο: την πάλη των τάξεων. [9] Δυο τουλάχιστον παράγοντες φαίνεται να ερμηνεύουν την απόρριψη της ταξικής πάλης ως κινητήριας δύναμης της ιστορίας.

Ο ένας είναι η ταξική θέση των ηγετών της αποαποικιοποίησης, οι οποίοι στρατολογούνται ή απ' τις τάξεις της ελίτ –η οποία καθιερώθηκε είτε μετασχηματίστηκε ριζικά στη διάρκεια της αποικιοκρατίας απ' την ισχυρή τεχνογνωσία της έμμεσης διακυβέρνησης– ή, συχνότερα, απ' τους μικροαστούς διανοούμενους. Αν κι οι δυο αυτές ομάδες διαφέρουν σημαντικά όσον αφορά την κουλτούρα, συνιστούν φυσικούς και συμπληρωματικούς συμμάχους στο πεδίο της ταξικής πολιτικής καθώς αμφότερες αποτελούν προϊόντα και βασικά γρανάζια του μηχανισμού ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας επί των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας τους. Ενώ οι μικροαστοί χρησιμοποιούν τις κτηθείσες δεξιότητές τους για να διαχειριστούν το μεταποικιακό κράτος και να διαπραγματευτούν τους όρους της εξωτερικής του εικόνας, οι παραδοσιακοί αρχηγοί κι οι θρησκευτικές αρχές οργανώνουν τη συμμετοχή των μαζών. [10] Η αποαποικιοποίηση, γι' αυτές τις δυο ομάδες, δε σημαίνει ρήξη με το αποικιοκρατικό κράτος και τους καπιταλιστές του αλλά μεγαλύτερη και πιο προσοδοφόρα διαπραγματευτική ικανότητα.

Ένα δεύτερο σύνολο λόγων για την απόρριψη της ταξικής πάλης, και κατά συνέπεια της Μαρξιστικής σκέψης, προέρχεται απ' την επιθυμία για πολιτιστική κι επιστημολογική ανεξαρτησία. Οι διανοούμενοι με Αφρικανική καταγωγή ασχολούνται εδώ και καιρό με τις ψυχικές επιπτώσεις της άρνησης της μετα-Διαφωτιστικής σκέψης στη Μαύρη λογική. Η ιστορικοπολιτισμική ιδιαιτερότητα του Μαρξισμού στην Ευρώπη του 19ου αιώνα έχει αποξενώσει πολλούς Αφρικανούς στοχαστές που λαχταρούν μια αυθεντική Αφρικανική κοινωνιολογική και πολιτική σκέψη, η οποία θα οφείλει τα πάντα στα Αφρικανικά μυαλά και τίποτα στα Ευρωπαϊκά. [11] Αυτό νομίζω πως έχει να κάνει με μια πληγωμένη περηφάνια και μια

τάση εξιδανίκευσης των Αφρικανικών κοινωνιών πριν και κατά τη διάρκεια του Διατλαντικού δουλεμπορίου. Σε μια διάλεξη που δόθηκε το 1975 στη Νέα Υόρκη, ο Γουόλτερ Ρόντνεϊ [ΣΗΜ: ιστορικός και ακτιβιστής απ' τη Γουιάνα που δολοφονήθηκε το 1980] παίρνει τον Κβάμε Νκρούμαχ [ΣΗΜ: ο πρώτος ηγέτης της ανεξάρτητης Γκάνας] ως την υποδειγματική φιγούρα αυτής της τάσης αποφυγής της πραγματικότητας της ταξικής πάλης, προσδιορίζοντας ότι ο πρώτος πρόεδρος της Γκάνας δεν ήταν απλώς ένας αστός ιδεολόγος. Απ' τη δεκαετία του 1950 μέχρι το τέλος της ζωής του, ο Νκρούμαχ –ειλικρινής κι αφοσιωμένος επαναστάτης, πολιτικός και στοχαστής– προσπάθησε ν' αναπτύξει μια συνείδηση χειραφέτησης αρνούμενος τη σημασία των ταξικών αντιθέσεων στις Αφρικανικές κοινωνίες. Διωγμένος απ' τη εξουσία απ' τη μικροαστική τάξη της Γκάνας – σύμμαχο της CIA, την ανυπαρξία της οποίας ως τάξη είχε διατυπώσει, παρήγαγε τελικά μια θεωρητική ανάλυση που ήταν ταυτόχρονα και άσκηση αυτοκριτικής όντας εξόριστος στη Γουινέα του συντρόφου του, Σεκού Τουρέ. [12]

Όσον αφορά τον Τομά Σανκάρά, ο οποίος ανήκει σε διαφορετική γενιά απ' αυτήν των Νκρούμαχ και [του Σενεγαλέζου ηγέτη] Σενγκόρ, δεν υφίσταται τέτοια αμφισημία ή υπεκφυγή όταν έρχεται αντιμέτωπος με το ταξικό ζήτημα: οι εχθροί του αντι-ιμπεριαλιστικού αγώνα είναι η μπουρζουαζία κι οι σύμμαχοί της απ' το βορρά και το νότο – σύμμαχοί του [στον αγώνα] και κυρίως ωφελημένοι [είναι] οι εργαζόμενες μάζες και σε μια χώρα όπως η Μπουρκίνα Φάσο, πιο συγκεκριμένα η αγροτιά.

Όταν ρωτήθηκε για την ουσία του οικονομικού του προγράμματος, ο Σανκάρά απάντησε πως έπρεπε η Επανάσταση να χρησιμοποιήσει τα μυαλά και τα χέρια των Μπουρκιναμπέ, δηλαδή του λαού της Μπουρκίνα Φάσο, ώστε να εγγυηθεί δυο γεύματα τη μέρα και δέκα λίτρα νερό για όλους. Υποσιάζεται κάποιος πως αυτός ο σκοπός, ταυτόχρονα μεγαλειώδης και μετριοπαθής, δεν ενθουσίασε τη μπουρζουαζία. Όμως η Επανάσταση των Μπουρκιναμπέ θα πετύχαινε τούτο το στόχο μέσα σε τέσσερα χρόνια ενώ στο μεταξύ θ' απογαλακτιζόταν απ' τη δημοσιονομική βοήθεια της Γαλλίας, της Παγκόσμιας Τράπεζας (η οποία σταμάτησε αμέσως μετά απ' την Επανάσταση του 1983) και διαφόρων άλλων πηγών χρηματοδότησης που είχαν υποσχεθεί στα προηγούμενα φιλελεύθερα καθεστώτα. Η νηφάλια ταξική ανάλυση του Σανκάρά είναι κατά τη γνώμη μου μια απ' τις

πολυτιμότερες και ξεχωριστές πτυχές της κληρονομιάς του για το παρόν της Αφρικής. Ήταν πάνω στη βάση αυτής της ανάλυσης που κατόρθωσε να διαμορφώσει και να εφαρμόσει πολιτικές αναδιανομής.

Το Χρέος ως Εμπόδιο στην Εθνική Κυριαρχία

Όταν ο Σανκαρά ανέλαβε την εξουσία τέσσερα χρόνια πριν απ' την ομιλία του στη συνδιάσκεψη του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, το χρέος έπνιγε όχι μονάχα τις χώρες της Αφρικής αλλά κι εκείνες της Λατινικής Αμερικής. Το 1985, από έναν προϋπολογισμό 85 δις. φράγκων FCFA [Γαλλικό Φράγκο Δυτικής Αφρικής], η Μπουρκίνα Φάσο έπρεπε να πληρώσει τα 12 για την αποπληρωμή του χρέους. Η ομιλία του Τομά Σανκαρά, όπως κι η έκκλησή του για ένα ενιαίο μέτωπο κατά του χρέους, βρίσκεται σε άμεση σχέση με την εκστρατεία που ξεκίνησε ο Φιντέλ Κάστρο στην Αβάνα το 1985. Η συγκεκριμένη εκστρατεία κι η ομιλία του, η οποία έδωσε έμφαση στην επαχθή φύση του χρέους, τις αποικιακές του καταβολές, τις καταστροφικές του επιπτώσεις στις δημόσιες και κοινωνικές πολιτικές ιδιαίτερα και τη χρεοκοπία των οφειλετών, δεν εξαντλεί εν τούτοις το σύνολο των παραπόνων που ο Τομά Σανκαρά έτρεφε ενάντια στο θεσμό του χρέους.

Ο Τομά Σανκαρά ήταν επικριτικός τόσο έναντι του χρέους όσο και της [ξένης] βοήθειας, η οποία αποτελείται εν μέρει από δάνεια. Σε σχέση με το τελευταίο, δήλωσε: “Σίγουρα ενθαρρύνουμε τη συνδρομή που μας εξυπηρετεί να τα καταφέρουμε χωρίς τη βοήθεια. Όμως γενικά, η πολιτική της συνδρομής και της βοήθειας μας έχει μονάχα αποδιοργανώσει κι υποδουλώσει, εξασθενώντας μας στο πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό μας πεδίο”. Αυτή η κριτική της βοήθειας δεν ασκήθηκε μονάχα σε λεκτικό επίπεδο – ενσωματώθηκε σε πρακτικές αποφάσεις. Το 1987, ανέφερε σ' έναν απ' τους βιογράφους του, τον [Αμερικανό καθηγητή] Έρνεστ Χαρς, ότι πρότεινε στις ΗΠΑ ν' αντικαταστήσουν το πρόγραμμα του Ειρηνευτικού Σώματος της Μπουρκίνα Φάσο με δημοσιονομική στήριξη. Όταν οι ΗΠΑ αρνήθηκαν, ο Σανκαρά ανέστειλε αμέσως το πρόγραμμα. Αν κι επικεφαλής μιας πάμφτωχης χώρας κι απομονωμένος λόγω των ιδεολογικών του επιλογών, επέδειξε σπάνια δύναμη χαρακτήρα κι αξιοσημείωτο πείσμα στο ζήτημα της κυριαρχίας της χώρας του. Η ομιλία του στα Ηνωμένα Έθνη το 1984 περιλάμβανε τούτη την ισχυρή δήλωση: “Ορκιζόμαστε, διακηρύσσουμε, ότι από δω και πέρα στη Μπουρκίνα Φάσο δε θα συμβαίνει τίποτα

χωρίς τη συμμετοχή των Μπουρκιναμπέ. Τίποτα που δεν έχει προηγουμένως αποφασιστεί κι εκπονηθεί από μας τους ίδιους. Δε θα υπάρξει πλέον άλλη επίθεση στην αξιοπρέπεια και το φιλότιμό μας”.

Αυτή η έγνοια για την αυτονομία, τη διαφύλαξη της Επαναστατικής ελευθερίας σκέψης και δράσης, είχε όπως είδαμε σαν συνέπεια τον αποκλεισμό της Μπουρκίνα Φάσο απ’ τις διάφορες πηγές χρηματοδότησης. Όμως ο Σανκάρά ήταν πρόθυμος να δράσει, να επιλύσει τις δυσκολίες του λαού του και να το κάνει γρήγορα. Αποφάσισε συνεπώς, δίχως την ανάγκη των εντολών του ΔΝΤ, την εφαρμογή αυστηρής λιτότητας. Μείωσε δραστικά τα λειτουργικά έξοδα της δημόσιας διοίκησης, κατήργησε τα μπόνους των δημοσίων υπαλλήλων και περιόρισε στο ελάχιστο τον τρόπο ζωής των κυβερνητικών. Ό,τι εξοικονομήθηκε απ’ τις συγκεκριμένες δημοσιονομικές περικοπές επενδύθηκε στην παιδεία, την υγεία και σε προγράμματα γεωργίας στις αγροτικές περιοχές. Για να πάρουμε μια ιδέα των ορίων που έφτασε αυτή η λιτότητα, ας θυμηθούμε πως στη διάρκεια του ταξιδιού του στη Νέα Υόρκη και τον ΟΗΕ, η αντιπροσωπεία του που περιλάμβανε υπουργούς, κοιμήθηκε στρωματσάδα στο πάτωμα της πρεσβείας της Μπουρκίνα Φάσο. Τα επίσημα ταξίδια κι οι αποστολές των Κρατικών αξιωματούχων γίνονταν μονάχα στην οικονομική θέση.

Θεσμικές και Πολιτισμικές Αποτυχίες της Επανάστασης

Αυτή η λιτότητα, ένα είδος ασκητικής πολιτικής, όπως κι η κλίμακα των προσπαθειών που απαιτούνταν απ’ τους Μπουρκιναμπέ αλλά κι ένας κάποιος αυταρχισμός, είχαν ως συνέπεια να δυσαρεστήσουν ή να κουράσουν ακόμα κι ορισμένα τμήματα του πληθυσμού που διάκειντο μάλλον θετικά έναντι της Επανάστασης. Παρά τα αδιαμφισβήτητα αποτελέσματα στους τομείς της υγείας, της διατροφής και της παιδείας, η Επανάσταση στα τελευταία της χρόνια αποξένωσε αρκετούς Μπουρκιναμπέ, ιδιαίτερα τους πιο προνομιούχους. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι αν κι ασκούσε κριτική στον κοινοβουλευτισμό κι αυτό που όριζε ως αστική δημοκρατία, ο Σανκάρά απέτυχε να δημιουργήσει μια βιώσιμη θεσμική εναλλακτική προς αυτόν.

Υπερεκτίμησε επίσης τα όρια ανιδιοτέλειας κι επαναστατικού ζήλου των συμπατριωτών του. Η Επανάσταση δημιούργησε μια σειρά θεσμών που εφαρμόστηκαν σε όλες τις περιοχές της χώρας με σκοπό ν’ αντικαταστήσουν τις φεουδαρχικές ηγεσίες και να διοχετεύσουν τη λαϊκή συμμε-

τοχή στην κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της χώρας αλλά και στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Τέτοιοι [θεσμοί] ήταν οι CDR [Επιτροπές για την Υπεράσπιση της Επανάστασης] και τα TPR [Λαϊκά Επαναστατικά Δικαστήρια]. Θεωρούμενοι ως αμφίδρομοι δίαυλοι επικοινωνίας ανάμεσα στο λαό και την επαναστατική ηγεσία κι ως θεσμοί άμεσης δημοκρατίας, οι CDR κατέστησαν σύντομα όχημα των καιροσκοπικών ελίτ. Εξαιτίας της έλλειψης αποτελεσματικής επιτήρησης και των μέσων επιβολής απ' την πλευρά της κεντρικής εξουσίας, οι CDR βρέθηκαν ένοχες για πολλές περιπτώσεις κατάχρησης εξουσίας και αντιδραστικών τάσεων. [13] Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι ομιλίες, οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, οι εφημερίδες κι η πλειοψηφία των διαύλων επικοινωνίας του καθεστώτος βασιζόνταν στα Γαλλικά, γλώσσα που η συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων, των οποίων τα συμφέροντα εξυπηρετούσε η Επανάσταση, δεν καταλάβαινε. Μεγάλα τμήματα της αγροτιάς, λόγω των συγκεκριμένων πολιτισμικών και θεσμικών αποτυχιών, δεν είχαν γνώση των αξιών, των επιχειρημάτων υπέρ της αλλαγής και των μακροπρόθεσμων στόχων της Επανάστασης.

Ένα Αιχμηρό Αγκάθι στα Πλευρά του Ιμπεριαλισμού

Στις 15 Οχτώβρη του 1987, ενώ ο Τομά Σανκαρά προήδρευε μιας σύσκεψης εργασίας στο αρχηγείο της Λεωφόρου Conseil de l'Entente, ακούστηκαν πυροβολισμοί απ' το προαύλιο. Σύμφωνα με τη μοναδική επιζήσασα εκείνης της συνάντησης, Αλούνα Τραορέ, ο Σανκαρά ζήτησε απ' τους παρευρισκόμενους να παραμείνουν στην αίθουσα λέγοντάς τους: “Εμένα ψάχνουν”. Κινήθηκε προς την πόρτα, έχοντας υψωμένα τα χέρια του καθώς έβγαινε απ' την αίθουσα. Ένοπλοι άντρες, υπό τις διαταγές του Λοχαγού Ζιλμπέρ Ντιεντιέρ, συγγενή του Μπλεζ Καμπαορέ, πυροβόλησαν εναντίον του χωρίς προειδοποίηση. Η επαναστατική διαδικασία διακόπηκε με δραματικό τρόπο. Ο Καμπαορέ, παλιός φίλος και σύμμαχος, κατέλαβε την εξουσία και προχώρησε στην επανένταξη της Μπουρκίνα Φάσο στη Γαλλική κυριαρχία. Η χώρα απέκτησε ξανά καλές σχέσεις με την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, καθώς ο Καμπαορέ τη μετέτρεψε σταδιακά σε πυλώνα της “Γαλλοαφρικής” [“Francafrique”]. [14]

Όταν το 2014, η νεολαία των Μπουρκιναμπέ, επικαλούμενη τη μνήμη του Τομά Σανκαρά, ανάγκασε τον Καμπαορέ να εγκαταλείψει την εξου-

σία, του προσφέρθηκε απ' τον Πρόεδρο [της Γαλλίας] Ολάντ η διεύθυνση ενός διεθνούς οργανισμού και τελικά αυτοεξορίστηκε στο Αμπιτζάν της Ακτής Ελεφαντοστού. Το δικαστικό σύστημα κι ο λαός της Μπουρκίνα Φάσο ζητούν σήμερα την έκδοσή του προκειμένου να εξεταστεί στο πλαίσιο των ερευνών για το θάνατο του Τομά Σανκαρά, οι συνθήκες του οποίου δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί πλήρως.

Ο Τομά Σανκαρά ήταν 37 ετών όταν δολοφονήθηκε κι οι σύντροφοί του, η ομάδα των ανθρώπων που καθοδήγησε την Επανάσταση, ήταν όλοι τους γύρω στα 30-κάτι. Έχουν περάσει τριάντα χρόνια κι οι προοδευτικοί άνθρωποι της ηπείρου και πέρα απ' αυτή εξακολουθούν να τιμούν τη μνήμη του κάθε 15η του Οχτώβρη. Είναι μια απ' τις πυξίδες που δίνουν κατεύθυνση, ένας απ' τους γίγαντες, στους ώμους των οποίων οι μαχητές μπορούν ν' ανεβούν για να δουν μακρύτερα και να φτάσουν ψηλότερα. Όταν έρχονται στο νου μου οι σκληρές συνθήκες που η ανθρωπότητα αναγκάζεται να υποφέρει όπως η Άνω Βόλτα τη δεκαετία του 1980, δε μπορώ παρά να σκεφτώ την άνθιση του Τομά Σανκαρά, την ανατροφή απ' το λαό του ενός τόσοσ υπέροχου πνεύματος, ως μια εξαιρετικά εύγλωττη μαρτυρία της δυναμικής και της επιμονής του παγκόσμιου ανθρώπου.

Σημειώσεις:

- [1] Όταν φοιτούσε στο δημοτικό σχολείο της Γκάουα, ο Σανκαρά με τους φίλους του λαχταρούσε το ποδήλατο του γιου του Γάλλου διευθυντή του σχολείου. Ο ίδιος εξομολογήθηκε σε μια συνέντευξη που έδωσε το 1985 στον Ελβετό δημοσιογράφο Ζαν-Φιλίπ Ραπ ότι συνήθιζαν να βοηθούν το παιδί του διευθυντή απλώς για να κάνουν μια μικρή βόλτα κι οι ίδιοι, πράγμα στ' οποίο εκείνο δε συναίνεσε ποτέ. Τότε ο Σανκαρά αποφάσισε να πάρει το ποδήλατο χωρίς την έγκριση του ιδιοκτήτη του, κάτι που είχε σαν αποτέλεσμα να μπει ο πατέρας του στη φυλακή.
- [2] Ernest Harsch, *Thomas Sankara: An African Revolutionary* (Athens, OH: Ohio University Press, 2014).
- [3] Σοσιαλιστικό και Παναφρικανικό κόμμα που ιδρύθηκε το 1963.
- [4] Αυτοί ήταν ταυτόχρονα νεαρά στελέχη του στρατού και μέλη αριστερών οργανώσεων.
- [5] “Θα επιθυμούσα ν' αφήσω πίσω μου την πεποίθηση ότι, έχοντας λάβει κάποιες προφυλάξεις κι έχοντας οργανωθεί σε κάποιο βαθμό, θα δούμε τη νίκη [...] Δε μπορείς να πραγματοποιήσεις μια θεμελιώδη αλλαγή χωρίς μια δόση τρέλας. Σε τούτη την περίπτωση, προέρχεται απ' τη μη συμμόρφωση, τη δύναμη να γυρίσεις τις πλάτες σου στις παλιές φόρμουλες, το κουράγιο να επινοήσεις το μέλλον. Άλλωστε, μας

- χρειάστηκαν οι τρελοί του χτες ώστε να μπορέσουμε να δράσουμε μ' εξαιρετική σαφήνεια σήμερα. Θέλω να είμαι ένας απ' αυτούς τους τρελούς [...] Πρέπει να τολμήσουμε να επινοήσουμε το μέλλον". "Dare to Invent the Future: Συνέντευξη με τον Jean-Philippe Rapp (1985)" στο Thomas Sankara, *Thomas Sankara Speaks: The Burkina Faso Revolution 1983–1987*, 2η έκδοση, εκδ. Michael Prairie (Νέα Υόρκη: Pathfinder Press, 2007), 189–232, 228, 232.
- [6] Ernest Harsch, *Thomas Sankara: An African Revolutionary* (Athens, OH: Ohio University Press, 2014).
- [7] Thomas Sankara, "Déclaration du 4 août 1983." Βλ. στ' αγγλικά: "A radiant future for our country: Proclamation of August 4, 1983," στο *Thomas Sankara Speaks*, 65–68.
- [8] Thomas Sankara: "Ενάντια σ' όσους μας εκμεταλλεύονται και μας καταπιέζουν – τόσο εδώ όσο και στη Γαλλία" – στην επίσημη υποδοχή του [Γάλλου Προέδρου] Φρανσουά Μιτεράν (17 Νοέμβρη 1986)" στο *Thomas Sankara Speaks*, 325–34, 331–32.
- [9] Μια απόρριψη που στηρίζεται κυρίως σε κουλτουραλιστικά και ουσιοκρατικά επιχειρήματα και σε μια τάση να πλάθεται μια εικόνα των προ-αποικιακών Αφρικανικών κοινωνιών ως απαλλαγμένων από ανισότητες και σχέσεις εκμετάλλευσης. Επ' αυτού, μια βασική αναφορά παραμένει ο [ψυχίατρος και συγγραφέας από τη γαλλική Μαρτινίκα] Φραντς Φανόν, "The Trials and Tribulations of National Consciousness" στο έργο *The Wretched of the Earth*, μετάφρ: Richard Philcox (Νέα Υόρκη: Grove Press, 2004), 97–144 – μετάφραση στα ελληνικά, από την Αγγέλα Αρτέμη, *Της γης οι κολασμένοι* (Αθήνα: Κάλβος, 1982).
- [10] Jean François Bayart, "L'Afrique dans le Monde: une histoire d'extraversion," *Critique Internationale* 5, no. 1 (1999): 97–120.
- [11] Για το απόγειο των προσπαθειών των Αφρικανών διανοουμένων ν' αγνοηθεί η "τάξη", μπορεί κάποιος ν' ανατρέξει στα γραπτά του Λεοπόλντ Σεντάρ Σενγκόρ στα οποία υποτίθεται πως εργάζεται πάνω σε μια εκ νέου ανάγνωση του Μαρξ απ' τη σκοπιά των ψευδο – "Μαυρο-Αφρικανικών Αξιών", βλ. Léopold Sédar Senghor, *Pour une relecture africaine de Marx et Engels* (Αμπιτζάν: εκδ. Nouvelles Africaines, 1990).
- [12] Kwame Nkrumah, *Class Struggle in Africa* (Λονδίνο: Panaf Books, 1970).
- [13] Benoit Beucher, "La Naissance de la communauté nationale Burkinabé, où comment le Voltaïque devient un 'homme intègre,'" *Politique Africaine*, no. 118 (2010), 165–86.
- [14] Ο όρος επινοήθηκε απ' τον πρώτο Πρόεδρο της Ακτής Ελεφαντοστού Ουφουέ Μπουανι, ο οποίος τον χρησιμοποίησε για να περιγράψει με συμπάθεια την ειδική σχέση της Γαλλίας με τις Αφρικανικές χώρες ενώ η σημερινή υποτιμητική και κυρίαρχη σημασία της λέξης οφείλεται στον Φρανσουά-Ξαβιέ Βερσάβ, έναν οικονομολόγο που την όρισε ως εξής: "ένα νεφέλωμα οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών παραγόντων σε Γαλλία και Αφρική, οργανωμένων σε δίκτυα και λόμπι και πολυμένων σε δυο μορφές κέρδους: πρώτες ύλες και δημόσια αναπτυξιακή βοήθεια..." βλ. François-Xavier Verschave, *La Françafrique, le plus long scandale de la République*, (Παρίσι: Stock, 1998).

Ο Τομά Σανκαρά Προσπάθησε ν' Απελευθερώσει τη Χώρα του απ' τη Δύση. Κι Ύστερα, Δολοφονήθηκε

[του Josiah Neufeld απ' τον ιστότοπο <https://thewalrus.ca> – 2019]

Όταν ο επαναστάτης πρόεδρος της Μπουρκίνα Φάσο δολοφονήθηκε το 1987, ο διάδοχός του προσπάθησε να παρεμποδίσει κάθε έρευνα σχετικά με το θάνατό του. Ύστερα από δεκαετίες παρακώλυσης, ίσως τελικά φανερωθεί η αλήθεια.

Στις 15 Οχτώβρη του 1987, ένας λυγερόκορμος άντρας που φορούσε λευκό μπλουζάκι και κόκκινη αθλητική φόρμα, προσήλθε στη συνάντηση που είχε μ' έξι απ' τους υπουργούς του. Ντυμένος για τον καθιερωμένο εβδομαδιαίο ποδοσφαιρικό του αγώνα, ο πρόεδρος της Μπουρκίνα Φάσο, Τομά Σανκαρά, ήταν τριάντα-εφτά ετών, με απαστράπτον χαμόγελο και προσωπικότητα που μαγνήτιζε. Τη συγκεκριμένη μέρα, κατέφτασε στην κυβερνητική σύσκεψη με το ταπεινό μαύρο του Πεζώ-205. Ζούσε με το μισθό που ο ίδιος είχε ορίσει και που ισοδυναμούσε με 462 περίπου δολάρια το μήνα. Τα λιγοστά του υπάρχοντα ήταν γνωστά σε όλους: ένα αμάξι, ένα ψυγείο, λίγα ποδήλατα και μερικές κιθάρες. Ενώ πολλά μέλη της άρχουσας τάξης της Μπουρκίνα Φάσο ασχολούνταν με τον πλουτισμό τους μέσω των δημόσιων ταμείων, ο Σανκαρά εφάρμοσε με προσήλωση τις πεποιθήσεις του [που όριζαν] πως οι κρατικοί υπάλληλοι ήταν φύλακες των χρημάτων του λαού.

Ως πρόεδρος μιας εκ των φτωχότερων χωρών του κόσμου, ο Σανκαρά πίστευε ακράδαντα πως η Μπουρκίνα Φάσο έπρεπε να μάθει να συντηρείται χωρίς ξένη βοήθεια. Αρνήθηκε ν' αποπληρώσει τα δάνεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου που, όπως έλεγε, συνοδεύονταν απ' την εξάρτηση. Όπως θαυμάσια διακήρυξε “αυτός που σε θρέφει, σου επιβάλλει συνήθως και τη θέλησή του”. Στη σύνοδο του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, τον Ιούλη του 1987, προσπάθησε να πείσει κι άλλες αφρικανικές χώρες ν' αρνηθούν συλλογικά την αποπληρωμή των χρεών τους στους πρώην αποικιοκράτες δεσπότες τους. “Οι απαρχές του χρέους φτάνουν πίσω στις απαρχές της αποικιοκρατίας” δήλωνε με φωνή τρεμάμενη απ' τη συγκίνηση. “Δεν μπορούμε να πληρώσουμε το

χρέος επειδή δεν είμαστε υπεύθυνοι γι' αυτό. Αντιθέτως, κάποιοι άλλοι μας χρωστάνε κάτι που δεν ξεπληρώνεται με το χρήμα. Κι αυτό, για να το πούμε ξεκάθαρα, είναι το χρέος του αίματος”.

Ο νεαρός λοχαγός ήρθε στην εξουσία με στρατιωτικό πραξικόπημα στις αρχές της δεκαετίας του 1980 κι εγκαινίασε ένα ριζοσπαστικό πολιτικό πρόγραμμα που όμοιο του δεν είχε υπάρξει στην αφρικανική ήπειρο. Ο Σανκαρά ήταν έντονα επηρεασμένος απ' τις μελέτες του πάνω στις επαναστάσεις που πατούσαν στις Μαρξιστικές αρχές. Παρότρυνε κάθε χωριό και πόλη της Μπουρκίνα Φάσο να οργανώσουν επιτροπές για την υπεράσπιση της επανάστασης, τοπικά σώματα που θα προωθούσαν την κοινωνική ευημερία. Σ' ολόκληρη τη χώρα, οι άνθρωποι ενώνονταν για να χτίσουν σχολεία, κέντρα ιατρικής περίθαλψης, φράγματα, δεξαμενές νερού κι αρδευτικά έργα. Ο Σανκαρά εθνικοποίησε το σύνολο της γης κι επένδυσε σε μεγάλοι βαθμό στη γεωργία. Σύμφωνα με το έργο του Ernest Harsch “Τομά Σανκαρά: ένας Αφρικανός Επαναστάτης”, η παραγωγή δημητριακών αυξήθηκε κατά 75% στα τρία πρώτα χρόνια της προεδρίας του, επίτευγμα εκπληκτικό για μια χώρα της οποίας η πλειοψηφία των ανθρώπων αποτελούνταν από αγρότες που μετά βίας αυτοσυντηρούνταν.

Όμως, απ' το 1987, η κυβέρνηση του Σανκαρά αντιμετώπιζε επίσης και προβλήματα. Στην Ουαγκαντούγκου, πρωτεύουσα της χώρας, κυκλοφορούσαν χιλιάδες επικριτικές προκηρύξεις μέσω συνδικάτων και φοιτητικών ομάδων, με τους οποίους ο Σανκαρά είχε δημοσίως διαφωνήσει. Είχε αφιερώσει το μεγαλύτερο μέρος της νύχτας, πριν το μοιραίο υπουργικό συμβούλιο, συντάσσοντας ένα λόγο που ήλπιζε πως θα γεφύρωνε τα ιδεολογικά ρήγματα, τα οποία μεγάλωναν ανάμεσα στις αντιμαχόμενες φράξεις της κυβέρνησής του. Επιπλέον, υποπτευόταν πως το δεξί του χέρι, ο Μπλεζ Καμπαορέ, προετοιμάζε πιθανώς πραξικόπημα. Ο Καμπαορέ, που υπήρξε κάποτε ο στενότερος φίλος και σύμμαχος του Σανκαρά, είχε χάσει την πίστη του στην επανάσταση. Αποφασισμένος να πατάξει τη διαφθορά, ο Σανκαρά είχε θεσπίσει λαϊκά δικαστήρια που δίκασαν περίπου χίλιους κυβερνητικούς αξιωματούχους και δημόσιους υπαλλήλους, με την κατηγορία της διασπάθισης ή της κλοπής δημοσίου χρήματος. Πολλοί απ' αυτούς έχασαν τις δουλειές τους, αρκετοί χωρίς επαρκή αιτιολόγηση – κι η πλειοψηφία των μελών της τοπικής ελίτ είχαν

φτάσει να εχθρεύονται ανοιχτά τις ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις του Σανκαρά.

“Παρά τις αντιθέσεις και τις διχογνωμίες, θα βρεθούν οι λύσεις εφόσον επικρατεί η πίστη” είχε γράψει αισιοδοξώντας ο Σανκαρά στο λόγο του για τη συγκεκριμένη μέρα. Η σύσκεψη είχε μόλις αρχίσει, όταν η εκπυρσοκρότηση ενός αυτόματου διέκοψε τις εργασίες. “Όλοι έξω!” φώναξε κάποιος. Ο Σανκαρά διέταξε τους πανικόβλητους υπουργούς του να μείνουν στις θέσεις τους δηλώνοντας – “εμένα θέλουν”. Υψώνοντας τα χέρια πάνω απ’ το κεφάλι του, κατευθύνθηκε στην έξοδο όπου οι σωματοφύλακές του κείτονταν ήδη νεκροί. Καθώς έβγαине απ’ την κυβερνητική σύσκεψη, μια ομάδα στρατιωτών, κατόπιν διαταγών του Καμπαορέ, τον πυροβόλησε. Ο τελευταίος, ισχυρίστηκε αργότερα πως οι άντρες του έδρασαν χωρίς τις δικές του διαταγές. Το επίσημο πιστοποιητικό θανάτου ανέφερε πως ο Σανκαρά πέθανε από “φυσικά αίτια”. Το βράδυ βρήκε τον Καμπαορέ πρόεδρο.

*

Ήμουν έξι ετών όταν δολοφονήθηκε ο Σανκαρά. Θυμάμαι το γεγονός μονάχα σαν μια μακρινή ανάμνηση απ’ την πρωτεύουσα. Μεγάλωσα στη Μπουρκίνα Φάσο ως παιδί Καναδών ιεραποστόλων, θεολογικά συντηρητικών Μεννονιτών [ΣΗΜ: προτεσταντικό παρακλάδι], με μια δυσπιστία έναντι της πολιτικής, οι απαρχές της οποίας βρισκόταν στη φυγή των προγόνων τους απ’ την αυτοκρατορική Ρωσία. Ζούσαμε σ’ ένα μικρό χωριό, μακριά απ’ την πολιτική της Ουαγκαντούγκου, κι μία επιπλέον κυβερνητική μεταβολή είχε ελάχιστη επίδραση στις ζωές μας.

Ανακάλυψα τον Τομά Σανκαρά πολύ αργότερα, όταν ως φοιτητής του πανεπιστημίου ζούσα στο Winnipeg [του Καναδά]. Η μετακίνησή μου απ’ την τέταρτη φτωχότερη χώρα του πλανήτη στην όγδοη πλουσιότερη μ’ έκανε να συνειδητοποιήσω σε μεγάλο βαθμό τις διεθνείς ανισότητες και να νοσταλγίσω το σπίτι της παιδικής μου ηλικίας. Όταν βρήκα ένα βιβλίο με τους λόγους του Σανκαρά μεταφρασμένο στ’ αγγλικά, ξεκίνησα να διαβάζω, αρχικά με περιέργεια και σύντομα με κατάπληξη. Η ευφράδεια που συνόδευε τα επιχειρήματά του κι η τόλμη του οράματός του με γοήτευσαν. “Ο σκλάβος που δε μπορεί να οργανώσει την εξέγερσή του δεν αξίζει κανέναν οίκτο για τη μοίρα του. Μονάχα ο ίδιος είναι

υπεύθυνος για τη δυστυχία του αν δίνει πίστη στις ψεύτικες υποσχέσεις του αφέντη του για ελευθερία. Η λευτεριά μπορεί να κατακτηθεί μονάχα μέσα απ' τον αγώνα!”. Ο Σανκαρά υπονόμωσε εντέχνως το αφήγημα με το οποίο είχα ανατραφεί: τ' ότι η Αφρική χρειαζόταν να της δοθεί η σωτηρία.

Με κέντρισε επίσης η συμβολική δύναμη του ανθρώπου. Δεν ήταν δυνατό να μην εντοπίσω τον παραλληλισμό μεταξύ του Σανκαρά – τιμωρού των ισχυρών, προστάτη των φτωχών, προδομένο απ' τον καλύτερό του φίλο, που μαρτύρησε μαζί με δώδεκα απ' τους συντρόφους του – και μιας άλλης εικονικής φιγούρας απ' τα θρησκευτικά της παιδικής μου ηλικίας.

Δύσκολα θα βρεθεί μεγαλύτερη αντίθεση μεταξύ του Τομά Σανκαρά και του πλούσιου, αυτοπροβαλλόμενου προέδρου που με τόση απερισκεψία βαστά τα ηνία του ισχυρότερου έθνους στον κόσμο μέχρι στιγμής [ΣΗΜ: του Τραμπ]. Ο Σανκαρά είναι νεκρός εδώ και τριάντα-ένα χρόνια αλλά η επιρροή του δε μειώθηκε στις δεκαετίες που μεσολάβησαν. Είναι η κατάλληλη ώρα να θυμηθούμε έναν ηγέτη που τάχτηκε απόλυτα και με αυτοθυσία υπέρ του καλού του λαού του κι εξακολουθεί να επηρεάζει τον κόσμο τόσο καιρό μετά απ' το θάνατό του.

Ο κόσμος παρακολούθησε στενά την επανάσταση του Σανκαρά. Ένας απ' τους οπαδούς του ήταν ο εικοσιπεντάχρονος φοιτητής Πολιτικών Επιστημών στο Μόντρεαλ ονόματι Αζίζ Φαλ. [Ήταν] Ένας εκκολλητόμενος ακτιβιστής που θα περνούσε περισσότερες από τρεις δεκαετίες της ζωής του επιδιώκοντας δικαιοσύνη για τον Σανκαρά. Ο Φαλ, γιος Αιγύπτιου καθηγητή και Σενεγαλέζας διπλωμάτισσας, μεγάλωσε σε κοσμοπολίτικη οικογένεια. Ο πατέρας του συνδεόταν με τον Πατρίς Λουμούμπα, τον πρώτο δημοκρατικά εκλεγμένο πρωθυπουργό της [σημερινής] Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό. Σαν μαθητής γυμνασίου στη Σενεγάλη, ο Φαλ προσχώρησε σε ριζοσπαστικές αριστερές ομάδες που ασκούσαν κριτική στη Σενεγαλέζικη κυβέρνηση. Οι γονείς του άρχισαν ν' ανησυχούν για τον ακτιβιστή γιο τους και τον παρακίνησαν να σπουδάσει στο εξωτερικό.

Το 1982 ο Φαλ έφτασε στον Καναδά. Δυο χρόνια αργότερα, μόλις ο Σανκαρά ανήλθε στην εξουσία, ο Φαλ με μια χούφτα φίλων του απ' το πανεπιστήμιο σχημάτισαν μια κολλεκτίβια με την ονομασία GRILA

(Ομάδα Έρευνας και Πρωτοβουλίας για την Απελευθέρωση της Αφρικής). Η πρώτη τους καμπάνια είχε να κάνει με την προσχώρηση στο κίνημα μοϊκοτάζ και κυρώσεων εναντίον του απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής. Εκείνη την περίοδο, η Καναδική κυβέρνηση στήριζε το καθεστώς του απαρτχάιντ και, σύμφωνα με το Φαλ, έβλεπε με μισό μάτι ομάδες σαν τη δική του. Ο ακτιβισμός της GRILA την έφερε σ' επαφή με το Αφρικανικό Εθνικό Κονγκρέσο της Νότιας Αφρικής προωθώντας τη δημόσια εικόνα της κολλεκτίβας. Η GRILA απέκτησε σύντομα μια δεύτερη εστία στο Τορόντο και μέλη σ' ολόκληρο τον κόσμο, περιλαμβανομένης της Μπουρκίνα Φάσο.

Ο Φαλ κι οι σύντροφοί του παρακολουθούσαν το πολιτικό πείραμα του Σανκαρά σαγηνευμένοι. Ο Σανκαρά ήταν παναφρικανιστής, οικολόγος, ουμανιστής και φεμινιστής. Οργάνωσε μια εκστρατεία δεντροφυτεύσεων για ν' αντιμετωπίσει την εξάπλωση της [ερήμου] Σαχάρας κι ένα κερανοβόλο πρόγραμμα εμβολιασμού κατά το οποίο, μέσα σε περίπου δυο βδομάδες, δύο εκατομμύρια παιδιά σ' ολόκληρη τη χώρα εμβολιάστηκαν εναντίον της ιλαράς, της μηνιγγίτιδας και του κίτρινου πυρετού. Ο Σανκαρά πίστευε πως τα κορίτσια έπρεπε να λαμβάνουν την ίδια εκπαίδευση με τ' αγόρια. Απαγόρευσε τους αναγκαστικούς γάμους και τον ακρωτηριασμό των γυναικείων γεννητικών οργάνων [κλειτοριδεκτομή], διορίζοντας πολύ περισσότερες γυναίκες σε ηγετικές θέσεις σε σχέση με τους προκατόχους του. Ενθάρρυνε επίσης τους άντρες να κάνουν τις “γυναικείες δουλειές” του μαγειρέματος και των ψώνιων.

Τα μέλη της GRILA στη Μπουρκίνα Φάσο έφεραν τον Φαλ σ' επαφή με το κόμμα του Σανκαρά και τον Οχτώβρη του 1987 ο Φαλ δέχτηκε πρόσκληση απ' την κυβέρνηση Σανκαρά για μια εκδήλωση στη Μπουρκίνα Φάσο προς τιμήν του Τσε Γκεβάρα. Ο Φαλ δίστασε. Αυτή ήταν η ευκαιρία του να συναντήσει τον χαρισματικό επαναστάτη που παρακολουθούσε από μακριά. Είχε όμως ευθύνες στο Μόντρεαλ: δίδασκε σε πανεπιστημιακές τάξεις κι είχε μια νεογέννητη κόρη. Η GRILA ασχολούνταν με την οργάνωση αγώνων και την άσκηση πιέσεων στην [Καναδική] κυβέρνηση Μαλρόνι προκειμένου να επιβάλει περισσότερες οικονομικές κυρώσεις στο απαρτχάιντ της Νότιας Αφρικής. Επιπλέον, ο Φαλ δε διέθετε τα χρήματα για το αεροπορικό εισιτήριο κι έτσι έστειλε το χαιρετισμό του. Στην Ουαγκαντούγκου, ο Σανκαρά εκφώνησε έναν

παθιασμένο λόγο. “Ο Τσε Γκεβάρα εξοντώθηκε από βόλια, βόλια ιμπεριαλιστών” δήλωσε – “δε μπορείτε να δολοφονήσετε τις ιδέες”. Μια βδομάδα αργότερα, ο Σανκάρα έπεφτε νεκρός.

Τις μέρες που ακολούθησαν το θάνατο του Σανκάρα, ο λαός της Μπουρκίνα Φάσο θρηνούσε φανερά κι άφηνε λουλούδια και μηνύματα εκτίμησης στο φρεσκοσκαμμένο κοκκινόχωμα του τάφου του. Ο Φαλ θυμάται ακόμα τα αισθήματα θλίψης και προδοσίας που ένιωσε όταν άκουσε πως ο Σανκάρα δολοφονήθηκε. Γι' αυτόν, ο Σανκάρα, όπως ο Λουμούμπα, ήταν ένας ακόμα μάρτυρας στο μακρύ αγώνα της Αφρικής για την αποαποικιοποίηση.

Ο Καμπαορέ ξεκίνησε αμέσως τη “διόρθωση” της επανάστασης του Σανκάρα. Επανέφερε πολλούς αξιωματούχους που είχαν χάσει τα πόστα τους κι ακύρωσε τις περισσότερες απ' τις ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις του Σανκάρα. Η Μπουρκίνα Φάσο κατέστη ξανά ένας υπάκουος πελάτης της Παγκόσμιας Τράπεζας και των “αναπτυξιακών” προγραμμάτων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου – βοήθεια που ο Σανκάρα είχε αποφύγει προς επιδίωξη της αυτάρκειας.

Καθώς ο Καμπαορέ εκκαθάριζε την κυβέρνησή του απ' τους πιστούς στον Σανκάρα, τα μέλη της GRILA στη Μπουρκίνα Φάσο κρύβονταν ή εγκατέλειπαν τη χώρα. Στο μεταξύ, ο Φαλ εγκαινίασε μια διεθνή καμπάνια προκειμένου να πιέσει την κυβέρνηση της Μπουρκίνα Φάσο για να ερευνήσει τις συνθήκες θανάτου του Σανκάρα. Για τα επόμενα χρόνια, ο Φαλ συγκέντρωσε μια ομάδα εικοσιδύο νομικών απ' τον Καναδά, την Αφρική και την Ευρώπη που συνέδραμαν τη χήρα του Σανκάρα, Μαριάμ, και τους γιους τους, Φιλίπ και Ογκύστ, να καταθέσουν αγωγή το 1997 στο ανώτατο δικαστήριο της Ουαγκαντούγκου αιτούμενοι έρευνας για το θάνατο και διόρθωσης του πιστοποιητικού θανάτου του.

Για τον Φαλ, ο αγώνας για δικαιοσύνη αποτελούσε κάτι πολύ σπουδαιότερο από μια μεμονωμένη πολιτική δολοφονία. Θεωρούσε ότι η αποκάλυψη αυτών που είχαν ενορχηστρώσει τη δολοφονία του Σανκάρα και η απονομή δικαιοσύνης θα διέκοπτε κατά κάποιο τρόπο μια μακρά ιστορία ατιμωρησίας στην ήπειρό του. Οι ηγέτες που είχαν γλυτώσει ενώ βαρύνονταν μ' εγκλήματα ήταν πάρα πολλοί.

Για τα επόμενα τέσσερα χρόνια η υπόθεση πήγαινε από δικαστήριο σε δικαστήριο. Ο Άρειος Πάγος της Μπουρκίνα Φάσο απέρριψε το αί-

τημα λόγω τεχνικών λεπτομερειών. Συναντώντας εμπόδια στην πατρίδα τους, οι Σανκαρά και οι δικηγόροι τους υπέβαλαν καταγγελία στον Ύπατο Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών. Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων συμφώνησε σε μια ακρόαση της υπόθεσης και μετά από πέντε σχεδόν χρόνια τάχτηκε με το πλευρό των Σανκαρά, συμπεραίνοντας πως οι κρατικές ενέργειες –περιλαμβανομένης της άρνησης διερεύνησης των συνθηκών θανάτου του Σανκαρά– “συνιστούν απάνθρωπη μεταχείριση”.

Μετά απ’ αυτή τη νομική νίκη, ο χαρακτηρισμός “φυσικά αίτια” απαλείφτηκε απ’ το πιστοποιητικό θανάτου του Σανκαρά κι η κυβέρνηση φέρεται να πρόσφερε στη Μαριάμ Σανκαρά και τους γιους της το ποσό των 65.000 δολ. ως αποζημίωση, κάτι που η οικογένεια αρνήθηκε. Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκλεισε την υπόθεση το 2008 αλλά δεν αποφάνθηκε για το ποιος ήταν υπεύθυνος για το θάνατο του Σανκαρά.

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ο Φαλ δίδασκε στις αίθουσες του [πανεπιστημίου] Mc Gill και του Πανεπιστημίου Κεμπέκ του Μόντρεαλ. Δεν είχε παραιτηθεί απ’ την καμπάνια για τη διερεύνηση του εγκλήματος. Ένα δίκτυο ακτιβιστών, περιλαμβανομένης της GRILA, ξεκίνησε τη συλλογή υπογραφών προς τη Γαλλική κυβέρνηση προκειμένου ν’ ανοίξει η έρευνα και ν’ αποχαρακτηριστούν τα διπλωματικά αρχεία που πιθανώς να έριχναν φως στο αν η Γαλλία είχε διαδραματίσει κάποιο ρόλο στη δολοφονία Σανκαρά. Το 2007, ο Φαλ ταξίδεψε με μουσικούς και ηθοποιούς σε Μεξικό, Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία, Σενεγάλη και Μάλι για να συγκεντρώσει την προσοχή στην έλλειψη δικαιοσύνης, όπως και περισσότερες υπογραφές υπέρ του αιτήματος της διεξαγωγής έρευνας. Η περιοδεία κορυφώθηκε στη Μπουρκίνα Φάσο με την εμφάνιση της Μαριάμ Σανκαρά στην πρώτη της επίσκεψη στη χώρα απ’ το θάνατο του συζύγου της. Οι δρόμοι της Ουαγκαντούγκου πλημμύρισαν απ’ τον κόσμο που ζητωκραύγαζε. Για λόγους ασφαλείας, ο Φαλ δεν ταξίδεψε στη Μπουρκίνα Φάσο. Λίγους μήνες ωρίτερα, είχε δεχτεί απειλές για τη ζωή του – ένα κρυπτογραφημένο φωνητικό μήνυμα κι επιστολές στο γραμματοκιβώτιό του. Ο Φαλ επικοινωνήσε με την αστυνομία του Μόντρεαλ και πέρασε τον περισσότερο χρόνο της περιοδείας φορώντας αλεξίσφαιρο γιλέκο.

Για τα επόμενα επτά χρόνια, ο Φαλ κι η οικογένεια του Τομά Σανκαρά συνέχισαν να ψάχνουν το δίκιο τους. Αμφιβάλλοντας για το αν η

σωρός του Σανκαρά βρισκόταν πραγματικά στον τάφο του, ζήτησαν απ' τα δικαστήρια να διατάξουν την εκταφή κι εξέταση των λειψάνων του αλλά οι αιτήσεις τους απορρίφθηκαν.

Στις 30 Οχτώβρη του 2014, εικοσιεφτά χρόνια μετά απ' το θάνατο του Σανκαρά, οργισμένα πλήθη συγκεντρώθηκαν στην κεντρική πλατεία της Ουαγκαντούγκου ανατρέποντας αυτοκίνητα, σπάζοντας βιτρίνες και στήνοντας οδοφράγματα με φλεγόμενα λάστιχα. Μετά από σχεδόν τρεις δεκαετίες στην εξουσία, ο Καμπαορέ το είχε παραξηλώσει. Η λαϊκή οργή σιγόβραζε ενάντια στην κυβέρνηση για δεκαετίες. Νωρίτερα, το 2011, την ίδια χρονιά που οι λαϊκές επαναστάσεις ανέτρεψαν τα καθεστώτα σε Τυνησία και Αίγυπτο, ένας μαθητής γυμνασίου στη Μπουρκίνα Φάσο είχε χάσει τη ζωή του μετά από επίθεση της αστυνομίας, προκαλώντας περισσότερες μαζικές διαμαρτυρίες. Οι τιμές των τροφίμων ανέβαιναν κι η ανεργία ήταν μεγάλη. Αυτό όμως που τελικά έκανε το ποτάμι να ξεχειλίσει ήταν η απόπειρα του Καμπαορέ το 2014 ν' αλλάξει το σύνταγμα προκειμένου να μπορέσει να κυβερνήσει για πέμπτη θητεία.

Το πρωί της 30ης Οχτώβρη, καθώς δεκάδες χιλιάδες κόσμου κατέκλυζαν τους δρόμους της Ουαγκαντούγκου, ο φίλος μου, Ανταμά Κουλιμπαλί, έφευγε απ' το σπίτι του για να ενωθεί με τους διαδηλωτές, παίρνοντας μαζί του ένα μπουκάλι νερό και φορώντας μαντίλι στο πρόσωπό του για να προφυλαχτεί απ' τα δακρυγόνα. Η μνηστή του προσπάθησε να τον αποτρέψει αλλά ο Κουλιμπαλί δεν αποθαρρύνθηκε. “Αν δεν πάω, ο Καμπαορέ θ' αλλάξει το σύνταγμα” της είπε – “δε θα μπορώ να πω στα παιδιά μου πως προσπάθησα να τον σταματήσω”.

Φοιτητής του πανεπιστημίου στα τριάντα-τόσα του, ο Κουλιμπαλί ανήκε σε μια γενιά πολιτικά ενεργών νέων ανθρώπων που είχαν μεγαλώσει με ιστορίες για τον Σανκαρά. Γι' αυτούς, ο Καμπαορέ αντιπροσώπευε όλα όσα τα κακά της χώρας τους –τη διαφθορά, την ευνοιοκρατία, την απληστία– όπως ο Σανκαρά συγκέντρωνε τις υψηλότερες φιλοδοξίες τους: την ακεραιότητα, την ειλικρίνεια και την αυτάρκεια. Το όνομα του Σανκαρά ήταν επίσης στα πανώ και τα στόματα του λαού που εισέβαλε στο κοινοβούλιο εκείνη τη μέρα.

Ο Κουλιμπαλί επέστρεψε σπίτι ασφαλής απ' τις διαδηλώσεις αλλά τουλάχιστον τριάνταδύο άνθρωποι φέρονται ως νεκροί, οι περισσότεροι εκ των οποίων πυροβολημένοι απ' τα μέλη της προεδρικής φρουράς

του Καμπαορέ. Όμως, μέχρι το τέλος της επόμενης μέρας, ο Καμπαορέ βρέθηκε στριμωγμένος απ' το λαό. Εγκατέλειψε τη χώρα κι οι πολίτες γιόρταζαν στους δρόμους. Ένα χρόνο αργότερα, ο Ρος Μαρκ Κριστιάν Καμπορέ εξελέγη πρόεδρος μ' εκλογές που θεωρήθηκαν οι πιο ελεύθερες και δίκαιες στην ιστορία της Μπουρκίνα Φάσο. Την ίδια χρονιά, η μεταβατική κυβέρνηση της Μπουρκίνα Φάσο επέτρεψε τις ανακρίσεις για το θάνατο του Σανκαρά. Τα υποτιθέμενα λείψανά του εξετάφισαν και βρέθηκαν σφαίρες αλλά τα τεστ DNA αποδείχτηκαν ασαφή. Ο υπεύθυνος ανακριτής Φρανσουά Γιαμεογκό εξέδωσε διεθνές ένταλμα σύλληψης για τον Καμπαορέ που είχε καταφύγει στην Ακτή Ελεφαντοστού.

Τον Οχτώβρη του 2007, ο Φαλ επισκέφτηκε τελικά τη Μπουρκίνα Φάσο για την επέτειο των τριάντα χρόνων απ' το θάνατο του Σανκαρά. Εξακολουθεί να ελπίζει ότι θα υπάρξει τελικά δικαιοσύνη για τη δολοφονία αλλά δεν είναι απόλυτα αισιόδοξος. Υπάρχει νέος δικαστής που έχει επιληφθεί της υπόθεσης και δώδεκα άνθρωποι έχουν παραπεμφθεί για το έγκλημα. Εν τούτοις, ο Καμπαορέ κυκλοφορεί ακόμα ελεύθερος. Όμως η επίσκεψη γοήτευσε τον Φαλ και για άλλους λόγους. Τον συνάρπασε η θέα τόσων πολλών γυναικών που οδηγούσαν ποδήλατα, σκούτερ και μηχανές, δουλεύοντας πλάι στους άντρες στους δρόμους της Ουαγκαντούγκου. Ήταν κάτι που δεν είχε ξαναδεί στην ήπειρο και σκέφτηκε πως άξιζε στον Σανκαρά κάποια τιμή για τη θέση που οι γυναίκες είχαν καταλάβει στην κοινωνία. “Όταν οι άνθρωποι ενώνονται κάνουν εκπληκτικά πράγματα” μου είχε πει λίγο μετά απ' το ταξίδι του, “ακόμα κι όταν είναι αδύναμοι”.

Το Νοέμβρη του 2016 επέστρεψα στο σπίτι των παιδικών μου χρόνων. Ήθελα να συναντήσω κάποιους απ' τους παλιούς μου φίλους, ανάμεσά τους κι ο Κουλιμπαλί. Κι ήθελα επίσης ν' ανακαλύψω γιατί ο Σανκαρά εξακολουθούσε να έχει τόσο μεγάλη σημασία για το λαό της Μπουρκίνα Φάσο.

Ο Κουλιμπαλί χάρηκε που με είδε. Είχε αδύνατο σουλούπι κι ένα χαμόγελο σχολιαρόπαιδου που τον έκανε να μοιάζει δέκα χρόνια νεότερο απ' τα τριάνταεφτά του. Είχε μόλις πάρει το πτυχίο του απ' το πανεπιστήμιο και περίμενε να τον τοποθετήσουν σε μια δουλειά ως επιθεωρητή σε χώρους εργασίας. Παρακολούθησαμε τηλεόραση στο στενάχωρο δι-άρι του αναπολώντας τα παιδικά μας χρόνια. “Θυμάσαι εκείνη τη φορά

που με βοήθησες στα χωράφια και το χορτάρι σ' άφησε κοκκινίλες στα χέρια;" ρώτησε χαμογελώντας. Μιλήσαμε επίσης για τη συμφορά του Ντόναλντ Τραμπ, εκλεγμένου λίγες βδομάδες πριν. Τον είχε σοκάρει το ότι ένα δυτικό έθνος μπορούσε να επιλέξει έναν πρόεδρο τόσο ξεδιάντροπα ανήθικο όσο και καταφανώς ρατσιστή. Ένωσα επίσης μια κάποια ικανοποίηση του φίλου μου για την αντιστροφή των ρόλων. Για πρώτη φορά, δεν είχαμε μιλήσει για κάποιο διεφθαρμένο Αφρικανό ηγέτη.

Ένα βράδυ, πήγαμε σ' ένα κινηματογραφικό φεστιβάλ με θέμα τ' ανθρώπινα δικαιώματα. Καθίσαμε έξω, κάτω από ένα πορτοκαλί σκονισμένο φεγγάρι παρακολουθώντας τρία ντοκιμαντέρ εγχώριας παραγωγής που προβλήθηκαν σε εξωτερική οθόνη. Μετά τα φιλμ, έλαβε χώρα μια συναυλία με τον Σμόκι, έναν ράπερ που είναι γνωστός για τον αποφασιστικό ρόλο που διαδραμάτισε στις κινητοποιήσεις κατά τη διάρκεια της εξέγερσης που ανέτρεψε τον Καμπαορέ. Εύσωμος άντρας, στα περασμένα σαράντα του, με γκρίζο τραγίσιο γενάκι, ο Σμόκι αλώνιζε τη σκηνή με τζιν, ξεθωριασμένο τζάκετ και ρεπούμπλικα. "Ουάγκα[ντούγκου], είναι ώρα να ξυπνήσεις!" φώναζε στα γαλλικά απ' το μικρόφωνο. Το πλήθος επευφημούσε κι η μπάντα του Σμόκι έπιανε έναν χαλαρό ρυθμό.

Ενώ το συγκρότημα έπαιζε, ο Σμόκι θύμισε στους ανθρώπους του πλήθους πως ήταν αυτοί που είχαν κατορθώσει μια ιστορική μεταβολή στη διακυβέρνηση της πατρίδας τους. "Λοιπόν, θα μου επιτρέψετε να πω ότι, με όλο το σεβασμό, τούτη η κυβέρνηση είναι υπεύθυνη για την ασφάλεια όλων. Συμφωνείτε;" ρώτησε το πλήθος.

"Ναι!" ήταν η απάντηση.

"Όμως, αυτά που βλέπουμε να συμβαίνουν είναι σοβαρά". Όλοι είχαν ακούσει τα νέα: μες τη βδομάδα, τζιχαντιστές μαχητές απ' το Μάλι είχαν εισβάλει σε μια μικρή πόλη της βόρειας Μπουρκίνα Φάσο, σκοτώνοντας δώδεκα χωροφύλακες, τους τελευταίους σε μια σειρά τρομοκρατικών επιθέσεων που απειλούσαν την εύθραυστη δημοκρατία της χώρας.

"Σε μια δημοκρατία που σέβεται τον εαυτό της, είναι αυτό σωστό;" ρώτησε ο Σμόκι.

"Όχι!" απάντησε το πλήθος.

"Τότε πρέπει να ξυπνήσουμε όλους αυτούς τους πολιτικούς. Είστε έτοιμοι;"

“Ναι!”

“[Πρόεδρε] Ρος Μαρκ Κριστιάν Καμπορέ, ξύπνα!”

“Ξύπνα!” Το πλήθος ήταν σίγουρα ξύπνιο. Όμως τώρα όλοι ήταν όρθιοι. Ο Σμόκι ζωντάνεψε τον Σανκαρά, χρησιμοποιώντας μια απ’ τις αγαπημένες συνήθειες του επαναστάτη, αυτή των ερωταπαντήσεων με το κοινό. “Ίμπεριαλισμός!” φώναξε κι ο κόσμος απάντησε: “À bas! – Κάτω!”

“Καταχραστές του δημοσίου χρήματος!”

“Κάτω!”

“Βδέλλες που ρουφάνε το αίμα του λαού!”

“Κάτω!”

“Κορδωμένοι φρύνοι!”

“Κάτω!”

“Όρνια με κίτρινα μάτια!”

“Κάτω!”

Ο Σμόκι άρχισε να ραπάρει για τον Τομά Σανκαρά. Καθώς το τραγούδι πλησίαζε στο κρεσέντο του, ύψωσε τα χέρια του σε χαιρετισμό. “Δείξτε μου τα κινητά σας. Προς τιμήν του Τομά Σανκαρά. Θέλω να δω τα πρόσωπά σας φωτισμένα. Τα πνεύματά σας φωτισμένα. Η αντίσταση εν δράσει. Μέχρι που όλοι οι πολιτικοί μας να καταλάβουν πως επιθυμούμε κάτι καινούριο. Δε θέλουμε να φτιάξουμε το καινούριο με τα παλιά υλικά. Θέλουμε κάτι πραγματικά νέο. Η νεολαία είναι ο μπροστάρης μας!”

Το σκοτάδι φωτίστηκε από έναν ωκεανό κινητών. Στο πλάι μου, ο Κουλιμπαλί μ’ ένα άγριο χαμόγελο στο πρόσωπό του, βαστούσε από ένα σε κάθε του χέρι.

Καθώς στεκόμουν μέσα στο πλήθος, εντυπωσιάστηκε απ’ τη σκέψη πως ο Τομά Σανκαρά δε θα ήθελε τέτοιου είδους κολακείες. Προσπάθησε ν’ αντισταθεί στην προσωπολατρία που ξεπηδάει τόσο εύκολα γύρω απ’ τους χαρισματικούς ηγέτες. Απαγόρευσε την ανάρτηση των προεδρικών πορτρέτων στα δημόσια κτήρια κι αποθάρρυνε το λαό απ’ το να φωνάζει τ’ όνομά του. Επιθυμούσε να είναι ο κόσμος μάρτυρας της μεταμόρφωσης ενός λαού κι όχι των επιτευγμάτων ενός μονάχα ανθρώπου. Όμως η επανάστασή του απέτυχε.

Ωστόσο, ίσως ο μύθος του Σανκαρά κατόρθωσε κάτι που ο άνθρω-

πος δε μπορούσε. “Δεν υπάρχει τίποτα απλό στα σύμβολα” έγραψε ο [Αμερικανός συγγραφέας] Τα-Νεχίσι-Κόουτς στο έργο του *The Atlantic* για την ιστορική προεδρία του Μπάρακ Ομπάμα. Τα σύμβολά μας μάς λένε αυτό που πιστεύουμε για τον εαυτό μας, αυτό που επιδιώκουμε. Το σύμβολο του Τομά Σανκαρά ενέπνευσε ακτιβιστές όπως ο Κουλιμπαλί κι ο Σμόκι προκειμένου να διακινδυνεύσουν τις ζωές τους για τη δημοκρατία. Κι ώθησε τον Φαλ στον ημιτελή του αγώνα ενάντια στην κουλτούρα της ατιμωρησίας στην ήπειρο που τον γέννησε.

Το παράδειγμα του Τομά Σανκαρά –προερχόμενο όντως από μια εκ των πιο παραμελημένων γωνιών του κόσμου– αξίζει να διατηρηθεί τώρα, σε μια εποχή που η ηθική ακεραιότητα ανάμεσα στους εκλεγμένους ηγέτες φαίνεται να σπανίζει ιδιαίτερος. Αυτό που εντυπωσιάζει είναι πως έχουν επιτευχθεί στ’ όνομα του Σανκαρά τόσα πράγματα όσα ακριβώς πέτυχε κι αυτός στη διάρκεια του σύντομου βίου του. Μακροπρόθεσμα, οι ηγέτες μας αποδεικνύονται τόσο ισχυροί όσο κι οι ιστορίες που λέγονται γι’ αυτούς.

Αργότερα, καθώς ο Κουλιμπαλί κι εγώ φεύγαμε απ’ τη συναυλία περάσαμε από ένα πάγκο που πουλούσε μπλουζάκια σταμπαρισμένα μ’ ένα παράθεμα που θα γνώριζα ακόμα κι αν δεν είχε το πρόσωπο του Σανκαρά τυπωμένο πάνω του: “Ο σκλάβος που δεν οργανώνει μονάχος του την εξέγερσή του δεν αξίζει λύση για τη μοίρα του. Μόνο αυτός είναι υπεύθυνος για τη δυστυχία του αν δίνει πίστη στις ψεύτικες υποσχέσεις του αφέντη του για ελευθερία. Η λευτεριά κερδίζεται μονάχα μέσα απ’ τον αγώνα”.

Άρχισα να παζαρεύω με τον πωλητή αλλά παρενέβη ο Κουλιμπαλί. Συμφώνησε μια τιμή κι έδωσε στον τύπο λεφτά απ’ το πορτοφόλι του. Όταν ο Κουλιμπαλί μου έδωσε το μπλουζάκι πήρε το σκανταλιάρικο χαμόγελό του κι εγώ μπόρεσα να νιώσω τη φλόγα της περηφάνιας του. Περηφάνια για τον πρώην πρόεδρό του, για τη χώρα του και για τον ίδιο.

* 18 Μάρτη 2019: Το παρόν άρθρο ενημερώθηκε για να διευκρινίσει ότι ένα δικτυο ακτιβιστών, περιλαμβανομένης της GRILA (*Groupe de recherche et d’initiative pour la liberation de l’Afrique*), ξεκίνησε αναφορές προς τη Γαλλική κυβέρνηση για ν’ αρχίσει μια έρευνα, όπως κι υπέρ του αποχαρακτηρισμού των διπλωματικών αρχείων, ώστε να φανεί αν η Γαλλία έχει διαδραματίσει κάποιο ρόλο στη δολοφονία Σανκαρά.

Ο Τομά Σανκαρά Έδωσε τη Ζωή του Πολεμώντας τη Νεοαποικιοκρατία

[μια συνέντευξη με τον καθηγητή Μπράιαν Πέτερσον απ' τον ιστότοπο
<https://www.jacobinmag.com> – 2021]

Ο αντιαποικιακός επαναστάτης Τομά Σανκαρά αγωνίστηκε για να ελευθερώσει την πατρίδα του, την Μπουρκίνα Φάσο, απ' την κυριαρχία των ξένων εταιριών και των νεοφιλελεύθερων οικονομικών θεσμών. Το 1987 δολοφονήθηκε γι' αυτό.

Η επανάσταση του Τομά Σανκαρά, απ' το 1983 ως το 1987 στη Μπουρκίνα Φάσο, αποτέλεσε κομμάτι μιας μικρής ομάδας εθνικών, ριζοσπαστικών πολιτικών κινημάτων του Παγκόσμιου Νότου της συναρπαστικής αλλά ασταθούς δεκαετίας του 1980. Τα συγκεκριμένα κινήματα είχαν ως στόχο την επίτευξη οικονομικής και πολιτικής ανεξαρτησίας για τις χώρες τους μιας κι η πλειοψηφία των εθνών του Παγκόσμιου Νότου καθόριζε τους πολιτικούς θεσμούς της σύμφωνα με τις επιταγές των Βορειοαμερικανών κι Ευρωπαίων πατρónων και τα επιζήμια οικονομικά μοντέλα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Διεθνούς Τράπεζας.

Το έργο του καθηγητή του Union College Μπράιαν Πέτερσον *Thomas Sankara: A Revolutionary in Cold War Africa* [Τομά Σανκαρά: Ένας Επαναστάτης στην Ψυχροπολεμική Αφρική], που εκδόθηκε το Φλεβάρη του 2021 (Indiana University Press), είναι μια επίκαιρη, συναρπαστική, εξαιρετικά ενημερωτική ιστορία που αποτελεί τόσο βιογραφία του Σανκαρά όσο και μια εθνική υπενθύμιση της Δυτικής Αφρικής στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου της δεκαετίας του 1980. Ο Πέτερσον θεωρεί την επανάσταση του Σανκαρά σαν παράδειγμα των αντι-ηγεμονικών αγώνων στη διάρκεια της νεοφιλελεύθερης μετάβασης του '80.

Η Συνέντευξη

Για όσους δεν έχουν ιδιαίτερη σχέση με τον Τομά Σανκαρά και την επανάστασή του στη Μπουρκίνα Φάσο, πως τον παρουσιάζετε απ' την άποψη της πολιτικής ιδεολογίας και της ηγεσίας; Ποια είναι η κληρονομιά του στο πλαίσιο της πρόσφατης ιστορίας της Δυτικής Αφρικής, της δεκαετίας του 1980, του Ψυχρού Πολέμου και της Αφρικής γενικότερα;

Στο βιβλίο μου προσπάθησα να τον παρουσιάσω σαν μια σύνθετη προσωπικότητα που με τον πιο θεμελιώδη τρόπο υπήρξε ένας αυτο-προσδιορισμένος πατριώτης. Ήταν απόλυτα αφοσιωμένος στο λαό του κι έδωσε όλες του τις δυνάμεις πολεμώντας για την πολιτική και οικονομική κυριαρχία της χώρας του.

Ο Σανκαρά απέρριπτε τις ταμπέλες, σίγουρα όμως υπήρξαν ορισμένοι βασικοί πυλώνες στη σκέψη του. Στον πυρήνα της βρισκόταν η ενστικτώδης εναντίωσή του στην αδικία κι ένα αίσθημα ηθικής οργής για την καταπίεση και την ανισότητα. Αυτό αντικατοπτρίζεται στις θεωρητικές επιρροές του, όπως ο Μαρξισμός, η Καθολική θεολογία της απελευθέρωσης και τα Τριτοκοσμικά ρεύματα σκέψης.

Τούτη η δέσμη ιδεολογικών προσανατολισμών συγκεντρώθηκε σ' έναν άνθρωπο, ο οποίος τελικά ήταν άνθρωπος της δράσης. Στο στυλ της ηγεσίας του, θα ήθελα να τονίσω τον αντικομφορμισμό του Σανκαρά και την πέραν των ανθρώπινων ορίων εργατικότητα του. Θεωρώ επίσης πως έθεσε ψηλά τον πήχη όσον αφορά την ηθική ακεραιότητα και την αδιαφορία και εξαιτίας αυτών των χαρακτηριστικών, η κληρονομιά του Σανκαρά στην Αφρική υπήρξε κατά κύριο λόγο θετική.

Από πολλές απόψεις, ο Σανκαρά βάδισε ενάντια στα κύρια πολιτικά ρεύματα του '80. Σαν επαναστάτης ήρωας και πολιτικό είδωλο, θεωρείται συχνά ως ενάρετος πολιτικός ηγέτης που, παρά τα λάθη του, είχε στην καρδιά του τα πραγματικά συμφέροντα του λαού. Διαβάζοντας το βιβλίο σας [ΣΗΜ: η συνέντευξη δόθηκε στον καθηγητή Μπέντζαμιν Τάλτον] για τον Μίκι Λέλαντ [ΣΗΜ: Αμερικανός ακτιβιστής και μέλος του Κονγκρέσου, 1944-1989] αντιλήφθηκα πόσα κοινά μοιράζονταν οι δύο άντρες όσον αφορά την αφοσίωσή τους στο λαό και την τοποθέτησή τους στο παγκόσμιο πολιτικό γίγνεσθαι. Αμφότεροι εκπροσωπούσαν ισχυρούς αντι-ηγεμονικούς αγώνες που συνεχίζονταν τη δεκαετία του 1980 αλλά συνήθως έχουν τύχει του αποκλεισμού τους απ' τα πομπώδη νεοφιλελεύθερα αφηγήματα.

Διακρίνω επίσης αρκετές ομοιότητες μεταξύ Λέλαντ και Σανκαρά παρά τις διαφορετικές πολιτικές τους θέσεις και το πλαίσιο στο οποίο κινήθηκαν. Μια έκδηλη ομοιότητα είναι ότι υπέστησαν τραγικούς, πρόωρους θανάτους σ' ένα σημείο της πολιτικής τους τροχιάς που φαινόταν να βρίσκεται στα πρόθυρα της έναρξης μετασχηματιστικών κοινωνικών και πολιτικών σχεδίων. Γράφετε για την τάση, μελετώντας

τον Σανκαρά και την επανάστασή του, να διαβάζονται τα γεγονότα μέσα απ' το πρίσμα του θανάτου του. Θα μπορούσατε να εξηγήσετε τι εννοείται μ' αυτό και να περιγράψετε πως το βιβλίο σας αποκλίνει απ' τη συγκεκριμένη πρακτική;

Σίγουρα, αυτή είναι μια σημαντική ερώτηση κι αυτό που εννοώ είναι πως ο τρόπος που τερματίστηκε η επανάσταση – με τη δολοφονία του Σανκαρά– διαμόρφωσε τις αντιλήψεις για τη συνολική πορεία της επανάστασης. Τούτο το ξεχωριστό βίαιο συμβάν υπήρξε τόσο σοκαριστικό κι απαιτούσε εξηγήσεις, ώστε τόσο οι απολογητές του Μπλεζ Καμπαορέ όσο κι οι σύμμαχοι του Σανκαρά, στις δημόσιες δηλώσεις τους και στα βιβλία τους, έδωσαν μεγάλη προσοχή στις διαδικασίες που οδήγησαν στη δολοφονία του και τούτο έτεινε να συσκοτίζει την ίδια την επαναστατική διαδικασία.

Οι διάφοροι επαναστατικοί παράγοντες που καιροσκοπικά προσχώρησαν στο καθεστώς Καμπαορέ αναθεώρησαν επίσης την ιστορία της επανάστασης επιρρίπτοντας υπερβολικές ευθύνες στον Σανκαρά παρόλο που ο λαός εξακολούθησε να τον θαυμάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό. Έτσι, σαν απάντηση στην επίσημη αποκήρυξη του Σανκαρά, υπήρξε μια ισχυρή συλλογική μνήμη που γιγαντώθηκε μιας και κρατήθηκε ζωντανή στο επίπεδο της βάσης, ειδικά ανάμεσα στη νεολαία.

Υπάρχει όμως και μια άλλη συνιστώσα που χρήζει προσοχής κι αυτή είναι η πλάνη πως η επανάσταση τέλειωσε – ενώ στην πραγματικότητα τα πράγματα βρίσκονταν σε άνοδο κι ο επαναστατικός ενθουσιασμός ήταν στο αποκορύφωμά του. Μ' άλλα λόγια, η δολοφονία Σανκαρά εκφράστηκε, ιδιαίτερα στην παγκόσμια λαϊκή αντίληψη, ως ο απότομος τερματισμός ενός κατά τ' άλλα επιτυχημένου επαναστατικού εγχειρήματος.

Όμως η δική μου έρευνα φανερώνει πως ο Σανκαρά δολοφονήθηκε την ώρα που τα λαϊκά παράπονα αυξάνονταν κι ο εσωτερικός φατριασμός μεγάλωνε. Και φυσικά, αυτά συνέβαιναν με φόντο τις προσπάθειες των ξένων δυνάμεων ν' αποσταθεροποιήσουν την επανάσταση. Έτσι, η επανάσταση διέθετε τη δική της ζωή, με διαφορετικά συμφέροντα, εσωτερικές φράξιες, εξωτερικές πιέσεις, αντίρροπες δυνάμεις και πολλά πράγματα που ήταν πολύ πέρα απ' τον έλεγχο του Σανκαρά.

Αυτό που έκανα σ' αυτό το βιβλίο είναι να καταγράψω την πορεία της επανάστασης παράλληλα με την πολιτική καριέρα του Σανκαρά, παρατηρώντας τα διάφορα μεταβαλλόμενα μέρη κι ενσωματώνοντας αντι-

κρουόμενες απόψεις βασιζόμενος σε νέα πρωτογενή έρευνα με σκοπό να παρουσιάσω μια πιο ισορροπημένη εικόνα της επανάστασης και της ζωής του Σανκαρά.

Ο Σανκαρά εμφανίζεται στην αφήγησή σας σαν ένας διστακτικός Παναφρικανιστής. Θεωρεί τη φυλή, συγκεκριμένα τη μαύρη, ως κατέχουσα περιορισμένη πολιτική αξία και σημασία. Ωστόσο, τον απεικονίζετε στο Χάρλεμ της Νέας Υόρκης το 1984 να εκφωνεί πύρινο λόγο σ' ένα Αφροαμερικανικό ακροατήριο χρησιμοποιώντας τη ρητορική της μαύρης αλληλεγγύης. Πως χαρακτηρίζετε τις διεθνιστικές, ηπειρωτικές [Αφρικανικές] και φυλετικές πολιτικές του Σανκαρά και τους παράγοντες που τις διαμόρφωσαν;

Η συγκεκριμένη ερώτηση αφορά πράγματι το πως ο Σανκαρά εξελίχτηκε ως στοχαστής και πολιτικός. Όπως το βλέπω εγώ, καθώς ο Σανκαρά θεωρούσε τον εαυτό του ολοένα και περισσότερο σαν επαναστάτη παγκόσμιας κλίμακας, ο Παναφρικανισμός αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στις δημόσιες αναφορές του.

Πρέπει να θυμόμαστε πως ο Σανκαρά βάσισε αρχικά την πολιτική του καριέρα στην καταπολέμηση της διαφθοράς, της νεοαποικιοκρατίας και της φτώχειας στη Μπουρκίνα Φάσο. Επιθυμούσε σίγουρα να καταδικάσει το ρατσισμό αλλά τα σχόλια πάνω στη φυλετική δικαιοσύνη δεν είχαν τόσο μεγάλο αντίκτυπο στον ίδιο το λαό του. Ωστόσο, ο Σανκαρά εξελίχθηκε με το πέρασμα του χρόνου, ιδιαίτερα καθώς προσπάθησε να εκλαϊκεύσει την επανάσταση στη διάρκεια των ταξιδιών του στην Αφρική και τον υπόλοιπο κόσμο, και με τον καιρό ο Παναφρικανισμός πλησίασε στον πυρήνα της προοπτικής του [Σανκαρά], καθώς ο τελευταίος προωθούσε τις ιδέες της Αφρικανικής ενότητας στην αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων. Και φυσικά, τα Παναφρικανικά του μηνύματα είχαν μεγάλη απήχηση στην αφρικανική νεολαία.

Πιστεύω επίσης πως η αίσθηση “διεθνισμού” του Σανκαρά ήταν ακόμα περισσότερο ριζωμένη στη συγγένειά του με το σοσιαλιστικό κόσμο και τις ιδέες του Τρίτου Κόσμου περί αλληλεγγύης με τις χώρες του ευρύτερου Παγκόσμιου Νότου που βίωναν την ξένη επιθετικότητα, την αχαλίνωτη εξόρυξη φυσικών πόρων απ' τις ξένες εταιρείες και διάφορες μορφές ελέγχου μέσω διεθνών τραπεζικών ιδρυμάτων, όπως το Δ.Ν.Τ.

Σε σχέση με την άποψή σας για τα διεθνή τραπεζικά ιδρύματα, η πα-

ρουσία της Γαλλίας φαντάζει σημαντική στα γεγονότα που αναπαριστάτε στο βιβλίο. Στην ανεξάρτητη πια Μπουρκίνα Φάσο, η χώρα [Γαλλία] ήταν ταυτόχρονα προστάτιδα και παρείσακτη από πολιτική κι οικονομική άποψη, ανάμεσα στους υπόλοιπους σύνθετους ρόλους της.

Περιγράψτε τις επανειλημμένες προσπάθειες των Γάλλων αξιωματούχων να πείσουν τον Σανκαρά να συνυπογράψει τα οικονομικά προγράμματα της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ. Πως αντιλαμβάνόταν ο Σανκαρά και πως προσπαθούσε να διαχειριστεί τη σχέση της χώρας του με τη Γαλλία;

Ναι, ασφαλώς κι είναι πολύ δύσκολο να ξετυλίξει κανείς αυτό το κουβάρι. Θεωρώ πως ο Σανκαρά είχε μια περίπλοκη, ακόμα κι αμφίσημη, σχέση με τη Γαλλία. Σε διάφορα σημεία αυτής της ιστορίας, η Γαλλία προσπάθησε να συνεργαστεί με τον Σανκαρά, και μάλιστα ανέχτηκε σε μεγάλο βαθμό την επαναστατική ρητορική που στόχευε τη χώρα. Όμως ο Σανκαρά ανέμενε να αντιμετωπιστεί ως ίσος, ως ένας ισότιμος κρατικός επικεφαλής μιας απόλυτα κυρίαρχης χώρας. Αρνούνταν να δεχτεί ότι η χώρα του ήταν υποτελής σε μια νεοαποικιακή σχέση κυριαρχίας.

Ωστόσο, αυτό το μονοπάτι ενείχε ρίσκα – άρνηση αποπληρωμής του χρέους, κριτική στην ξένη βοήθεια, δημόσιες επιθέσεις στη Γαλλία κ.ά. Κατά τη γνώμη μου, ο Σανκαρά γνώριζε πως δεν ήταν σε θέση να έρθει σε πλήρη ρήξη με τη Γαλλία και το CNR [Εθνικό Συμβούλιο της Επανάστασης] εξακολουθούσε να εξαρτάται απ' την ξένη βοήθεια, ιδιαίτερα της Γαλλίας. Η μετάβαση σε καθεστώς μεγαλύτερης αυτάρκειας απαιτούσε χρόνο και μέσα στο σύντομο διάστημα μιας τετραετίας αυτό δεν ήταν δυνατό.

Η έρευνά μου δείχνει ότι ήταν η απροθυμία του Σανκαρά ν' αποδεχτεί μια συμφωνία με το ΔΝΤ το 1987 που οδήγησε σε πολλά οικονομικά προβλήματα καθώς και στην απώλεια πολιτικής στήριξης μέσα στο CNR. Επιπλέον, απ' τη στιγμή που ο Σανκαρά έκανε την εμφάνισή του ως πολιτική δύναμη το 1983, η Γαλλία προσπαθούσε να τον απομακρύνει απ' την εξουσία. Το κατάφερε τελικά τον Οχτώβρη του 1987, όταν μια σειρά Γαλλικών οικονομικών πιέσεων, επιχειρήσεων των μυστικών υπηρεσιών, διπλωματικών ελιγμών και εκστρατειών παραπληροφόρησης στο Γαλλικό τύπο άνοιξαν το δρόμο για την ανατροπή του.

Ενώ αυτές οι δυνάμεις συνέκλιναν προκειμένου να υπονομεύσουν τον Σανκαρά και την πολιτική του, η κυβέρνησή του εφάρμοσε ειδικά

προγράμματα που στόχευαν στη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης των γυναικών της Μπουρκίνα Φάσο. Ποιες ήταν κάποιες απ' αυτές τις γυναίκες με ρόλους-κλειδιά στην επανάσταση και την κυβέρνηση Σανκαρά;

Σίγουρα, μια απ' τις προοδευτικότερες ενέργειες του επαναστατικού κράτους υπό τον Σανκαρά ήταν η παράδοση μεγαλύτερης πολιτικής εξουσίας στις γυναίκες, φέρνοντάς τες στη διακυβέρνηση σε όλα τα επίπεδα, απ' τις τοπικές CDR [Επιτροπές για την Υπεράσπιση της Επανάστασης] μέχρι τις υπουργικές θέσεις. Στην πραγματικότητα ο Σανκαρά εφάρμοσε ποσόστωση 30% για όλα τα κυβερνητικά πόστα που έπρεπε να καλύπτεται από γυναίκες.

Απ' τους δέκα πολιτικούς υπουργούς του CNR τρεις ήταν γυναίκες – η Ζοζεφίν Ουεντραογκό, ως υπουργός οικογενειακού σχεδιασμού, η Ρίτα Σαβαντογκό, ως υπουργός αθλητισμού και πολιτισμού κι η Αντέλ Ουεντραογκό, ως υπουργός επί του προϋπολογισμού. Επιπλέον, οι γυναίκες υπηρετούσαν τώρα στο στρατό και τη χωροφυλακή.

Η Ζερμέν Πιτροϊπά, η οποία ήταν Ανώτερη Επίτροπος της Επαρχίας Κουριτένγκα, υπενθύμιζε πως ο Σανκαρά εργαζόταν ακούραστα για να στηρίξει τις γυναίκες συναδέλφους του και πως υιοθέτησε πολλές απ' τις συμβουλές των γυναικών για να καταστρώσει πολιτικές υπέρ αυτών. Ανέθεσε επίσης κρατικές δράσεις υψίστης σημασίας σε γυναίκες, όπως όταν ανέθεσε στη Ζοζεφίν Ουεντραογκό την ευθύνη των επιχειρήσεων αρωγής στη διάρκεια της ξηρασίας και του λιμού το 1984-85.

Είναι ειρωνικό το γεγονός ότι ενώ ο Σανκαρά ήταν εξαιρετικά δημοφιλής στους φοιτητές, τους εργάτες των πόλεων και τους αγρότες, δεν απολάμβανε της πλήρους στήριξης των συνδικάτων και των φοιτητικών ενώσεων. Τι συνέβαλε στην τεταμένη σχέση του με τις συγκεκριμένες κομβικές οργανώσεις; Μήπως ήταν αυτοί οι παράγοντες που άνοιξαν το δρόμο για την επιτυχία του πραξικοπήματος του Καμπορέ το 1987;

Αυτή η παρατήρηση προσεγγίζει πράγματι μια απ' τις περιπλοκότερες και συχνά παρεξηγημένες πολιτικές διαδικασίες που έλαβαν χώρα στη διάρκεια ολόκληρης της επαναστατικής περιόδου. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι υπήρχε έντονος εσωτερικός φατριασμός μέσα στην επαναστατική ηγεσία και τα συνδικάτα κι οι φοιτητικές ομάδες χρησιμοποιήθηκαν ως πολιτικά όπλα απ' τους αντιπάλους του Σανκαρά. Έτσι,

ακόμα κι όταν οι φοιτητές εξακολουθούσαν να είναι στην πλειοψηφία τους φιλο-Σανκαρικοί στο επίπεδο της βάσης, η κλίκα του Καμπαορέ χρησιμοποίησε τον έλεγχο των φοιτητικών ομάδων ως μέσο εναντίωσης στον Σανκαρά.

Όσον αφορά τα συνδικάτα, επειδή η εργατική τάξη της Μπουρκίνα Φάσο ήταν πολύ μικρή, εκπροσωπούσαν κυρίως τα συμφέροντα των δημοσίων υπαλλήλων και άλλων που θεωρούνταν “μικροαστοι”. Και στη διάρκεια της επανάστασης, το σύστημα των CDR [Επιτροπές για την Υπεράσπιση της Επανάστασης], τ’ οποίο παρεμπιπτόντως ελεγχόταν στα υψηλότερα κλιμάκια από πιστούς στον Καμπαορέ στρατιωτικούς, επισκίασε σταδιακά τα συνδικάτα κι αυτό προκάλεσε δυσφορία.

Αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι επιδιώκοντας ν’ ανακατευθύνει περισσότερους πόρους στις αγροτικές περιοχές, ο Σανκαρά μείωσε τους μισθούς και τα προνόμια των δημοσίων υπαλλήλων, ρίχνοντας έτσι την αγοραστική τους δύναμη και την πολιτική επιρροή τους. Ο Καμπαορέ μπόρεσε να επωφεληθεί απ’ τα παράπονα που προέκυψαν παρουσιάζοντας λαθεμένα τον Σανκαρά ως αντεργατικό, τοποθετούμενος κατά παράλογο τρόπο στ’ αριστερά του.

Περιγράψτε αμέτρητες εθνικές πρωτοβουλίες που αποτέλεσαν κομμάτι της επανάστασης του Σανκαρά. Ήταν ξεκάθαρα φιλόδοξοι κι απόλυτα επικεντρωμένοι στη μετασχηματιστική και βιώσιμη ανάπτυξη στην κατεύθυνση μιας πραγματικά ανεξάρτητης, αυτοκαθοριζόμενης χώρας.

Προτού ο Καμπαορέ ξεκινήσει το “επανορθωτικό” του πρόγραμμα για ν’ ακυρώσει τα συγκεκριμένα σχέδια, πως θ’ αξιολογούσατε την επιτυχία της επανάστασης του Σανκαρά; Ποια ήταν ανάμεσα στα εξαιρετικά επιτεύγματά της και προς τα που κατευθύνονταν;

Αυτή είναι μια σπουδαία ερώτηση και νομίζω πως όταν μετράμε την επιτυχία της επανάστασης, θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε την απόλυτη δυσκολία επίτευξης των στόχων της μέσα σ’ έναν τόσο στενό χρονικό ορίζοντα. Αυτό που ο Σανκαρά προσπαθούσε να φέρει σε πέρας απαιτούσε μάλλον δεκαετίες. Μ’ αυτό το δεδομένο, ολόκληρη η προοδευτική ατζέντα του Σανκαρά αναπροσανατόλισε ριζικά το κράτος προς ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων, απ’ την καταπολέμηση της διαφθοράς μέχρι την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών. Νομίζω πως οι πολίτες της Μπουρκίνα Φάσο αισθάνθηκαν επιτέλους πως διέθεταν ένα κράτος που

ανταποκρινόταν στις δικές τους ανάγκες κι όχι μονάχα στις αντίστοιχες των πολιτικών ελίτ ή των νεοαποικιακών συμφερόντων.

Γνωρίζουμε πως το επαναστατικό κράτος υπήρξε πολύ επιτυχημένο στην εξάλειψη της διαφθοράς και την προώθηση της αυτάρκειας ενώ ανακατήρθυνε πολύ περισσότερους κρατικούς πόρους στις αγροτικές περιοχές, απ' τη μάλλον διογκωμένη δημόσια διοίκηση προς την αγροτιά. Αυτό σήμαινε μια βελτίωση σ' εθνικό επίπεδο της βασικής υγειονομικής περίθαλψης, τις “καταδρομικές” εκστρατείες εμβολιασμού και τη διευρυμένη πρόσβαση στο νερό. Μπορούμε επίσης ν' αναφέρουμε το εντυπωσιακό επίτευγμα της διατροφικής αυτάρκειας μέχρι τα τέλη του 1986 μετά από μια καταστροφική ξηρασία και λιμό, με την ταυτόχρονη στροφή προς τη βιώσιμη ανάπτυξη και την περιβαλλοντική αποκατάσταση που περιλάμβανε μαζικές εκστρατείες αναδάσωσης.

Κατά τη γνώμη μου, ο Σανκάρα θεωρούσε την ανύψωση της πολιτικής συνείδησης σαν το πιο σημαντικό μακροπρόθεσμο έργο αλλά ομολογουμένως και το δυσκολότερο. Δεν είναι εύκολο ν' αλλάξεις τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων, τα καταναλωτικά τους πρότυπα ή τις παγιωμένες στάσεις γύρω από πράγματα όπως οι σχέσεις των δύο φύλων. Κι ο Σανκάρα κατανόησε πως αυτό απαιτούσε μια μεγάλη αναμόρφωση του ευρύτερου πολιτιστικού πεδίου και επ' αυτού υπήρχαν όρια στα πράγματα που μπορούσε να κάνει κάθε έθνος-κράτος [από μόνο του]. Το επαναστατικό κράτος δρομολόγησε ασφαλώς πολυάριθμα σχέδια, όπως εκστρατείες ενάντια στον αναλφαβητισμό, την οικοδόμηση σχολείων, κινητές κινηματογραφικές μονάδες και πολιτιστικά φεστιβάλ ως τρόπο παροχής των εργαλείων που ήταν απαραίτητα για την “αποαποικιοποίηση των νοοτροπιών”. Όμως αυτό αποτελούσε έναν μακροπρόθεσμο αγώνα [που έπρεπε να διεξαχθεί] από γενιά σε γενιά και οι εμπλεκόμενες δυνάμεις υπερέβαιναν το έθνος-κράτος, τόσο με όρους κουλτούρας όσο και πολιτικής.

Τους μήνες πριν απ' τη δολοφονία του, πολλαπλασίασε τις δεσμεύσεις του προς την αγροτιά κι έλαβε περαιτέρω μέτρα για την ανύψωση της πολιτικής συνείδησης. Εγκαινίασε επίσης μια καμπάνια επαναστατικής “αυτοκριτικής” κι αντιμετώπισης των σφαλμάτων της επανάστασης. Ανταποκρίθηκε στα παράπονα του λαού και ζήτησε ακόμα και μια επαναστατική “παύση”, μια διόρθωση πορείας. Οι εχθροί του είδαν μια ευκαιρία, εκμεταλλεύτηκαν την ειλικρίνειά του κι έβαλαν μπρος το πραξικόπημά τους.

Ο Τομά Σανκαρά και η Χειραφέτηση των Γυναϊκών – Ένας Διεθνιστής του Οποίου οι Ιδέες Ζουν!

[του Nathi Mthethwa, πρώην υπουργού πολιτισμού της Ν. Αφρικής]

Εισαγωγή

“Εμείς που περπατήσαμε με τους γίγαντες, ξέρουμε πως ο Μόουζες Μαντίμπα ήταν ένας απ’ την παρέα τους” (Ο. Ρ. Τάμπο στην κηδεία του Μ. Μαντίμπα)¹

Είμαι βέβαιος ότι όσοι γνώρισαν κι αγωνίστηκαν με τον Τομά Σανκαρά θα είχαν εκφράσει παρόμοια συναισθήματα στην κηδεία του. Η διορατικότητα του Σανκαρά όσον αφορά το συμπληρωματικό ρόλο μεταξύ του Εθνικού Απελευθερωτικού Αγώνα και της σοσιαλιστικής οικοδόμησης φανερώνεται απ’ τις σκέψεις του πάνω σ’ ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών κινητήριων δυνάμεων και τομέων της επανάστασης όπως η εργατική τάξη, η νεολαία, οι αγρότες, η διανοήση, οι γυναίκες κ.ά.

Στις 4 Αυγούστου του 1983 σημειώθηκε λαϊκή εξέγερση σε μια απ’ τις φτωχότερες Δυτικοαφρικανικές χώρες, την Άνω Βόλτα, η οποία οδήγησε ενδεχομένως σε μια απ’ τις πιο προωθημένες επαναστάσεις της Αφρικανικής ιστορίας. Ο ηγέτης αυτής της επανάστασης ήταν ο Τομά Σανκαρά που έγινε πρόεδρος της νέας επαναστατικής κυβέρνησης στην ηλικία των τριαντατριών ετών. Με το θρίαμβο της επανάστασης η χώρα μετονομάστηκε σε Μπουρκίνα Φάσο.

Για τα επόμενα τέσσερα χρόνια, η επανάσταση της Μπουρκίνα Φάσο εφάρμοσε το πιο φιλόδοξο πρόγραμμα που περιλάμβανε τη μεταρρύθμιση της γης, την καταπολέμηση της διαφθοράς, την αναδάσωση για να σταματήσει η εξαπλούμενη ερημοποίηση, την αποτροπή του λιμού

1. Ο Μόουζες Μαντίμπα (1923-1986) ήταν Νοτιοαφρικανός πολιτικός και ηγέτης του Κομμουνιστικού Κόμματος της Νότιας Αφρικής απ’ το 1978 μέχρι το θάνατό του, στις 8 Μάρτη του 1986 (Μαπούτο, Μοζαμβίκη). Ο συμπατριώτης του, Όλιβερ Τάμπο (1917-1993), ήταν Πρόεδρος του Αφρικανικού Εθνικού Κονγκρέσου απ’ το 1967 μέχρι το 1991.

και την παραχώρηση προτεραιότητας στην υγεία και την παιδεία. Για να πετύχει αυτό το πρόγραμμα, η κυβέρνηση συνέχισε με την οργάνωση, την κινητοποίηση και την πολιτική εκπαίδευση ειδικά της εργατικής τάξης, της νεολαίας, των αγροτών και των γυναικών. Η κυβέρνηση επικεντρώθηκε επίσης στην αλληλεγγύη με τους απελευθερωτικούς αγώνες σ' ολόκληρο τον κόσμο – απ' την αλληλεγγύη στη μάχη κατά του apartheid στη Νότια Αφρική μέχρι τη φιλία με τα επαναστατικά κινήματα της Κούβας, της Νικαράγουας, της Παλαιστίνης, της Δυτικής Σαχάρας και άλλα.

Στις 15 Οχτώβρη του 1987, ο Σανκαρά δολοφονήθηκε σ' ένα αντεπαναστατικό πραξικόπημα που ανέτρεψε την επαναστατική κυβέρνηση, εξουδετερώνοντας συνεπώς και την επιτάχυνση του προγράμματος αλλαγής της χώρας. Κατά ειρωνικό τρόπο, μια βδομάδα πριν απ' το θάνατό του, ο Σανκαρά είχε αναφερθεί σε δημόσια ομιλία του στο δολοφονημένο Κουβανό [ΣΗΜ: παραδρομή – ήταν Αργεντινός] επαναστάτη Τσε Γκεβέρα, λέγοντας πως “ενώ οι επαναστάτες μπορούν να δολοφονηθούν ως άνθρωποι, δεν είναι δυνατό να φονευτούν οι ιδέες”.

Ο Σανκαρά έγινε σύμβολο για όλους όσους εμπνεύστηκαν απ' την επανάσταση των Μπουρκιναμπέ και που είναι ταγμένοι στην πλήρη απελευθέρωση της Αφρικής και στην πραγματικότητα κάθε ανθρώπου σε κάθε γωνιά του κόσμου. Για τους σκοπούς του παρόντος κειμένου θα περιοριστούμε στις σκέψεις του για τη χειραφέτηση των γυναικών.

Οι Σκέψεις του Σανκαρά για τη Χειραφέτηση των Γυναικών

Απ' την εμπειρία του ως επαναστάτης ηγέτης και την πεποίθησή του για την ανάγκη της κατανόησης του Μαρξισμού-Λενινισμού απ' την κοινωνία, ο Σανκαρά εξήγησε τις ρίζες της καταπίεσης των γυναικών και τη σημασία της εξάλειψής της.

Η Ντορότσα Γουίλσον, μέλος τότε της Εθνοσυνέλευσης της Νικαράγουας και ηγέτης των Σαντινίστας, απέδωσε φόρος τιμής στην ομιλία του Σανκαρά ενάντια στην καταπίεση των γυναικών ως εξής: “Η συγκεκριμένη ομιλία δεν αποτελεί απλώς μια διακήρυξη αρχών. Φανερώνει επίσης βαθιά κατανόηση και ενεργή αλληλεγγύη στον αγώνα των γυναικών που στην πραγματικότητα ανήκει κι αφορά όλη την ανθρωπότητα” (αναφερόμενη στην ομιλία του σε συγκέντρωση στην πρωτεύουσα της

Μπουρκίνα Φάσο, Ουαγκαντούγκου, στις 8 Μάρτη του 1987 για τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας της Γυναίκας).

Ο Τομά Σανκαρά παρουσιάζοντας την υπόθεσή του ενώπιον χιλιάδων γυναικών, ξεκίνησε απ' το σημείο ότι η επανάσταση δε μπορεί να θριαμβεύσει χωρίς τη χειραφέτηση των γυναικών. Ενώ η νύχτα του Αυγούστου γέννησε ένα κατόρθωμα λευτεριάς, τιμής, αξιοπρέπειας κι ευτυχίας, υποστήριξε ότι αυτή η χαρά ήταν εγωιστική γιατί απουσίαζε κάτι πολύ βασικό, η γυναίκα. Είχε αποκλειστεί απ' τη χαρούμενη πομπή. Αν κι οι άντρες είχαν προσεγγίσει τις άκρες του μεγάλου κήπου της επανάστασης, οι γυναίκες συνέχιζαν να είναι περιορισμένες στις σκιές της ανωνυμίας. Προειδοποίησε επίσης ότι τίποτα ολοκληρωμένο, οριστικό και διαρκές δε θα συντελούνταν στη Μπουρκίνα Φάσο για όσο καιρό οι γυναίκες κρατούνταν σε συνθήκες υποταγής, μια κατάσταση που επιβλήθηκε στη διάρκεια αιώνων από διάφορα συστήματα εκμετάλλευσης.

Οι άντρες κι οι γυναίκες της Μπουρκίνα Φάσο κλήθηκαν ν' αλλάξουν εκ βάθρων την εικόνα που είχαν για τον εαυτό τους γιατί συμμετείχαν στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας που δεν δημιουργεί μονάχα νέες κοινωνικές σχέσεις αλλά προκαλεί επίσης κοινωνικό μετασχηματισμό, ανατρέποντας τη σχέση εξουσίας μεταξύ αντρών και γυναικών αναγκάζοντας τον καθένα να ξανασκεφτεί τη φύση και των δυο [πλευρών]. Με σκοπό την επίτευξη τούτου, τ' οποίο αναγνωρίστηκε αμέσως ως τιτάνιο αλλά αναγκαίο καθήκον, απαιτούνται τα κατάλληλα μέσα για υπάρξει ευδοκίμηση.

“Αυτή η ανθρώπινη ύπαρξη” έλεγε “αυτός ο τεράστιος και πολύπλοκος συνδυασμός πόνου και χαράς, μοναχικός κι εγκαταλελειμμένος αλλά και δημιουργός όλης της ανθρωπότητας, που υποφέρει και ταπεινώνεται, αλλά παρόλ' αυτά, αστείρευτη πηγή κάθε ευτυχίας για τον καθένα μας, τούτη η πηγή αγάπης που δε συγκρίνεται με τίποτα, που εμπνέει το πιο απρόσμενο θάρρος, αυτή η ύπαρξη που αποκαλείται αδύναμη μα διαθέτει ανείπωτη δυνατότητα να μας εμπνέει για να πάρουμε το μονοπάτι της τιμής, αυτό το ον με σάρκα κι αίμα και με πνευματική πίστη – αυτό το πλάσμα γυναικες, είστε εσείς”.

“Εσείς είστε οι μάνες, οι σύντροφοι της ζωής μας, οι συντρόφισσες μας στον αγώνα και λόγω αυτού του γεγονότος θα πρέπει δικαιοδικά να επιβεβαιώσετε τον εαυτό σας σαν ισότιμους εταίρους στις χαρού-

μενες επινίκιες γιορτές της επανάστασης. Πρέπει ν' αποκαταστήσουμε στην ανθρωπότητα την πραγματική εικόνα σας κάνοντας το βασίλειο της ελευθερίας να κυριαρχήσει πάνω στις διαφοροποιήσεις που επιβάλλει η φύση κι εξαλείφοντας όλα τα είδη της υποκρισίας που συντηρεί την ξεδιάντροπη εκμετάλλευση των γυναικών”.

Έμφυλος Ελιτισμός:

Ένας Ακόμα Εχθρός της Γυναικείας Απελευθέρωσης

Η συνεχιζόμενη καταπίεση των γυναικών μπορεί επίσης να επιδεινωθεί από κάποιες άλλες γυναίκες για ν' αναρριχηθούν στην κοινωνική κλίμακα. Κάνουν χρήση του έμφυλου εισιτηρίου για στενά υλικά οφέλη που δεν έχουν καμιά σχέση με την πορεία της γυναικείας απελευθέρωσης. Τα διάφορα νεοαποικιακά καθεστώτα, έγραφε ο Σανκαρά, που είχαν την εξουσία στην Μπουρκίνα Φάσο δε διέθεταν τίποτα καλύτερο από μια αστική προσέγγιση της γυναικείας χειραφέτησης, η οποία έφερε μονάχα την ψευδαίσθηση της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας. Κι έτσι ακριβώς θα παρέμενε για όσο διάστημα μόνο λίγες μικροαστές γυναίκες των πόλεων ασχολούνταν με την τελευταία μόδα της φεμινιστικής πολιτικής – ή μάλλον με τον πρωτόγονο φεμινισμό που διεκδικούσε το δικαίωμα των γυναικών να είναι αρσενικές.

Έτσι, η δημιουργία του Υπουργείου Γυναικών, του οποίου ηγείτο μια γυναίκα, προβλήθηκε σαν νίκη. Ο Σανκαρά ρώτησε: “Κατανοήσαμε πραγματικά την κατάσταση που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες; Αντιληφθήκαμε ότι μιλάμε για τις συνθήκες διαβίωσης του 52% του πληθυσμού των Μπουρκιναμπέ, μακριά απ' την πόλη, στις αγροτικές περιοχές; Η ανέμελη ζωή της πόλης πρέπει να εξομαλυνθεί για να ληφθούν υπ' όψη όλες οι γυναίκες που ασχολούνται με την καταπολέμηση της πείνας, των ασθενειών κτλ” [...]

Ποιος Σκότωσε τον Τομά Σανκαρά;

[Η παρούσα εργασία του Μπρούνο Ζαφρέ [1] δημοσιεύτηκε στο έργο
A Certain Amount of Madness, The life, Politics & legacy of Thomas Sankara
του Amber Murrey, 2018 (Pluto press).]

Τι Συνέβη στις 15 Οχτώβρη του 1987;

Οι αρχικές αναφορές για τη δολοφονία του Τομά Σανκαρά προήλθαν απ' τον [Μαλαγάσιο δημοσιογράφο] Σενέν Αντριαμράντο μέσω των σελίδων του [περιοδικού] *Jenue Afrique* ήδη απ' το Νοέμβρη του 1987 (Αντριαμράντο 1989). Ο Βαλέρ Σομέ, στενός συνεργάτης και φίλος του Τομά Σανκαρά, θα συμπλήρωνε αυτές τις πρώτες αναφορές μέσω της έκδοσης του βιβλίου του *Thomas Sankara, l'Espoir Assassiné* (Σομέ 1990). Η μοναδική επιζήσασα απ' τη δολοφονία, Αλούνα Τραορέ, έχει δώσει αρκετές συνεντεύξεις, επιβεβαιώνοντας πάντα την ίδια εκδοχή των γεγονότων εκείνης της μέρας.

Σύμφωνα με την Τραορέ, ο Τομά Σανκαρά είχε μόλις ξεκινήσει τη σύσκεψη με τους συνεργάτες του όταν ένοπλοι στρατιώτες έφτασαν στο αρχηγείο του CNR [Εθνικού Συμβουλίου της Επανάστασης], στη Λεωφόρο *Conseil de l'Entente*. Δηλώνοντας “εγώ είμαι αυτός που ψάχνουν”, βγήκε έξω για ν' αντιμετωπίσει τους δολοφόνους του. Τα ευρήματα της νεκροψίας –που δημοσιοποιήθηκαν μόλις τον Οχτώβρη του 2015– έδειξαν ότι είχε πραγματικά δολοφονηθεί έχοντας υψωμένα τα χέρια του. Το σώμα του ήταν διάτρητο από σφαίρες, με τη μία να έχει εισέλθει ακριβώς κάτω απ' τη μασχάλη του. Οι στρατιώτες πυροβόλησαν τον ίδιο κι έπειτα όσους παρίσταντο στη συνάντηση. Ο Βαλέρ Σομέ αναγνώρισε τρία απ' τα μέλη του αποσπάσματος των καταδρομέων: το Δεκανέα Μαϊγκά (σωματοφύλακα του Μπλεζ Καμπορέ), τον Ιακίντ Καφαντό και το Δεκανέα Ναντιέ, ο οποίος ήταν ο πρώτος που έβαλε κατά του Σανκαρά μ' έναν καταγισμό σφαιρών.

Το Νοέμβρη του 2001, ένα άρθρο στο εβδομαδιαίο περιοδικό *Burkinabe Bendre* δημοσίευσε τα αρχικά έξι αντρών απ' τη μονάδα καταδρομέων, όλοι τους στρατιωτικοί. Το 2002, ο δικηγόρος της Μαριάμ Σανκαρά, κ. Ντιουντόν Ν' Κουνκού, στο έργο *L'affaire Sankara Le Juge Et*

Le Politique, αποκάλυψε τα ονόματά τους: Ουεντραογκό Αρζομά Οτίς, Ναντιέ Ν' Σονί, Νακολμά Γουανπασμπά, Ουεντραογκό Ναμπονσμεντέ, Τοντέ Καμπρέ Μουμουνί και Ιακίντ Καφαντό (Ν' Κούνκου, 2002). Όλοι τους ήταν κάτω απ' τις διαταγές του Ζιλμπέρ Ντιεντιέρ που τότε ήταν διοικητής των καταδρομέων στο Πω. Ο Ζιλμπέρ Ντιεντιέρ θα τιμηθεί αργότερα με τον τίτλο του Ιππότη του [Εθνικού] Τάγματος της Λεγεώνας της Τιμής στη διάρκεια μιας επίσκεψής του στη Γαλλία, το Μάη του 2008, και θα υπηρετήσει ως Αρχηγός Επιτελείου επί Καμπορέ. Τον Οχτώβρη του 2015 θα συλλαμβανόταν ύστερα από απόπειρα πραξικοπήματος.

Μετά απ' τη λαϊκή εξέγερση του Οχτώβρη του 2014, ξεκίνησε δικαστική έρευνα, η οποία διεξήχθη απ' τον αξιότιμο Φρανσουά Παμεογκό (της στρατιωτικής δικαιοσύνης). Όταν το παρόν εκδιδόταν, η δίκη ήταν ακόμα σ' εξέλιξη κι ο τωρινός Γάλλος Πρόεδρος Μακρόν δεσμεύτηκε να δώσει στη δημοσιότητα τα Γαλλικά αρχεία για τη δολοφονία του Σανκαρά (στη διάρκεια της επίσκεψής του στη Μπουρκίνα Φάσο στα τέλη του Νοέμβρη του 2017). Ο Καμπορέ, αφού διέφυγε στην Ακτή Ελεφαντοστού, δικάζεται προς το παρόν ερήμην. Ο Παμεογκό έχει ως τώρα προεδρεύσει σε δεκάδες ακροάσεις και τα πρόσωπα που κατηγορούνται έχουν πια κατονομαστεί δημόσια. Κάποια άτομα (αναφέρθηκαν προηγουμένως) δεν εμφανίζονται στη λίστα του δικαστηρίου αφού έχουν πεθάνει. Άλλοι στρατιωτικοί έχουν προστεθεί στον κατάλογο των μελών των καταδρομέων, περιλαμβανομένου του Στρατηγού Ντιεντιέρ, του δεύτερου σε ισχύ στο καθεστώς του Μπλεζ Καμπορέ. Κατονομάζονται επίσης οι υπεύθυνοι για την παραποίηση του πιστοποιητικού θανάτου του Τομά Σανκαρά, οι οποίοι ισχυρίζονταν πως ο τελευταίος "είχε πεθάνει από φυσικά αίτια". Όλοι οι κατηγορούμενοι έχουν συλληφθεί, εξαιρουμένων των Μπλεζ Καμπορέ και Ιακίντ Καφαντό (ο τελευταίος φέρεται ως επικεφαλής της μονάδας των καταδρομέων). Ωστόσο, εναντίον αμφότερων έχει εκδοθεί διεθνές ένταλμα σύλληψης. Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, η δίκη συνεχίζεται και πολλές απ' τις ακριβείς λεπτομέρειες είναι ακόμα άγνωστες.

***“Το Δυτικό Ιμπεριαλιστικό Στρατόπεδο”:
το Γεωπολιτικό Πλαίσιο της δεκαετίας του 1980***

Το κύμα των κινημάτων ανεξαρτησίας σ' όλη την ήπειρο της Αφρικής θορύβησε αυτό που ο Σανκαρά αποκαλούσε “δυτικό ιμπεριαλιστικό στρα-

τόπεδο”. Υπήρχε ζωηρή ανησυχία για την πιθανότητα να κινηθούν αυτές οι προσφάτως ανεξάρτητες χώρες προς κομμουνιστικές ιδεολογίες. Σε κάθε χώρα, οι επιθυμίες για πολιτική κι οικονομική ανεξαρτησία υπέστησαν γρήγορα προσπάθειες αποσταθεροποίησης. Κάτι ανάλογο συνέβη το 1956 όταν ο Αιγύπτιος Πρόεδρος Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ αποφάσισε να εθνικοποιήσει τη Διώρυγα του Σουέζ, καθώς και στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό [ΣΗΜ: τότε Δημοκρατία του Κονγκό] όταν ο πρώτος Πρωθυπουργός Πατρίς Λουμούμπα (δημοκρατικά εκλεγμένος) δολοφονήθηκε το 1961. Στις γαλλόφωνες πρώην αποικίες, οι ΗΠΑ ανέθεσαν τη μάχη εναντίον του “κομμουνισμού” στους Γάλλους, καθώς τα προοδευτικά κινήματα οδηγούσαν σ’ εξεγέρσεις και λαϊκούς πολέμους υπέρ της ανεξαρτησίας, όπως στην Αλγερία, το Καμερούν και τη Μαδαγασκάρη. [2] Μετά από έναν παρατεταμένο πόλεμο στην Αλγερία, η Γαλλία (υπό την εποπτεία του Ντε Γκωλ), “χορήγησε” ανεξαρτησία στις Γαλλικές “κτήσεις” στη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική σε μια απόπειρα να διατηρήσει κομμάτι της πολιτικοοικονομικής κυριαρχίας της στην περιοχή. Το Παρίσι εγκατέστησε υποτακτικά καθεστώτα προκειμένου να συνεχίσει την εκμεταλλευτική εξόρυξη των πρώτων υλών όπως επίσης και να διατηρήσει την επιρροή του στις Αφρικανικές αγορές – διατηρώντας παράλληλα την πολιτική κυριαρχία και το κύρος του ως παγκόσμια δύναμη. Την εποχής εκείνη ο Ντε Γκωλ ανέθεσε στο Ζακ Φοκάρ την αποστολή να κρατήσει την περιοχή κάτω από Γαλλική επιρροή. Με το προσωνύμιο “ο κύριος Αφρική” υπό τους Ντε Γκωλ και Πομπιντού {ΣΗΜ: πρόεδρος και πρωθυπουργός της Γαλλίας}, ο Φοκάρ δημιούργησε ένα ευρύ δίκτυο επαφών, τ’ οποίο οργάνωσε την επιτήρηση και τη συλλογή πληροφοριών σ’ ολόκληρη την περιοχή της Γαλλόφωνης Αφρικής. Είναι πολύ γνωστό πως διέταξε επίσης μυστικές επιχειρήσεις και τα λεγόμενα “βρώμικα κόλπα” (δηλ. απόπειρες αποσταθεροποίησης).

Αυτό το σκιώδες δίκτυο θα οριζόταν αργότερα ως “Γαλλαφρική” [La Francafrique]. Η “Γαλλαφρική” εξακολουθούσε να είναι τελεί εν λειτουργία όταν ο Τομά Σανκάρά δολοφονήθηκε. Δημιουργήθηκε ένας αριθμός παρόμοιων δικτύων, στρατιωτικών, οικονομικών ή υποστηρικτικών προς διάφορες επιχειρήσεις που κάποιες φορές διέθεταν ανταγωνιστικές ατζέντες. Τα περισσότερα απ’ αυτά δε δίσταζαν να ενεργήσουν παράνομα, περιλαμβάνοντας την οργάνωση δολοφονιών και την “εξαγορά συνειδή-

σεων” (δηλ. δωροδοκίες κι εκβιασμοί). Τόσο η Γουινέα, που αρνήθηκε να συμμαχήσει με τη Γαλλία, όσο και το Μάλι, που διατηρούσε καλές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση, αποτέλεσαν στόχους οικονομικού σαμποτάζ. Στις 16 Γενάρη του 1977, η κυβέρνηση του Μπενίν, που ισχυριζόταν πως είναι Μαρξιστική-Λενινιστική, αναγκάστηκε ν’ αποκρούσει μια εισβολή καταδρομικών καθοδηγούμενων απ’ τον Μπομπ Ντενάρ, οι σχέσεις του οποίου με τις μυστικές Γαλλικές υπηρεσίες είναι γνωστές τοις πάσι. Στις περισσότερες απ’ τις υπόλοιπες Γαλλόφωνες χώρες, τα συγκεκριμένα δίκτυα επέβαλαν και προώθησαν καθεστώτα συμμαχικά προς τη Γαλλία με τη συνενοχή της ντόπιας ελίτ μέσω της τοποθέτησης συμβούλων στα υψηλότερα κλιμάκια του κράτους – ανθρώπους που είναι πρόθυμοι να καταπνίξουν οποιαδήποτε φιλοδοξία για πολιτική ανεξαρτησία κι [εθνική] κυριαρχία. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ο Ψυχρός Πόλεμος ανάγκαζε κάθε χώρα να επιλέξει πλευρά. Ο οξύτατος ανταγωνισμός μεταξύ των αποκαλούμενων σοσιαλιστικών χωρών (δηλ. εκείνων που συνδέονταν με τη Σοβιετική Ένωση) και της Δύσης υπό την ομπρέλα του ΝΑΤΟ (απ’ το οποίο η Γαλλία είχε προηγουμένως αποχωρήσει – ΣΗΜ: στρατιωτικά αλλά όχι πολιτικά – εξακολουθώντας όμως να είναι ενεργός παίχτης) [3] είχε μετατρέψει τον πλανήτη σε πολεμικό πεδίο χαρακωμάτων. Το διακύβευμα ήταν η πρόσβαση στις πρώτες ύλες και τις αγορές της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Ευρώπης, της Ασίας και της Αφρικής. Επί πολλά χρόνια η Λατινική Αμερική υπήρξε “προνόμιο” των ΗΠΑ που στήριζαν αιματηρές δικτατορίες, οι οποίες κατέφυγαν σε μαζικές αυθαίρετες συλλήψεις, βασανιστήρια και στοχευμένες δολοφονίες. Έπρεπε να θέσουν υπό έλεγχο την αδιάκοπη αναταραχή σ’ αυτό το μέρος του κόσμου που διαθέτει πλούσια ιστορία πάλης υπέρ της ανεξαρτησίας. Η νίκη των Κουβανών γκεριλέρος [ανταρτών] υπό τον Φιντέλ Κάστρο ακολουθήθηκε από πολυάριθμες αποπειρες αποσταθεροποίησης. Η Κουβανική ηγεσία δέχτηκε ισχυρή προστασία απ’ τους Σοβιετικούς, προκαλώντας μια απ’ τις χειρότερες παγκόσμιες κρίσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Μια ακριβής λίστα των εγκλημάτων, των εξαφανίσεων ή άλλων ενεργειών για την αποσταθεροποίηση των χωρών θα έπαιρνε πολύ για ν’ απαριθμηθεί. Αντιθέτως, τις ανέφερα στην προκειμένη για να κατανοηθεί το γεωπολιτικό πλαίσιο της νεοαποικιοκρατίας, περιλαμβανομένης της σύγκρουσης του Ψυχρού Πολέμου που προέκυψε απ’ τον αποικιοκρατικό αγώνα για εξουσία και κυριαρχία, κα-

θώς είναι μέσα σ' αυτό το πολύ ευρύ πλαίσιο που έλαβε χώρα η δολοφονία του Σανκαρά.

Εσωτερική Πολιτική

Στη δεκαετία του 1970, η Αφρικανική νεολαία σπούδαζε στη Γαλλία, εντασσόμενη σε μεγάλους αριθμούς στην Ομοσπονδία Αφρικανών Φοιτητών. Εκεί ήταν που πολλοί ανακάλυψαν το Μαρξισμό. Στη Μπουρκίνα Φάσο, η κομμουνιστική ιδεολογία σ' όλες τις εκδοχές της –Κινεζική, Σοβιετική, Αλβανική (Χοτζική)– εξαπλώθηκε ανάμεσα στους διανοούμενους της μεσαίας τάξης. Αυτοί αποτέλεσαν αργότερα τη διαχειριστική ελίτ της Επανάστασης.

Στους πρώτους μήνες της Επανάστασης, εμφανίστηκαν διαφορετικές απόψεις στις τάξεις του CNR (Εθνικό Συμβούλιο της Επανάστασης) όπως επίσης κι έξω απ' αυτό. Το ΡΑΙ (Αφρικανικό Κόμμα Ανεξαρτησίας) –που συνδεόταν με διεθνή κομμουνιστικά κινήματα κι ήταν το καλύτερα οργανωμένο πολιτικό κόμμα, καθώς και το μεγαλύτερο απ' τα δύο που είχαν λάβει μέρος στο πραξικόπημα– διατηρούσε επιφυλάξεις για τις συχνές αλλαγές στη σύνθεση του Εθνικού Συμβουλίου, την κυριαρχία των αξιωματικών του στρατού, την έλλειψη συζητήσεων και την ανεπαρκή προετοιμασία των διάφορων πρωτοβουλιών που ξεκινούσε η κυβέρνηση. Ορισμένες φορές αυτό προέκυπτε ως συνέπεια της επιμονής του Σανκαρά για άμεσες δράσεις προς κάλυψη των άμεσων αναγκών. Ένας πρώην συνεργάτης του UNPD [Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών] αναγνώρισε πως για χάρη της ταχύτητας ο Σανκαρά απέρριπτε για παράδειγμα εκτεταμένες μελέτες πριν την κατασκευή δεξαμενών νερού (Benamrane 2016).

Ένα άλλο κόμμα, το ULCR [Ένωση Κομμουνιστικών Αγώνων – Ανασυγκροτημένο] υπό την ηγεσία του Βαλέρ Σομέ, αντιτάχτηκε στην υπεροχή του ΡΑΙ στα εκτελεστικά όργανα διαμορφώνοντας μια στρατηγική για να την αμφισβητήσει. Η σύσταση των Επιτροπών για την Υπεράσπιση της Επανάστασης – CDR στους τόπους δουλειάς αύξησε κι άλλο τις εντάσεις. Την περίοδο που δημιουργήθηκαν, το Νοέμβρη του 1987, ο γενικός γραμματέας Πιερ Ουεντραογκό δήλωσε: “Κανένα συνδικάτο δεν είναι έτοιμο να κάνει θυσίες τις οποίες οι CDR θα δέχονταν μ' ευχαρίστηση, εκτός κι αν οι CDR συγχωνεύονταν με τα συνδικάτα για καλό – υπό τον όρο ότι οι πρώτες θα κατάπιναν τα δεύτερα” (αναφέρεται απ' τον Jaffre 1989: 181).

Ένα εξέχον μέλος του ΠΑΙ, ο Τουρέ Σουμάν, ηγούνταν της CVC (Συνομοσπονδία Βολταϊκών Συνδικάτων) κάνοντας αρκετές προκλητικές δηλώσεις στα μέσα ενημέρωσης. Οι επικριτές του τον κατηγόρησαν ότι αποσκοπούσε στην κατάληψη της θέσης του γενικού γραμματέα των CDR. Αυτή η πρώτη πολιτική κρίση προκάλεσε την παραίτηση των μελών του ΠΑΙ απ' το Εθνικό Συμβούλιο και την κυβέρνηση στερώντας τους την τεχνογνωσία τους. Το ULCR ήταν το μοναδικό κόμμα που παρέμεινε στο Εθνικό Συμβούλιο. Πολλοί ομορτοουνιστές και νεόκοποι επαναστάτες ήρθαν τότε στο προσκήνιο αναλαμβάνοντας ευθύνες. Πολύ γρήγορα δημιούργησαν διάφορες οργανώσεις υπό το λάβαρο του Μαρξισμού-Λενινισμού. Είχαν δημιουργηθεί οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για μια νέα πολιτική κρίση.

Οι πολιτικές διαμάχες θα συνεχίζονταν στη διάρκεια του τέταρτου έτους της Επανάστασης. Αμορμή στάθηκε η έναρξη μιας δημόσιας συζήτησης πάνω στη δημιουργία ενός πολιτικού κόμματος. Το Μάη του 1986, τέσσερις οργανώσεις, η UCB (Ένωση των Μπουρκιναμπέ Κομμουνιστών), η ULCR (βλ. ανωτέρω), η GCB (Ομάδα των Μπουρκιναμπέ Κομμουνιστών) και η OMR (Οργάνωση Επαναστατών Στρατιωτών), σε κοινό ανακοινωθέν δεσμεύτηκαν να εργαστούν στο πλαίσιο του Εθνικού Συμβουλίου – CNR “για την οικοδόμηση μιας ξεχωριστής πρωτοποριακής οργάνωσης”. Ωστόσο, σύντομα προέκυψαν διαφορές. Απ' τη μια, ο Σανκαρά συνιστούσε την εκ των προτέρων διάλυση αυτών των οργανώσεων, απ' την άλλη, επιθυμούσε να ενσωματώσει το ΠΑΙ αλλά και το PCRV (Επαναστατικό Κομμουνιστικό Βολταϊκό Κόμμα) που είχε αρνηθεί να συνεργαστεί με τις αρχές και φαινόταν παράνομο. Όλες οι πολιτικές οργανώσεις ήταν αντίθετες, εκτός απ' την ULCR όσον αφορά το δεύτερο σημείο.

Προέκυψαν περισσότερες διαφορές. Στις αρχές του 1987, μετά την απελευθέρωση του Τουρέ Σουμάν, τα συνδικάτα που καθοδηγούνταν απ' το ΠΑΙ και το PCRV, τα οποία ως τότε αντιμετώπιζονταν σκληρά, επανέλαβαν τις δραστηριότητές τους. Ορισμένοι ακτιβιστές των CDR που βρίσκονταν κοντά στο UCB, επιχείρησαν να πάρουν τον έλεγχο αρκετών συνδικάτων διά της βίας. Οι ηγέτες των συνδικάτων συνελήφθησαν ξανά στα τέλη του Μάη. Στο Εθνικό Συμβούλιο-CNR, μέλη των UCB, GCB και OMR απαίτησαν την εκτέλεση του Τουρέ Σουμάν. Ο Τομά Σανκαρά και τα μέλη της ULCR ήταν αντίθετοι. Στις 4 Αυγούστου του 1987, στην τέταρτη

επέτειο της Επανάστασης, ο Τομά Σανκαρά εκφώνησε κεντρική ομιλία προτρέποντας “τη διόρθωση των λαθών” αναφέροντας:

“Η δημοκρατική και λαϊκή Επανάσταση χρειάζεται έναν λαό που πιστεύει σ’ αυτήν κι όχι έναν ηττημένο λαό, έναν λαό πεπεισμένο κι όχι υποταγμένο και παραδομένο στη μοίρα του... Πρέπει όμως να φροντίσουμε ν’ αποφύγουμε να καταστεί αυτή η ενότητα απλώς τυπική, παρεμποδιστική και μια στείρα φωνή. Αντιθέτως, θα πρέπει κάποιος να προωθήσει πολλαπλές, ποικίλες και παραγωγικές απόψεις και δράσεις – διαφοροποιημένες σκέψεις και ενέργειες, στοχεύοντας με τρόπο γενναίο κι ειλικρινή στην αποδοχή των διαφορών, την αποδοχή της κριτικής και την αυτοκριτική, προς ένα λαμπρό μέλλον που δε μπορεί να είναι άλλο απ’ την ευτυχία του λαού μας”. [4]

Έστειλε μια επιστολή που κυκλοφόρησε σ’ όλα τα υπουργεία ζητώντας την επαναπρόσληψη του απολυμένου προσωπικού. Ο Τομά Σανκαρά είχε επίγνωση του αισθήματος κόπωσης. Πρότεινε μια παύση ώστε να επιβραδυνθεί ο ρυθμός των μεταρρυθμίσεων. Το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε αύξηση μισθών στις 14 Οχτώβρη. Αυτοί που ανέλαβαν στις 15 Οχτώβρη του 1987 θα διεκδικούσαν τα εύσημα γι’ αυτό.

Ο αγώνας για την εξουσία συνεχίστηκε με γοργούς ρυθμούς. Πολλοί δυσαρεστημένοι συσπειρώθηκαν γύρω απ’ τον Μπλεζ Καμπαορέ, ανάμεσά τους κι όσοι είχαν δεχτεί την κριτική του Σανκαρά για συμπεριφορές που αυτός θεωρούσε ανάξιες για επαναστάτες, αυτοί που αντιτίθονταν στο άνοιγμα της κυβέρνησης καλώντας σε νέες εκκαθαρίσεις, όπως επίσης κι όσοι επιθυμούσαν να επωφεληθούν επιτέλους απ’ τα πόστα τους για να πλουτίσουν. Ένας πόλεμος προκηρύξεων, που περιλάμβανε περισσότερο προσβολές παρά ουσία, ανέδειξε την ένταση μεταξύ των δυο ομάδων. Ο Μπλεζ Καμπαορέ ήλεγχε το μεγαλύτερο κομμάτι του στρατού και συνωμοτούσε για να πάρει με το μέρος του όλους τους αντιπάλους που γνώριζε πως είχαν ανάγκη απ’ τη στήριξη των στρατιωτικών δυνάμεων. Οι υποστηρικτές του είχαν αναλάβει τον έλεγχο πολλών CDR – Επιτροπών για την Υπεράσπιση της Επανάστασης μέσω ακτιβιστών της UCB με τη συνηγορία του Πιερ Ουεντραογκό, γενικού γραμματέα των CDR. [5]

Το προσχέδιο ενός λόγου που επρόκειτο να εκφωνήσει σε μια συνάντηση το βράδυ της 15ης Οχτώβρη του 1987, γραμμένου απ’ τον ίδιο και πιστοποιημένου όσον αφορά την αυθεντικότητά του απ’ τους συγγενείς

του, βρέθηκε πριν μερικά χρόνια. [6] Ο Τομά Σανκαρά υποστήριξε πως όσοι κρύβονται πίσω απ' τις λεγόμενες “διαφωνίες” δεν εμφάνιζαν κανένα επιχείρημα όταν συμμετείχαν σε μια πολιτική συζήτηση. Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τον ίδιο, μοναδικό τους κίνητρο ήταν το δέλεαρ της εξουσίας. Ήταν οι πολιτικοί εγγυητές της συνωμοσίας. Ορισμένοι που πίστευαν ειλικρινά πως το πραξικόπημα εναντίον του Σανκαρά θ' άλλαζε την πορεία της Επανάστασης, δολοφονήθηκαν όταν κατάλαβαν πως ο θάνατός του έθεσε τέλος στην Επανάσταση. Όσοι του ήταν πιστοί και δε μπόρεσαν να διαφύγουν, συνελήφθησαν, συχνά βασανίστηκαν, μερικές φορές μέχρι θανάτου όπως φανερώνουν διάφορες αναφορές μαρτύρων που δημοσιοποιήθηκαν πρόσφατα (περιλαμβανομένων των μαρτυριών των Μουσμπίλα Σανκαρά, Γκιγιώμ Σεσουμά και Μπασίλ Γκισού, για ν' αναφέρουμε κάποιους εξ' αυτών).

Τομά Σανκαρά και Μπλεζ Καμπαορέ: Μια Πολύ Στενή Φιλία Η Αντιπαλότητα;

Θα ήταν εύκολο να καλυφτεί κάποιος πίσω απ' τον πολιτικό ντετερμινισμό προκειμένου ν' αγνοήσει ζητήματα που αφορούν τη σχέση μεταξύ Τομά Σανκαρά και Μπλεζ Καμπαορέ. Για ορισμένους, αυτή η σχέση ήταν η κύρια εξήγηση για τη δολοφονία του Σανκαρά. Αλλά θα μπορούσε επίσης να υποθέσει κάποιος πως η ψυχική κατάσταση του Καμπαορέ κι αυτή η εξαιρετική σχέση συνιστούσε τον πιο αδύναμο κρίκο της ηγεσίας – έναν κρίκο που οι υποστηρικτές του δολοφονικού σχεδίου χρησιμοποίησαν υπέρ τους έτσι ώστε να οργανώσουν την εξόντωση του Σανκαρά.

Οι δυο νεαροί αξιωματικοί, Σανκαρά και Καμπαορέ, φέρονται να γνωρίστηκαν κατά τη διάρκεια του λεγόμενου “πολέμου των φτωχών” μεταξύ της Μπουρκίνα Φάσο (τότε Άνω Βόλτα) και του Μάλι το 1974. όμως η φιλία τους βάθυνε στη διάρκεια της στρατιωτικής τους εκπαίδευσης στο Μαρόκο το 1978. Εκείνη την εποχή, κάποιοι που βρίσκονταν κοντά στον Σανκαρά ξεπλάγησαν απ' την ξαφνική του φιλία με τον Μπλεζ Καμπαορέ. Μέχρι τότε, κάθε νέο μέλος της παράνομης οργάνωσης (που είχαν δημιουργήσει οι επαναστάτες εντός του στρατού) έπρεπε να περάσει από διάφορα στάδια πριν γίνει γνωστό. Ωστόσο, ο Τομά Σανκαρά ζήτησε απ' τους συντρόφους του να επιτρέψουν στον Μπλεζ Καμπαορέ να παρακάμψει την κανονική διαδικασία. Ο Σανκαρά φαινόταν να έχει απόλυτη εμπι-

στοσύνη στο φίλο του, στον οποίο εμπιστευόταν τις πιο μυστικές αποστολές.

Ο πατέρας του Σανκαρά, Ζοζέφ, έφτασε στο σημείο να θεωρεί τον Καμπαορέ, ένα ορφανό με αβέβαιη οικογενειακή καταγωγή, σαν δικό του γιο. Έτρωγε με την οικογένεια Σανκαρά σχεδόν καθημερινά και είχε ζητήσει απ' τον πατέρα Σανκαρά να του βρει σύζυγο εκ μέρους του. Όταν ο Τομά δολοφονήθηκε, ο πατέρας του περίμενε μια επίσκεψη του Μπλεζ Καμπαορέ – μια επίσκεψη που δεν έγινε ποτέ. Αργότερα δήλωσε πως εκείνη τη μέρα έχασε δυο γιους. [7]

Ο Τομά Σανκαρά περιγράφει τη στενή του φιλία στο φιλμ *Capitaine Thomas Sankara* (2012), σε σκηνοθεσία Christophe Cupelin. Η ταινία αποτυπώνει μια συναρπαστική κι εντυπωσιακή αφήγηση, περιγράφοντας μια συνθετική αλλά πολύ άνιση σχέση. Σε μια σκηνή ο Σανκαρά εξηγεί:

“Είναι σπουδαίο να έχεις έναν άνθρωπο στον οποίο μπορείς να πεις τα πάντα ή μάλλον σχεδόν τα πάντα. Αφήνοντάς τον να μαντέψει όσα εσύ δεν τολμάς να πεις στον ίδιο... Είναι σπουδαίο και πολύ ασυνήθιστο... Μπορεί όμως να είναι οδυνηρό επειδή προϋποθέτει τεράστιες προσπάθειες απ' την πλευρά του άλλου ώστε ο άλλος ν' ανταποκρίνεται πάντα. Όταν τηλεφωνώ στον Μπλεζ στις τέσσερις το πρωί για να του ζητήσω να έρθει να με δει πρέπει να δεχτεί να περάσει όλη τη νύχτα μέχρι το ξημέρωμα, να με κάνει να ηρεμήσω, να γελάσω, να μου δώσει ώθηση με σκοπό να με βοηθήσει στο να φέρω εις πέρας το έργο μου. Περνάμε τη μια νύχτα μετά την άλλη κουβεντιάζοντας. Αυτό σημαίνει ότι δεν πρέπει να έχει καμιά ανησυχία. Πρέπει να ζει για να προσέχει έναν άρρωστο ή κάτι παρόμοιο... να τον φροντίζει πολύ. Είναι κάτι ξεχωριστό. Όταν το σκέφτομαι αναρωτιέμαι ποιος θα παρασταθεί σ' αυτόν; Γιατί πρέπει να έχει κάποιον να στηριχτεί και να τον κρατάει λογικό”.

Σε κάθε φωτογραφία και σκηνή της ταινίας ο Μπλεζ Καμπαορέ φαίνεται στο βάθος, πίσω απ' τον Σανκαρά. Οι επικριτές λένε πως ο Σανκαρά δε χαριζόταν στο φίλο του ούτε δημοσίως.

Η αντιπαλότητά τους έγινε εμφανής όταν κατέλαβαν την εξουσία στις 4 Αυγούστου του 1983. Ο Μπλεζ Καμπαορέ εκμυστηρεύτηκε στον Βίνσεντ Σιγκέ ότι επιθυμούσε να είναι “ο νούμερο ένα” δεδομένου του κεντρικού ρόλου του στα γεγονότα εκείνης της μέρας (καταγραφή που έγινε ευρέως πιστευτή). [8] Η σύζυγος του Καμπαορέ, Σαντάλ Τερασόν

ντε Φουγκέρ –καλά δικτυωμένη προστατευόμενη του Ιβοριανού Προέδρου Ουφουέ Μπουανί– [9] φέρεται να τον πίεσε όχι μόνο να διεκδικήσει την “κορυφαία θέση” αλλά και την παραδοσιακή ηγεσία των Μόσσι (η μεγαλύτερη εθνοτική ομάδα της Μπουρκίνα Φάσο) στους οποίους ανήκε ο Καμπαορέ. Η αρχηγεία σ’ αυτή την ομάδα είναι συγκεντρωτική κι ασκείται από έναν αυτοκράτορα, τον Μόργκο Ναμπά. Ο Τομά Σανκαρά, του οποίου οι γονείς ήταν [καταγόμενοι απ’ τις φυλές των] Πελ και Μόσσι, θεωρούνταν κατώτερος. Φυσικά, δεν τονίζω μια εθνοτική οπτική για να ερμηνεύσω την εχθρότητα που αναπτύχθηκε μεταξύ των δυο αντρών. Είναι απλώς μια πιθανή ερμηνεία –ή μια υποθετική τέτοια– μεταξύ πολλών άλλων.

Η Παρουσία Αρκετών Λιβεριανών Επί Σκηνής

Η υποψία για την εμπλοκή Λιβεριανών στη δολοφονία υπήρχε επί πολλά χρόνια. Ο ακαδημαϊκός και συγγραφέας Στέφεν Έλις έκανε έρευνα για τον πόλεμο στη Λιβερία – παραθέτει αρκετές πηγές για να στηρίξει την εικασία του στο βιβλίο του (δημοσιεύτηκε το 1999). Αναφερόμενος στην παρουσία Λιβεριανών προσφύγων στη Μπουρκίνα Φάσο, γράφει:

“Αυτοί ήταν οι άντρες με τους οποίους ο Καμπαορέ επικοινωνήσε ζητώντας τους βοήθεια για ν’ ανατρέψει τον Πρόεδρο της Μπουρκίνα Φάσο Τομά Σανκαρά. Σύμφωνα μ’ έναν πρώην συνεργάτη του Καμπαορέ, ο Ιβοριανός Πρόεδρος Ουφουέ Μπουανί είχε γνώση του σχεδίου του φιλόδοξου Καμπαορέ. Στις 15 Οχτώβρη 1987, Μπουρκιναμπέ στρατιώτες υπό τις διαταγές του Καμπαορέ με την υποστήριξη μιας μικρής ομάδας Λιβεριανών εξόριστων, περιλαμβανομένου του Πρινς Τζόνσον, δολοφόνησαν τον Σανκαρά”. [Έλλης (2006: 68)] [10]

Σε συνέντευξή του, ο Έλλης ανέφερε ότι οι Λιβεριανοί είχαν ασφαλίσει τον τόπο όπου δολοφονήθηκε ο Σανκαρά κι η συνοδεία του (τηλεφωνική συνέντευξη με το συγγραφέα, 3 Μάη του 2001).

Το 2008, ο Πρινς Γιουρμί Τζόνσον ομολόγησε στη Λιβεριανή Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης ότι εμπλεκόταν στη δολοφονία του Τομά Σανκαρά (Radio France Internationale 2008α). Το επιβεβαίωσε ξανά αργότερα σε δημοσιογράφο του RFI. Ο Τζόνσον δήλωσε: “Η μοναδική επιλογή για την ομάδα μας, να παραμείνουμε στη Μπουρκίνα Φάσο κι έπειτα να πάμε στη Λιβύη, ήταν ν’ ανταποκριθούμε θετικά στον Μπλεξ [Καμπαο-

ρέ], δηλαδή να ξεφορτωθούμε τον Τομά Σανκαρά που ήταν εχθρικός ως προς την παραμονή μας στη χώρα” (Radio France Internationale 2008β). Δήλωσε επίσης πως διέθεταν την υποστήριξη του Ουφουέ Μπουανί. Μια Αμερικανίδα ερευνήτρια, η Καρίνα Ρέι (2008), αναφερόμενη απ’ το Λιβεριανό Δημοκρατικό Μέλλον – LDF μέσω διαφόρων μέσων ενημέρωσης [11], επιβεβαιώνει περαιτέρω αυτή την εκδοχή των γεγονότων. Ο Σανκαρά δολοφονήθηκε στο πλαίσιο μιας συμφωνίας πως Μπουρκίνα Φάσο και Λιβύη θα βοηθούσαν τον Τσαρλς Τέιλορ και τους άντρες του να καταλάβουν την εξουσία στη Λιβερία. Η Λιβύη παρείχε χρήματα, όπλα κι εκπαίδευση στους Λιβεριανούς Μελλοντικούς Μαχητές. Έχει εμφανιστεί μια ακόμα εκδοχή: ο Σανκαρά σκοτώθηκε πριν απ’ την άφιξη του Τέιλορ στη Μπουρκίνα. Στο Ειδικό Δικαστήριο για τη Σιέρα Λεόνε, στη διάρκεια της συνεδρίασης της 25ης Αυγούστου 2009, ο Τσαρλς Τέιλορ δήλωσε πως δεν είχε λάβει μέρος στη δολοφονία επειδή εκείνη την περίοδο κρατείτο στη Γκάνα. Στη διάρκεια της δίκης, ισχυρίστηκε πως τα αρχεία της χώρας μπορούσαν ν’ αποδείξουν τα λεγόμενά του (Jaffré 2009). Αρκετοί Λιβεριανοί έχουν δηλώσει από τότε το αντίθετο (κάτι που εξετάζεται παρακάτω). Ο Ερνέστ Νονγκμά Ουεντραογκό, Υπουργός Εσωτερικών στη διάρκεια της Επανάστασης, δήλωσε πως ο Τέιλορ βρισκόταν πράγματι στην Ουαγκαντούγκου πριν τις 15 Οχτώβρη του 1987 όπου ζούσε με διαφορετικό όνομα. Στη συζήτησή μου μαζί του, ο Ουεντραογκό ισχυρίστηκε ότι θα μπορούσε να μου δείξει το σπίτι στ’ οποίο ζούσε ο Τέιλορ εκείνη την περίοδο. Τον Ιούλη του 2009, το Ιταλικό κανάλι RAI 3 μετέδωσε το ντοκιμαντέρ *Ombre Africane* (σε σκηνοθεσία του ερευνητή δημοσιογράφου Σιλβέστρο Μοντανάρο) για τη Λιβερία. Στο φιλμ, αρκετοί απ’ τους πρώην στενούς συνεργάτες του Τέιλορ, περιλαμβανομένων των Μόμο Τζίμπα (πρώην υπασπιστής του Προέδρου Τέιλορ), Σύριλ Άλλεν (πρώην ηγέτης του κόμματος του Τέιλορ και πρώην πρόεδρος της κρατικής εταιρείας πετρελαίου), Μόουζες Μπλα (πρώην αντιπρόεδρος της Λιβερίας) και Πρινς Πιορμί Τζόνσον (πρώην πολέμαρχος που έχει προαναφερθεί), μιλούν εκτενώς για την εμπλοκή τους στη δολοφονία του Τομά Σανκαρά. Στην παρούσα μαρτυρία, ανέφεραν πως ο Σανκαρά είχε αρνηθεί να τους βοηθήσει. [12] Ήταν σ’ αυτό το πλαίσιο που συμφώνησαν να σκοτώσουν τον Σανκαρά κατ’ απαίτηση του Μπλεζ Καμπαορέ. Υπήρχε συμφωνία πως θα δέχονταν βοήθεια μετά τη δολοφονία του Σανκαρά και την ανάδειξη

του Καμπορέ. Οι Μόμο Τζίμπα και Σύριλ Άλλεν ισχυρίστηκαν πως ήταν ο ίδιος ο Καμπορέ που “έριξε τον πρώτο πυροβολισμό” που σκότωσε τον Σανκαρά, γύρω στις 4.30 το απόγευμα. Ο Ντιεντέρ, απ’ την άλλη, δήλωσε πως ο Καμπορέ έφτασε στο μέρος πολύ αργότερα, γύρω στις 6. Το ακριβές χρονικό σημείο της άφιξης Καμπορέ παραμένει αδιευκρίνιστο.

Η Εμπλοκή των Ηνωμένων Πολιτειών

Στο βιβλίο του Χέρμαν Τζέι Κοέν (πρώην Αναπληρωτής Γραμματέας του Κράτους για τις Αφρικανικές Υποθέσεις) που εκδόθηκε πρόσφατα, γράφει ότι ως μέλος της Αμερικανικής κυβέρνησης “κατηγόρησα τον Σανκαρά ότι προσπαθούσε ν’ αποσταθεροποιήσει ολόκληρη την περιοχή της Δυτικής Αφρικής. Ο Ουφουέ απέρριψε τις ανησυχίες μου με την επιπόλαιη παρατήρηση: *μην στεναχωριέστε, ο Σανκαρά είναι απλώς ένα παιδί. Θα ωριμάσει σύντομα*. Μιας κι ήμασταν μόνοι, επέμεινα ότι ο Σανκαρά έβλαπτε την εικόνα όλης της Γαλλικής κοινότητας στη Δυτική Αφρική κι ότι τελικά θα έβλαπτε και τον ίδιο τον Ουφουέ” (Κοέν, 2015: 23).

Οι Λιβεριανοί που παραχώρησαν συνεντεύξεις στο ντοκιμαντέρ του Σιλβέστρο Μοντανάρα που αναφέρθηκε προηγουμένως, ανέφεραν όλοι τους την Αμερικανική συμμετοχή στη συνωμοσία δολοφονίας του Σανκαρά. Για ποιο λόγο; Στους Αμερικανούς δεν άρεσε ο Σανκαρά μιας κι έκανε λόγο για την εθνικοποίηση των πόρων της χώρας προς όφελος του λαού: στην πραγματικότητα ήταν σοσιαλιστής. Κι αποφάσισαν να τον ξεφορτωθούν, όπως το έθεσε ο Σύριλ Άλλεν.

Οι Λιβεριανοί ήταν πρόθυμοι να μιλήσουν περισσότερο εφόσον πίστευαν πως δεν μαγνητοσκοπούνταν. Γι’ αυτό το λόγο έκαναν δυο σημαντικές αποκαλύψεις, οι οποίες επιβεβαιώθηκαν αργότερα. Πρώτον, επιβεβαίωσαν πως η CIA βοήθησε τον Τσαρλς Τέιλορ να δραπετεύσει απ’ τις Αμερικανικές φυλακές όπου εξέτιε ποινή φυλάκισης. Δεύτερον, ο Τσαρλς Τέιλορ ανέλαβε να διεισδύσει στα Αφρικανικά επαναστατικά κινήματα.

Απλή σύμπτωση; Ο Τσαρλς Τέιλορ εξιστόρησε το απίστευτο της απόδρασης του στη διάρκεια της δίκης του ενώπιον του Ειδικού δικαστηρίου για τη Σιέρα Λεόνε. Σύμφωνα με ρεπορτάζ του AFP [Γαλλικό Πρακτορείο Ειδήσεων] της 15ης Ιούλη 2009: “Κατά τη γνώμη μου, αφήθηκα ελεύθερος επειδή δεν απέδρασα απ’ τη φυλακή”. Το 1985 κρατούνταν στη φυλακή της Κομητείας Πλύμουθ περιμένοντας να εκδοθεί στη Λιβερία, όπου είχε

κατηγορηθεί για υπεξαίρεση 90.000 δολ. Ο κατηγορούμενος εξήγησε ότι στις 15 Σεπτέμβρη του 1985, ένας σωφρονιστικός υπάλληλος εισέβαλε στο κελί του, στη μονάδα υψίστης ασφαλείας. Τον οδήγησε σε άλλη πτέρυγα με μικρότερη επιτήρηση. “Εκεί βρίσκονταν άλλοι δυο κρατούμενοι” πρόσθεσε ο Τέιλορ. “Πλησιάσαμε κοντύτερα σ’ ένα παράθυρο. Πήραν ένα σεντόνι και το έδεσαν στα κάγκελα. Βγήκαμε έξω κατεβαίνοντας μ’ αυτό. Περίμενε ένα αυτοκίνητο... Δεν πλήρωσα το παραμικρό. Δε γνώριζα τους ανθρώπους που με μάζεψαν” είπε ο κατηγορούμενος. Άλλο ρεπορτάζ του AFP, στις 22 Δεκέμβρη 2008, αποκαλύπτει ότι:

“Ένα μέλος του Αμερικανικού Κογκρέσου που επισκέφτηκε τη Λιβερία παραδέχτηκε... στη διάρκεια μιας συνέντευξης τύπου ότι οι ΗΠΑ είχαν λάβει μέρος στην *αποσταθεροποίηση* της Λιβερίας πριν και μετά απ’ τους εμφυλίους πολέμους κι ότι είχαν κάνει λάθος που το έπραξαν... Οι Αμερικανοί είχαν υποστηρίξει την ανατροπή του Γουίλιαμ Τόλμπερτ [δολοφονήθηκε το 1980 στη διάρκεια ενός αιματηρού πραξικοπήματος απ’ τον Σάμουελ Ντοέ] επειδή δεν έκανε αυτά που ήθελαν [οι Αμερικανοί]”.

Στην κατάθεσή του στην Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης της Λιβερίας (TRC), ο Σίμπσον δήλωσε “οι Σάμουελ Ντοέ και Τσαρλς Τέιλορ... είχαν την ίδια μοίρα επειδή αρνήθηκαν να εκτελέσουν διαταγές της Ουάσινγκτον”.

Πιο πρόσφατα, η εφημερίδα The Boston Globe στο φύλλο της 12ης Γενάρη 2012 αποκάλυψε ότι ο Τσαρλς Τέιλορ εργαζόταν πιθανώς για τη CIA και το Πεντάγωνο απ’ τις αρχές της δεκαετίας του 1980 (η CIA ούτε επιβεβαίωσε ούτε αρνήθηκε αυτές τις κατηγορίες, βλ. Bender 2012). Οι διασυνδέσεις με τις ΗΠΑ απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση.

Και η Γαλλία;

Η Γαλλία είχε πολλούς λόγους να θεωρεί τον Τομά Σανκαρά ως κίνδυνο για τα συμφέροντά της. Δεν ήταν ασήμαντη η αυξανόμενη δημοτικότητα του, η νεότητά του, ο ευθύς τρόπος του λόγου του και τα επιτεύγματα της Επανάστασης, ιδιαίτερα η καταπολέμηση της διαφθοράς. Όλα αυτά σήμαιναν πως η Μπουρκίνα Φάσο αντιμετωπιζόταν στην ευρύτερη περιοχή με συμπάθεια κι ότι ο Τομά Σανκαρά ήταν ένας αξιοθαύμαστος ηγέτης. Τα επιτεύγματα του Σανκαρά έδειχναν τις δυνατότητες επιλογής ενός εναλλακτικού αναπτυξιακού μοντέλου: τούτο ήταν αντίθετο με το

νεοαποικιακό μοντέλο που ευνοούσε τα Γαλλικά συμφέροντα στην περιοχή. Περισσότερο απ' αυτό, υπήρχε ο φόβος ότι ο Σανκαρά θ' αποτελούσε περιφερειακό παράδειγμα – κι άρα απειλούσε ν' αποσταθεροποιήσει τις γειτονικές χώρες, όπου η αχαλίνωτη διαφθορά των ελίτ καλλιεργούνταν κι εργαλειοποιούνταν απ' τους νεοαποικιακούς παράγοντες. Σ' ένα ευρύ δημόσιο και διεθνές επίπεδο, η Μπουρκίνα Φάσο του Σανκαρά δεν ευθυγραμμίζοταν πλέον με τις Γαλλικές θέσεις στα Ηνωμένα Έθνη, αντίθετα με τις υπόλοιπες πρώην Γαλλικές αποικίες.

Μια σειρά γεγονότων αύξησε την ένταση το 1986. Στη δεξίωση κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Προέδρου Φρανσουά Μιτεράν στην Ουαγκαντούγκου, ο Τομά Σανκαρά καταφέρθηκε εναντίον της Γαλλικής πολιτικής στην Αφρική. Όρθιος, κοιτάζοντας με τόλμη τον Φρανσουά Μιτεράν (που φαινόταν απαθής, κοιτάζοντας μπροστά του) ο Σανκαρά εκφώνησε έναν πολύ αντι-διπλωματικό λόγο:

“Δεν μπορούμε να καταλάβουμε γιατί επιτρέπεται σε ληστές όπως ο Γιόνας Σαβίμπι [ΣΗΜ: ηγέτης του Αγκολέζικου ακροδεξιού αντάρτικου UNITA] και δολοφόνους όπως ο Πίτερ Μπότα [ΣΗΜ: πρόεδρος της Ν. Αφρικής, 1984-89], να λαμβάνουν άδεια για να ταξιδεύουν στη Γαλλία, μια τόσο όμορφη κι αξιοπρεπή χώρα. Τη βρώμισαν με τα χέρια και τα πόδια τους που στάζουν αίμα. Αυτοί που τους επιτρέπουν να διαπράττουν τέτοια εγκλήματα θα φέρουν την ευθύνη, εδώ κι αλλού στον κόσμο, τώρα και για πάντα”. [13]

Εκείνη τη μέρα, ο Φρανσουά Μιτεράν προσπάθησε με τη συνηθισμένη του οξυδέρκεια ν' απαντήσει σε κάθε σημείο, κάποιες φορές με πατρικό τρόπο: “Θαυμάζω τα μεγάλα προσόντα του αλλά είναι υπερβολικά ευθύς – κατά τη γνώμη μου, το παρατραβάει. Επιτρέψτε μου να το πω εκ πείρας”. [14] Αυτή η λογομαχία θεωρήθηκε ως προσβολή απ' την ακολουθία του Μιτεράν. Σύμφωνα με πολλούς σχολιαστές, η τελική απόφαση για να “ξεφορτωθούν” τον Σανκαρά πάρθηκε μετά απ' το συγκεκριμένο συμβάν.

Άλλες πολιτικές της Μπουρκίνα δηλητηρίασαν κι άλλο αυτές τις σχέσεις. Λίγους μήνες αργότερα, ένα άλλο συμβάν (πολύ σοβαρότερο για τη Γαλλική διπλωματία) απέφερε μια πιο ανοιχτή επιθετική απάντηση. Στις 2 Δεκέμβρη 1986, η Μπουρκίνα Φάσο ψήφισε εναντίον της Γαλλίας και υπέρ του δικαιώματος αυτοδιάθεσης της Νέας Καληδονίας που συζητήθηκε στην Ειδική Επιτροπή Αποαποικιοποίησης του ΟΗΕ. Στην παράγραφο

3 του ψηφίσματος 41/41, η Γενική Συνέλευση “διακηρύσσει το αναφαίρετο δικαίωμα στην αυτοκαθοριζόμενη ανεξαρτησία του λαού της Νέας Καληδονίας”. Στο Παρίσι και την Εθνοσυνέλευση, οι δεξιοί βουλευτές εξοργίστηκαν κι ο Πρωθυπουργός απευθύνθηκε στον Υπουργό Συνεργασίας απαιτώντας οικονομικά αντίποινα εναντίον της Μπουρκίνα Φάσο (Guissou 1995: 107).

Οι Γαλλικές αρχές αργούσαν πολύ συχνά να επανορθώσουν τα λάθη του παρελθόντος. Μετά από καμπάνια τεσσάρων χρόνων του διεθνούς δικτύου “Δικαιοσύνη για τον Σανκαρά, Δικαιοσύνη για την Αφρική”, ο Πρόεδρος της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης αποδέχτηκε τελικά πρόταση για τη σύσταση επιτροπής έρευνας για τη δολοφονία του Τομά Σανκαρά (που κατατέθηκε από βουλευτές των κομμάτων των Πρασίνων και του Αριστερού Μετώπου). Ο Κλωντ Μπαρτελόν υποκρίθηκε πως αγνοούσε ότι αρμοδιότητά της θα ήταν να ερευνήσει ακριβώς στη Γαλλία κι όχι στη Μπουρκίνα. Οι ερωτήσεις που διατύπωσαν οι βουλευτές επικεντρώθηκαν σε συγκεκριμένα σημεία:

“Πρέπει να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα: Γιατί δολοφονήθηκε ο Τομά Σανκαρά; Πως κατέστη δυνατή η δολοφονία του; Ποιο ρόλο διαδραμάτισαν οι πράκτορες των Γαλλικών μυστικών υπηρεσιών και οι Γάλλοι ηγέτες εκείνης της περιόδου; Γνώριζε η DGSE [Γαλλική ΕΥΠ] ότι κάποιιο συνωμοτούσαν και τους επέτρεψε να συνεχίσουν;” [Εθνοσυνέλευση, 10 Ιούνη 2011] [15]

Η Διαδικασία Παρεμποδίστηκε

Ο Μόμο Άλλεν, ένας απ’ τους μάρτυρες του προαναφερθέντος ντοκιμαντέρ, υποστήριξε: “Το πιάνο κουντίστηκε τόσο απ’ τους Αμερικανούς όσο κι απ’ τους Γάλλους. Υπήρχε ένας πράκτορας της CIA στην Αμερικανική πρεσβεία της Ουαγκαντούγκου που είχε επαφές με τον εκπρόσωπο των μυστικών υπηρεσιών της Γαλλικής πρεσβείας κι αυτοί ήταν που έπαιρναν τις σημαντικότερες αποφάσεις” – ο σκηνοθέτης παρενέβη αναφέροντας “έπειτα η CIA κι οι Γαλλικές μυστικές υπηρεσίες... αποφάσισαν να ξεφορτωθούν τον Σανκαρά. Αυτά είναι γεγονότα”.

Στις 23 Φλεβάρη 2012, η εκπομπή “Rendez-vous avec M.X” του [ραδιοσταθμού] France Inter επικεντρώθηκε στο θάνατο του Τομά Σανκαρά. Ο Κύριος X (που παρουσιάστηκε σαν πρώην πράκτορας των Γαλλικών

μυστικών υπηρεσιών) ισχυρίστηκε πως μετά απ' τη νίκη της δεξιάς στις κοινοβουλευτικές εκλογές του 1986, η οποία οδήγησε σε μια περίοδο “συγκατοίκησης” με το σοσιαλιστή πρόεδρο, κάποιοι Αφρικανοί ηγέτες κάλεσαν τον Ζακ Φοκάρ [βλ. παραπάνω] ν' αναλάβει δράση. Του ζήτησαν να ξεφορτωθεί τον Σανκάρά. Ο σημαντικότερος εξ' αυτών ήταν ο Ουφουέ Μπουανί, ο Πρόεδρος της Ακτής Ελεφαντοστού, η οποία γειτονεύει με τη Μπουρκίνα Φάσο και ήταν στενός σύμμαχος της Γαλλίας στην περιοχή. Όταν ρωτήθηκε “Επαιξαν ρόλο οι Γάλλοι πράκτορες;”, ο Κύριος Χ απάντησε “Πως θα μπορούσε να είναι αλλιώς; Η Αφρική βρίθει πρακτόρων, νυν και πρώην, που δουλεύουν απευθείας για Αφρικανούς ηγέτες ή εταιρείες. Εξασφάλισαν την προστασία των δικών μας συμφερόντων [δηλ. των Γαλλικών]”.

Ο Γάλλος δημοσιογράφος Φρανσουά Ωτέρ, ελεύθερος ρεπόρτερ της Φιγκαρό, θυμάται μια θυελλώδη συζήτηση στη διάρκεια ενός πάνελ του [Σενεγαλέζικου] Πανεπιστημίου Σεϊκ Αντά Ντιοπ στο πλαίσιο εκδηλώσεων του [δημοσιογραφικού] Βραβείου Αλμπέρ Λοντρ το Μάη του 2008. Στη διάρκεια των συζητήσεων, ενημέρωσε το ακροατήριο πως επικοινωνησε μαζί του ο ειδικός σύμβουλος του Φρανσουά Μιτεράν για θέματα Αφρικής, Γκι Πεν, ζητώντας να γράψει ένα εχθρικό άρθρο ως προς τον Τομά Σανκάρά. Επιπλέον, ο Πεν βοήθησε το δημοσιογράφο να έρθει σ' επαφή με το Ναύαρχο Λακόστ, ο οποίος κάλεσε την DCRG [Κεντρική Διεύθυνση Γενικών Πληροφοριών] και του πρότεινε να συναντήσει τον Επικεφαλής του τμήματος Αφρικανικών Επιχειρήσεων. Ο δημοσιογράφος κατέληξε προσθέτοντας “αυτή ήταν η μεγαλύτερη απόπειρα χειραγώγησης που έχω δει στην καριέρα μου ως δημοσιογράφος”.

Ο Έλλις μ' ενημέρωσε το 2001 ότι “ο Τσαρλς Τέιλορ βρισκόταν επίσης σ' επαφή με τον Michel Duruch, πρώην σύμβουλο του Προέδρου Ζακ Σιράκ, όταν ήταν πρέσβης στην Ακτή Ελεφαντοστού. Ένας Γάλλος επιχειρηματίας, ο Robert de Saint-Pai, ενεργούσε ως μεσάζοντας. Πέθανε ύστερα από μερικά χρόνια”. Ο Ζαν-Πιερ Μπατ τονίζει περισσότερο τη στήριξη της Γαλλίας στον Τσαρλς Τέιλορ στο βιβλίο του, *Le Syndrome Foccart* (2012).

Τα δίκτυα της Γαλλαφρικής δεν αρκούσαν μονάχα σ' αυτές τις προσπάθειες αποσταθεροποίησης του καθεστώτος – έπρεπε επίσης να υπονοήσουν ότι ο Μπλεζ Καμπορέ θα τύγχανε της βοήθειας της νέας Γαλλικής κυβέρνησης. Το 1998, το [περιοδικό] *Jeune Afrique* αναφέρθηκε σ' αυτές

τις προσπάθειες προσέγγισης του Καμπαορέ πριν απ' τον Οχτώβρη του 1987: “Το νούμερο δύο, εκείνη την εποχή, μιας επανάστασης στην οποία δεν πίστευε πια, ολοένα και πιο κοντά στον Ουφουέ Μπουανί, μέσω του οποίου γνώρισε τη μελλοντική του σύζυγο, ο ωραίος Μπλεζ συνάντησε το Γάλλο ομόλογό του, τότε Πρωθυπουργό, μέσω του Ιβοριανού Προέδρου και του Ζακ Φοκάρ που τον σύστησε στους ηγέτες της Γαλλικής Δεξιάς, ιδιαίτερα στον Σαρλ Πασκουά”. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1992, ο Μπλεζ Καμπαορέ απένειμε την υψηλότερη διάκριση στη Μπουρκίνα Φάσο, το Χρυσό Αστέρα του Ναχουρί, στο Ζακ Φοκάρ.

Επίλογος

Το πολυσύνθετο αυτό τοπίο συνέστησε τις προϋποθέσεις για μια δολοφονία – που έλαβε χώρα λόγω των συγκλινόντων συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών, της Γαλλίας, αρκετών Γαλλόφωνων χωρών της περιοχής (ιδιαίτερα της Ακτής Ελεφαντοστού) και της Λιβύης μέσω των συνεργατών του Τσαρλς Τέιλορ. Αν και πολύπλοκο όπως και δυσοίωνα, το ιστορικό γεωπολιτικό πλαίσιο που περιγράφηκε σ' αυτό το κεφάλαιο δεν είναι απλό φαντασιοκόπημα, όπως διακήρυξε ο Γάλλος πρέσβης στη Μπουρκίνα Φάσο το 2005. Αντιθέτως, πολλαπλές πηγές φανερώνουν ότι αρκετοί γεωστρατηγικοί παράγοντες στήριζαν, με οποιαδήποτε μορφή, τη δολοφονία Σανκάρά. Φημολογείται επίσης ότι το Τόνγκο είχε στείλει στην Ουαγκαντούγκου έναν στρατηγό της χωροφυλακής με μια ομάδα αντρών.

Στο πλαίσιο αναζήτησης υποστήριξης στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Αφρικής, το ταξίδι του Καμπαορέ στην Ακτή Ελεφαντοστού αποτέλεσε μια μεγάλη ευκαιρία. Στη διάρκεια ενός πάρτι, συνάντησε τη Σαντάλ Τερασσόν ντε Φουγκέρ που ήταν μέλος μιας ομάδας κοριτσιών του Λυκείου του Γιαμουσούκρου που καλούνταν συχνά ώστε να καταστήσουν “ευχάριστες” τις επισκέψεις των Αρχηγών Κρατών στην Ακτή Ελεφαντοστού. Ήταν κόρη του Ζαν Κουρουμά Τερασσόν, γνωστού γιατρού της χώρας, που διατηρούσε στενούς δεσμούς με τον Πρόεδρο Ουφουέ Μπουανί. Μετά απ' την πρώτη τους συνάντηση, ο Καμπαορέ, βαθιά ερωτευμένος, ταξίδευε συχνά στην Ακτή Ελεφαντοστού για να τη βλέπει. Η σχέση τους προχώρησε γρήγορα κι ο γάμος έλαβε χώρα στις 29 Ιούνη του 1985, έξι μήνες μετά απ' την πρώτη τους γνωριμία. Ο Ουφουέ Μπουανί έδειχνε να επιθυμεί την ευόδωση αυτού του γάμου. Δάνεισε το ιδιωτικό του τζετ για

τη μεταφορά του ζεύγους και τους έδωσε πολλά δώρα, περιλαμβανομένου κι ενός μεγάλου χρηματικού ποσού (φημολογείται πως έφτανε στο ύψος των 500 εκατ. Φράγκων Δυτικής Αφρικής -FCFA ή 900 χιλ. δολαρ. ΗΠΑ) προκειμένου να εξασφαλίσει ότι η Γαλλο-Ιβοριανή προστατευόμενη του θα συνέχιζε τον πολυτελή τρόπο ζωής της – βέβαια, αυτό συνέβαινε παράλληλα με την πολιτική κι οικονομική επανάσταση της Μπουρκίνα Φάσο που ενθάρρυνε τους ανθρώπους να ζουν σύμφωνα με τις δυνατότητές τους, να βασίζονται στους εαυτούς τους και ν' απέχουν απ' τις πολυτέλειες.

Οι γεωπολιτικές συνθήκες είχαν τεθεί για την προετοιμασία του πραξικοπήματος. Ο Μπερνάρ Ντοζά, πολιτικός δημοσιογράφος, πρώην σύμβουλος του Μπλεζ Καμπαορέ (απ' τον Αύγουστο του 1987 ως τον Ιούλη του 1988) ισχυρίστηκε ότι “ο Ουφουέ Μπουανί παρείχε χρηματοδότηση –ο γενικός γραμματέας της προεδρίας Κόφι Ζερβαί εκτιμά το ποσό στα 5 δις. Φράγκα Δυτικής Αφρικής– με σκοπό να ενισχύσει μια εκστρατεία διχαστικών εντύπων που θα αποσυνέθετε τη Μπουρκίνα Φάσο τον Ιούνη του 1987” (Ντοζά, 1991). Η διαμάχη στις τάξεις των επαναστατών ηγετών βάθυνε και οι Λιβεριανοί έβαλαν τελικά μπρος το σχέδιο της δολοφονίας. Η Τρίπολη φέρεται να συνέδραμε με την παροχή υλικού πληροφοριών. Ο Μπλεζ Καμπαορέ ήταν βέβαιος πως μπορούσε να βασιστεί στον Ντιεντέρ ώστε να πραγματοποιήσει το πραξικόπημα.

Όπως είδαμε απ' τα παραπάνω, παρέμεναν γκρίζες ζώνες. Τα Γαλλικά ΜΜΕ, που σιωπούσαν επί του θέματος, ασχολήθηκαν τελικά με την “υπόθεση Σανκαρά” μόνο μετά την ανατροπή του Καμπαορέ απ' τη λαϊκή εξέγερση, τον Οχτώβρη του 2014. Για πρώτη φορά, αναφέρουν τώρα ανοιχτά τις διάφορες εκδοχές της θεωρίας συνωμοσίας που εξετάστηκε εδώ. Ωστόσο, δεν είχε υπάρξει καμιά επίσημη απάντηση της Γαλλικής κυβέρνησης πριν απ' τις προεδρικές εκλογές του Μάη του 2017. Ο κ. Μπαρτολόν, Πρόεδρος της Εθνοσυνέλευσης, στη διάρκεια μιας επίσκεψης στη Μπουρκίνα Φάσο το Μάρτη του 2017, δήλωσε σε συνέντευξή του: “Είμαστε υπέρ του ν' ασχοληθεί η Γαλλική δικαιοσύνη με τα αιτήματα που υπέβαλε η δικαιοσύνη της Μπουρκίνα Φάσο ώστε να μην υπάρξει η παραμικρή υποψία στις σχέσεις των δύο χωρών, περιλαμβανομένης κι αυτής της υπόθεσης” (Belemviré 2017). Αυτό συνιστούσε μεταβολή σε σχέση με τις προηγούμενες απαντήσεις του, το Σεπτέμβρη του 2015, όταν, στη διάρ-

κεια κοινοβουλευτικής επερώτησης, δήλωσε ότι η υπόθεση Σανκαρά “δεν αφορά τη Γαλλία”.

Αν συγκροτηθεί επιτροπή δικαστικής συνδρομής, θα πρέπει να διοριστεί ένας Γάλλος δικαστής που θα προΐσταται των ερευνών στη Γαλλία. Σύμφωνα με τον αποχαρακτηρισμό των αρχείων (όπως ο Πρόεδρος Μακρόν ανέφερε πρόσφατα πως θα πράξει η Γαλλία), μια ανάλογη επιτροπή θα συνιστούσε σημαντική τομή αλλά θα ήταν ανεπαρκής. Κι αυτό επειδή παρόμοια γεγονότα στο παρελθόν έχουν δείξει ότι ακόμα κι όταν δημόσια έγγραφα έχουν δημοσιοποιηθεί στη Γαλλία, εξακολουθούν να υφίστανται πολλά εμπόδια στην πορεία προς την εξακρίβωση της αλήθειας. Στη Μπουρκίνα Φάσο, ο δικαστής Φρανσουά Γιαμεογκό φαίνεται να διεξάγει ενδελεχή έρευνα, περιλαμβανομένης της εξέτασης της θεωρίας ότι το πραξικόπημα είχε διεθνείς προεκτάσεις. Ζήτησε δικαστική συνδρομή απ’ τις Γαλλικές αρχές ώστε να μπορέσει κάποιος δικαστής να διεξάγει ακροάσεις. Ζήτησε τον αποχαρακτηρισμό των σχετικών επίσημων εγγράφων. Ωστόσο, κανείς δεν έχει ακόμα πρόσβαση στα απαραίτητα αρχεία (καθώς η ημερομηνία της δολοφονίας πηγαίνει πιο πίσω χρονικά απ’ τ’ αρχεία που είναι ως τώρα διαθέσιμα). Σταδιακά, μπορεί να έχουμε νέες αποκλύψεις κι ελπίζουμε ν’ ανακαλυφθούν σημαντικά ντοκουμέντα, ιδιαίτερα αν οι δημοσιογράφοι κι οι ερευνητές πιέσουν για ν’ ανοιχτούν νέοι δρόμοι διερεύνησης των πτυχών της υπόθεσης που ως τώρα δεν έχουν εξεταστεί επαρκώς.

Στο παρόν κεφάλαιο, ξεκίνησα να εξετάσω κάποιες απ’ τις πολλές μεταβλητές που μπορεί να έπαιξαν ρόλο στη δολοφονία του Σανκαρά. Ορισμένοι θα προτιμούσαν να υποβιβάσουν την εξόντωσή του στο επίπεδο μιας αντιπαλότητας μεταξύ δυο αντρών που συνδέονταν με μια βαθιά περίπλοκη φιλία. Άλλοι, να δουν το θάνατό του ως συνέπεια της εσωτερικής πολιτικής και άλλοι, ως αποτέλεσμα μιας περίπλοκης διεθνούς συνωμοσίας που εμπλέκει πολλούς γεωπολιτικούς παράγοντες. Η τοποθέτηση της δολοφονίας Σανκαρά εντός των πολιτικών και οικονομικών γεγονότων της εποχής υπογραμμίζει το στενό μονοπάτι στ’ οποίο επιτράπηκε να βαδίσει η Μπουρκίνα Φάσο.

Η σύγχρονη ιστορία δείχνει ότι οι χώρες που προσπάθησαν ν’ αντισταθούν στην κυριαρχία των μεγάλων παγκόσμιων υπερδυνάμεων υπόκεινται σε εκτεταμένες προσπάθειες αποσταθεροποίησης, περιλαμβανομένων

των στρατιωτικών επιθέσεων. Στην προκειμένη, οι πολιτικές διαφορές οδήγησαν σε μια σοβαρή σύγκρουση ακριβώς επειδή ο Μπλεζ Καμπαορέ κατόρθωσε να τις κατευθύνει προς όφελός του με σκοπό να δημιουργήσει τις πολιτικές συνθήκες για την προεδρία του ως εναλλακτική λύση. Χωρίς πολιτικούς συμμάχους δε θα μπορούσε ποτέ να διανοηθεί την κατάληψη της εξουσίας. Απ' την άλλη πλευρά, οι πολίτες που συσπειρώθηκαν γύρω του δε μπορούσαν να σκεφτούν την επικράτηση χωρίς την υποστήριξη του στρατού. Το γεγονός ότι η χώρα επέστρεψε άμεσα στις αγκάλες της Δύσης αποδεικνύει πως οι λεγόμενοι “πολιτικοί αντίπαλοι” του Σανκαρά (τον οποίο κριτικάριζαν ως υπερβολικά ρεφορμιστή) ενδιαφέρονταν, πρώτα και κύρια, για το δικό τους πλουτισμό. Ο προσωπικός πλουτισμός είναι αυτό ακριβώς που συνέβη υπό το καθεστώς Καμπαορέ. Ο Τομά Σανκαρά συνιστούσε ένα υπερβολικά επικίνδυνο εμπόδιο για το συγκεκριμένο πλουτισμό. Έπρεπε να βγει απ' τη μέση κι οι προϋποθέσεις για να συμβεί αυτό πληρούσαν. Αυτή παραμένει η πιο εύλογη υπόθεση. Τα περισσότερα απ' τα πραξικοπήματα στον κόσμο, τα οποία στοχεύουν στην ανατροπή ηγετών που έχουν καταστεί “εμπόδια” για τον παγκόσμιο καπιταλισμό, οργανώνονται με συνεργούς απ' το άμεσο περιβάλλον. Έτσι, εμφανίζονται ως επί το πλείστον μέσα σε εσωτερικές πολιτικές συνθήκες με βαθιές αντιθέσεις. Αυτό ακριβώς συνέβη στη Μπουρκίνα Φάσο όταν δολοφονήθηκε ο Τομά Σανκαρά.

Ο χαμός του Τομά Σανκαρά αποτελεί μια απ' τις συγκλονιστικότερες πολιτικές δολοφονίες στην παγκόσμια ιστορία. Μέχρι σήμερα, οι ακριβείς συνθήκες δεν έχουν διευκρινιστεί. Αν και κάποια απ' τα θύματα έχουν ξεχαστεί, το κύρος του Σανκαρά εξακολουθεί ν' αυξάνεται καθώς ο χρόνος περνάει. Στην Αφρική, την Ευρώπη και τις ΗΠΑ, ο πρώην ηγέτης της Μπουρκίνα Φάσο έχει εμπνεύσει πολλούς δημιουργικούς ανθρώπους όπως συγγραφείς, ποιητές, χορογράφους, ζωγράφους, εικαστικούς καλλιτέχνες και θεατρικούς συγγραφείς. Πολλά κινήματα πολιτών και πολιτικά κόμματα ισχυρίζονται τώρα πως οι ιδέες του Τομά Σανκαρά οδηγούν τις δράσεις τους. Αρκετά ντοκιμαντέρ, πολλά εξ' αυτών δημιουργίες Ευρωπαίων σκηνοθετών, έχουν συμβάλει στη φήμη του. [16] Τις προβολές τους ακολουθούν συχνά συζητήσεις, επιτρέποντας στους ακτιβιστές του διεθνούς δικτύου “Δικαιοσύνη για τον Σανκαρά, Δικαιοσύνη για την Αφρική” να μας θυμίσουν την καμπάνια υπέρ της αλήθειας και της δικαιοσύνης για τη

δολοφονία Σανκαρά. Παρέχουν λεπτομερή ενημέρωση σχετικά μ' όσα γνωρίζουμε και ζητούν απ' το ακροατήριο να συνυπογράψει σχετικά αιτήματα. Οι εκδηλώσεις μνήμης για την επέτειο του θανάτου του διοργανώνονται παντού στην Αφρική, όπως και σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, στις ΗΠΑ και τον Καναδά. Βίντεο με ομιλίες του Σανκαρά (ιδιαίτερα αυτές που αφορούν τα χρέη των χωρών) είναι διαθέσιμα με υπότιτλους σε διάφορες γλώσσες. Διεθνή δίκτυα ενάντια στο άχθος των χρεών των φτωχών χωρών οργανώνουν εκδηλώσεις γύρω στις 15 Οχτώβρη με σκοπό ν' αποτίσουν φόρο τιμής στον Τομά Σανκαρά. Οι δράσεις αυτές συμβάλουν στο να μη λησμονηθεί αυτό που αποκαλείται "Υπόθεση Σανκαρά". Ας ελπίσουμε πως μια μέρα θα έρθει στο φως η πλήρης αλήθεια για τη δολοφονία του Τομά Σανκαρά.

Αναφορές:

- Andriamirado, S. (1989) *Il S'Appelait Sankara: Chronique d'une Mort Violente*. Παρίσι: Jeune Afrique.
- Belemviré, M. (2017) *Coopération: Le Président de l'Assemblée Nationale Française en Visite au Burkina*. *Burkina Online*. Ανακτήθηκε την 1η Δεκέμβρη 2017 από: www.burkinaonline.com/wp/cooperation-le-president-de-lassemblee-nationale-francaise-en-visite-au-burkina/
- Benamrane, D. (2016) *Sankara, Leader Africain*. Παρίσι: L'Harmattan.
- Bender, B. (2012) *Former Liberian Dictator Charles Tayler Had US Spy Agency Ties*. *The Boston Globe*. Ανακτήθηκε στις 14 Ιούλη 2017 από: www.bostonglobe.com/metro/2012/01/17/mass-escapee-turned-liberian-dictator-had-spy-agency-ties/DGBhSfjxPVrtoo4WT95bBI/story.html.
- Capitaine Thomas Sankara*. (2012) Σκηνοθ: Christopher Cupelin [Film]. Ελβετία: Laïka Films.
- Cohen, H. (2015) *The Mind of the African Strongman: Conversations with Dictators, Statesmen and Father Figures*. Washington, DC: New Academia Publishing.
- Doza, B (1991) *Liberté Confisquée, Le Complot Franco-Africain*. Παρίσι: BibliEurope.
- Ellis, S. (2006) *The Mask of Anarchy: The Destruction of Liberia and the Religious Dimension of an African Civil War* (2η εκδ). Λονδίνο: Hurst & Co.
- Guissou, B. (1995) *Burkina Faso, Un espoir en Afrique*. Παρίσι: L'Harmattan.
- Jaffré, B. (1989) *Burkina Faso, les Années Sankara, de la Révolution à la Rectification*. Παρίσι: L'Harmattan.

- Jaffré, B. (2009) Que Sait-On Sur L'Assassinat de Sankara? *Pambazuka News*. Ανακτήθηκε στις 12 Ιούλη 2017 από: www.pambazuka.org/fr/pan-africanism/%C2%AB-que-sait-sur-l%E2%80%99assassinat-de-sankara-%C2%BB
- Nkounkou, D. (2002) *L'affaire Thomas Sankara, le Juge et le Politique*. Παρίσι: NK.
- Ombre Africane* (2009) Directed by Silvestro Montanaro [Film]. Ιταλία:RAI 3.
- Radio France Internationale* (2008a) Vérité, Réconciliation et Revelations. Ανακτήθηκε στις 14 Ιούλη 2017 από: www1.rfi.fr/actufr/articles/104/article_71763.asp.
- Radio France Internationale* (2008b) Prince Johnson: C'est Comparé qui a Fait Tuer Sankara, avec l'Aval d'Houphouët-Boigny. Ανακτήθηκε στις 14 Ιούλη 2017 από: www1.rfi.fr/actufr/articles/106/article_73998.asp.
- Ray, C. (2008) Who Really Killed Thomas Sankara? *Pambazuka News*. Ανακτήθηκε στις 14 Ιούλη 2017 από: www.pambazuka.org/pan-africanism/who-really-killed-thomas-sankara.
- Somé, V. (1990) *Thomas Sankara, l'Espoir Assassiné*. Παρίσι: L'Harmattan.
- Thomas Sankara, l'Homme Intègre. (2006) Σκηνοθ: Robin Shuffield [Film]. Γαλλία: ZORN Production.

Σημειώσεις:

- [1] Μετάφραση των Τζιν Ζαφρέ και Άμπερ Μάρρεη.
- [2] Οι δύο αυτοί αποικιακοί πόλεμοι, άγνωστοι κατά κύριο λόγο ακόμα στη Γαλλία, είχαν σαν αποτέλεσμα το θάνατο δεκάδων χιλιάδων αντιαποικιοκρατών εξεγερμένων.
- [3] Ο Γάλλος Πρόεδρος Νικολά Σαρκοζί επανέφερε τη Γαλλία στο NATO το 2009.
- [4] Βλ. πρωτότυπο στα Γαλλικά στη διεύθυνση: <http://thomassankara.net/nous-preferons-un-pas-avec-le>
- [5] Ωστόσο, ο Πιερ Ουεντραογκό δεν εμφανίστηκε στο πλευρό του Λαϊκού Μετώπου (τ' οποίο ανέλαβε την εξουσία στις 15 Οχτώβρη του 1987).
- [6] Ο δημοσιογράφος Denis de Montgolfier εντόπισε αρχικά το κείμενο το 2001. Το πλήρες κείμενο είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://thomassankara.net/l'intervention-que-devait-faire-thomas-sankara-a-la-reunion-du-15-octobre-1987-au-soir>
- [7] Δείτε ολόκληρη τη συνέντευξη στα Γαλλικά στη διεύθυνση: <http://thomassankara.net/interview-de-joseph-sambo-sankara-je-nai-pas-mon-fils-thomas-je-nai-pas-mon-fils-blaise-jai-perdu-tous-les-deux>

- [8] Την ιστορία αυτή μου τη διηγήθηκε για πρώτη φορά ένας απ' τους υπασπιστές του Σανκαρά, ο οποίος ήταν επίσης φίλος του Βενσάν Σιγκέ, ο οποίος του την είχε διηγηθεί προσωπικά. Ο Σιγκέ σκοτώθηκε λίγο μετά τον Σανκαρά, όταν βρισκόταν κοντά στα σύνορα της Γκάνας. Πρώην λεγεωνάριος, του οποίου τα στρατιωτικά προσόντα εντυπωσίαζαν το περιβάλλον του, παραμένει αμφιλεγόμενος χαρακτήρας, κυρίως για την κακομεταχείριση ή τα βασανιστήρια που προκαλούσε σε κρατούμενους, ενώ ήταν προσωρινά υπεύθυνος για την εσωτερική ασφάλεια. Ο Τομά Σανκαρά τον απομάκρυνε αργότερα απ' τη θέση αυτή και σχεδίαζε να του αναθέσει τη διεύθυνση της FIMATS (Force d'intervention du ministère de l'Administration Territoriale et de la Sécurité) μετά από πρακτική άσκηση στην Κούβα. Το σχέδιο της δημιουργίας αυτής της δύναμης ασφαλείας, που επιζητούσε το περιβάλλον του Σανκαρά για την καλύτερη κάλυψη της ασφαλείας του, δεν θα έβλεπε ποτέ το φως της δημοσιότητας. Ο Τομά Σανκαρά θα δολοφονηθεί πριν από την υλοποίησή της.
- [9] Μετά από ένα σύντομο φλερτ, το ζευγάρι παντρεύτηκε στις 29 Ιούνη του 1985.
- [10] Ο Στίβεν Έλλις συναντήθηκε αρκετές φορές με τους πρώην συντρόφους του Τσαρλς Τέιλορ για να πραγματοποιήσει αυτό το έργο.
- [11] Μεταξύ αυτών των πηγών είναι το διαδικτυακό ειδησεογραφικό περιοδικό The Perspective ή το Liberian Mandingo Association, ένα διαδικτυακό περιοδικό με έδρα τη Νέα Υόρκη.
- [12] Δείτε τις απομαγνητοφωνήσεις αυτών των συνεντεύξεων και τα πρόσθετα στοιχεία της ταινίας στη διεύθυνση:
<https://www.thomassankara.net/assassinat-de-thomas-sankara-des-temoignages-dun-documentaire-de-la-rai-3-mettent-en-cause-la-france-la-cia-et-blaise-compaore>
- [13] Ο Jonas Savimbi ήταν ο ηγέτης της UNITA (Εθνική Ένωση για την Ολική Ανεξαρτησία της Αγκόλας), ενός κινήματος που υποστηριζόταν τόσο από τη CIA όσο και από τη Νότια Αφρική, τ' οποίο διεξήγαγε πόλεμο εναντίον της κυβέρνησης της Αγκόλας του MPLA (Λαϊκό Κίνημα για την Απελευθέρωση της Αγκόλας).
- [14] Όλος ο διάλογος είναι διαθέσιμος στα Γαλλικά, στη διεύθυνση: <http://thomassankara.net/seul-le-combat-peut-liberer-notre>
- [15] Τα πρακτικά της Εθνοσυνέλευσης είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: www.assemblee-nationale.fr/13/propositions/pion3527.asp
- [16] Για παράδειγμα, το βιβλίο του Robin Shuffield (2006) *Thomas Sankara, l'Homme Intègre* και το βιβλίο του Christophe Cupelin (2012) *Capitaine Thomas Sankara*.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Για πρόλογο...

(Εκδόσεις της Λαϊκής Βιβλιοθήκης)

I.

Ομιλία του Τομά Σανκαρά που Εκφωνήθηκε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 4 Οχτώβρη του 1984 (Νέα Υόρκη)

(σ. 3)

II.

Ο Τομά Σανκαρά κι η Επαναστατική Γέννηση της Μπουρκίνα Φάσο (του Mamadu Diallo)

(σ. 22)

III.

Ο Τομά Σανκαρά Προσπάθησε ν' Απελευθερώσει τη Χώρα του απ' τη Δύση. Κι Ύστερα, Δολοφονήθηκε

(του Josiah Neufeld)

(σ. 34)

IV.

Ο Τομά Σανκαρά Έδωσε τη Ζωή του Πολεμώντας τη Νεοαποικιοκρατία

(μια συνέντευξη με τον καθηγητή Μπράϊαν Πέτερσον)

(σ. 46)

V.

Ο Τομά Σανκαρά και η Χειραφέτηση των Γυναϊκών - Ένας Διεθνιστής του Οποίου οι Ιδέες Ζουν!

(του Nathi Mthethw)

(σ. 54)

VI.

Ποιος Σκότωσε τον Τομά Σανκαρά;

(του Μπρούνο Ζαφρέ)

(σ. 58)

“Μιλώ εξ’ ονόματος αυτών των εκατομμυρίων ανθρώπων που βρίσκονται στα γκέτο επειδή το δέρμα τους είναι μαύρο ή επειδή έχουν διαφορετικό πολιτισμό, εκείνων που η θέση τους είναι μόλις και μετά βίας ανώτερη από εκείνη ενός ζώου”.

“Υποφέρω, επίσης, εκ μέρους εκείνων των Ινδιάνων που έχουν σφαγιαστεί, ποδοπατηθεί και ταπεινωθεί και οι οποίοι, επί αιώνες, έχουν περιοριστεί σε καταυλισμούς, ώστε να μην έχουν καμία προσδοκία για οποιαδήποτε δικαιώματα, ώστε ο πολιτισμός τους να μην μπορεί να εμπλουτιστεί μέσω της επαφής με άλλους πολιτισμούς, συμπεριλαμβανομένου εκείνου του εισβολέα”.

“Μιλώ εκ μέρους εκείνων που είναι άνεργοι εξαιτίας ενός δομικά άδικου συστήματος που έχει πλέον διαταραχθεί πλήρως, των ανέργων που έχουν περιοριστεί να βλέπουν τη ζωή τους μόνο ως αντανάκλαση της ζωής εκείνων που κατέχουν περισσότερα από τους ίδιους”.

“Μιλώ εξ’ ονόματος των γυναικών σ’ ολόκληρο τον κόσμο που υποφέρουν από ένα σύστημα εκμετάλλευσης που τους επιβάλλεται από τους άνδρες. Σ’ ό,τι μας αφορά, είμαστε πρόθυμοι να δεχθούμε όλες τις προτάσεις από οπουδήποτε στον κόσμο που θα μας βοηθήσουν να προωθήσουμε την πλήρη ανάπτυξη και ευημερία των γυναικών της Μπουρκίνα Φάσο. Σ’ αντάλλαγμα, θα μοιραστούμε μ’ όλες τις χώρες τη θετική εμπειρία που αναλαμβάνουμε τώρα με τις γυναίκες μας, οι οποίες συμμετέχουν πλέον σε όλα τα επίπεδα του κρατικού μηχανισμού και της κοινωνικής ζωής της Μπουρκίνα Φάσο, γυναίκες που αγωνίζονται και που λένε μαζί μας ότι της κοινωνικής ζωής της Μπουρκίνα Φάσο, γυναίκες που αγωνίζονται και που λένε μαζί μας ότι ο σκλάβος που δεν αναλαμβάνει την ευθύνη να επαναστατήσει δεν αξίζει τον οίκτο. Αυτός ο σκλάβος θα είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για την αθλιότητά του, αν έχει οποιοσδήποτε ψευδαισθήσεις σχετικά με την ύποπτη επείκεια που δείχνει ένας αφέντης που προσποιείται ότι του δίνει ελευθερία. Μόνο ο αγώνας μας βοηθάει να γίνουμε ελεύθεροι, και καλούμε όλες τις αδελφές μας, όλων των φυλών, να ξεσηκωθούν για ν’ ανακτήσουν τα δικαιώματά τους”.

“Μιλώ εκ μέρους των μητέρων των φτωχών χωρών μας που βλέπουν τα παιδιά τους να πεθαίνουν από ελονοσία και διάρροια, αγνοώντας ότι για τη σωτηρία τους υπάρχουν απλές μέθοδοι, τις οποίες όμως η επιστήμη των πολυεθνικών δεν τους προσφέρει, προτιμώντας να επενδύει σε εργαστήρια καλλυντικών και ν’ ασχολείται με την αισθητική χειρουργική για να ικανοποιήσει τις ιδιοτροπίες και τα καπρίτσια μερικών ανδρών και γυναικών που αισθάνονται ότι έχουν παχύνει πολύ λόγω των πολλών θερμίδων που περιέχουν τα πλούσια γεύματα που καταναλώνουν με σταθερότητα”.

“Μιλώ εκ μέρους του παιδιού, του παιδιού του φτωχού, που πεινάει και που κοιτάζει κρυφά τον πλούτο που συσσωρεύεται στο μαγαζί του πλούσιου, ένα μαγαζί που προστατεύεται από μια χοντρή βιτρίνα, μια βιτρίνα που την προστατεύει ένα αδιαπέραστο στόρι, ένα στόρι που φυλάει ένας αστυνομικός με κράνος, γάντια και ρόπαλο, ο αστυνομικός που τοποθετήθηκε εκεί από τον πατέρα ενός άλλου παιδιού, που έρχεται εκεί για να εξυπηρετηθεί ή μάλλον για να το εξυπηρετήσουν, γιατί αυτές είναι οι εγγυήσεις της καπιταλιστικής αντιπροσωπευτικότητας και οι νόρμες του συστήματος”.